

“Ўз вужудингга тафаккур айлагил...”

Муассислар:

**Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси,
“Kamolot” ёшлар ижтимоий ҳаракати**

1982 йилдан чиқа бошлаган.

Жамоатчилик кенгаши раиси:

Абдулла ОРИПОВ

Жамоатчилик кенгаши:

**Қаҳрамон ҚУРОНБОЕВ
Азамат УМАРОВ
Аҳмад ОТАБОВ
Абдуваҳоб НУРМАТОВ
Феруза МУҲАММАДЖОНОВА
Шухрат СИРОЖИДДИНОВ**

Таҳрир ҳайъати:

**Муҳаммад АЛИ
Иқбол МИРЗО
Сирожиддин САЙИД
Ўрозбой АБДУРАҲМОНОВ
Фаррух ЖАББОРОВ**

Бош муҳаррир:

Нодир ЖОНУЗОҚ

Бош муҳаррир ўринбосари:

Нурилла ЧОРИ

Масъул котиб:

Ориф ТОЛИБ

Масъул муҳаррир:

Элёр МУРОД

Муҳаррир:

Ғиёсиддин ЎНАРОВ

Бадий муҳаррирлар:

**Ақбарали МАМАСОЛИЕВ
Раҳматжон ЮНУСОВ**

Фотограф:

Рустам НАЗАРМАТ

Манзилимиз:

Тошкент шаҳри,

Ўзбекистон шоҳкўчаси, 16-“а” уй.

E-mail: yoshlik-jurnali@umail.uz

Тел/факс: (0371) 227-0-227,

245-5-793, 245-0-552

Навбатчи муҳаррир: Ф. Ўнаров
Босишга 01.12.2016 йилда рухсат берилди.

Қоғоз формати 60x84 1/8.

Наширёт ҳисоб тобоғи 8,7. Индекс 822.

ISSN 0207-9137. Журнал 2007 йил 4 майда

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлиги
томонидан № 0253 рақами билан рўйхатга олинган.

Журналдан кўчириб босилганда

“YOSHLIK” дан олинди” деб изоҳланиши шарт.
“SILVER STAR PRINT” МЧЖ босмаҳонасида чоп этилди.

Буюртма № 72. Адади 2800 дона.

Тошкент шаҳри, Учтепа тумани, 22-мавзе, 17-уй.

Мустақиллик йилларида энг кўп ишлатилган иборалардан бири ўзликни англаш бўлса ажаб эмас. Матбуотда, телевиденида, турли маърузалару рисоаларда бу ибора қайта-қайта тилга, қаламга олинади. Бу табиий, албатта. Чунки Истиқлол туфайли кўз ва онгларидаги алвон пардалар кўтарилиб, халқ ўз ўтмиши, бугуни ва эртасига ҳаққоний нигоҳ ташлай бошлади. Қисқача айтганда, ўзининг асл маънавий-руҳий қиёфасини таниди.

Савол туғилади: ўзликни англаш нимадан бошланади?

Жавоблар турлича ва уларнинг ҳаммасида жон бор. Ана шу хулосалар ичида бир мулоҳазага алоҳида тўхталгимиз келди. Яъни: ўзининг қандай истеъдод, қобилият билан дунёга келганини ичдан идрок этган ва бор кучини шу йўлда сарф қилган инсонгина чин маънода ўзини англай олиши мумкин. Ҳа, бу дунёда истеъдодсиз кишининг ўзи йўқ. Яратган ҳар бир инсонни муайян бир устунлик, қобилият билан қуроллантирган. Барча касбу ҳунарлар инсонлардаги ана шу ўзига хослик – бетакрор қобилиятдан куч, ривож олади. Ва кимда-ким ўз қобилиятини, салоҳиятини вақтида англаб, шу йўлда қунт билан таҳсил олса, ўз олдига улкан мақсадлар қўйиб, шу йўлда жидду жаҳд қилса, албатта, муродига етади – эл ичида ўз ишининг устаси деб тан олинади, ҳурмату эъзозга сазовор бўлади, ўзини ҳам, бошқаларни ҳам саодатманд қилади.

Ватанимиз тарихидаги буюк шахсларни хаёлан бир-бир кўз олдимиздан ўтказайлик. Зиммасига тарих қандай улугвор вазифа юклаётганини ва ўз қурбу салоҳиятини теран англаб етгани, бу йўлда ҳеч иккиланмагани учун Амир Темур бобомиз мисли кўрилмаган зафарларга эришди. Тангри томонидан ниҳоятда ноёб истеъдод билан мукофотланганини ҳис қилган Алишер Навоий бир умр Сўзга, эътиқодига содиқ қолди ва шу боис Маликул калом деган рутбага соҳиб бўлди. Келтираман десак, мисоллар кўп.

Шубҳасиз, бугун туғилаётган, вояга етаётган ўғил-қизларнинг тийнатида ҳам улуг аждодларимизга хос қувват, қобилиятларнинг уруғи, илдизи яширин. Ҳамма гап – ўша истеъдод куртакларини вақтида илғашди ва уни намоён қила олишди. Яхши мураббий бўладиган инсон – нўноқ савдогар, қўли ширин ошпаз – чала хонанда, моҳир шифокор – қалами тўмтоқ журналист, яхши тикувчи ё ҳайдовчи бўлиши мумкин бўлган киши ўртамиёна актёрга айланса, бундан кимга фойдаю кимга зиён? Албатта, ҳеч кимга фойда эмас. Ўша шахснинг ўзига, яқинларига ва унга ишонган, катта маблағу имкониятларни сафарбар қилган жамиятга қони зиён, холос. Энг ёмони, кўглаб ижтимоий, маънавий, маиший муаммоларнинг илдизи ҳам ана шу омилга – инсон ўз қобилияти, салоҳиятини тўғри баҳоламагани ва охир-оқибат жамиятда ўз ўрнини топмаганига бориб тақалади.

Халқимизда “Кўнглинг буюрган ишни қил” деган гап бор. Кўнглимиз ўзимиз, истеъдодимиз ҳақида тўғри маълумот, хабар беради, аммо чалғитувчи ҳою ҳаваслар шовқини остида уларни кўп ҳолларда эшитмай қоламиз. Баъзан эшитсак ҳам, атрофимиздагиларнинг берух, совуққон муносабати туфайли улардан осонгина воз кечамиз. Натижа эса – маълум....

Бугун илм-фан, спорт, санъат, тадбиркорлик ва бошқа соҳаларда муваффақият қозонаётган, юртимиз шаънини халқаро миқёсда юксалтираётган ёшларни кўриб хурсанд бўламиз. “Шундай истеъдоди, қобилияти бор, қандай омадли-я!” деб уларга ҳавасимиз келади. Аслида, сал аввал таъкидлаганимиздек, истеъдодсиз кишининг ўзи йўқ. Фақат, ўз салоҳиятига тўғри “ташхис” қўйиб, тўғри қарор қабул қилган ва ўз устида тинимсиз ишлаган кишигина муваффақият қучади.

Бугун мамлакатимиз ёшлари исталган соҳада ўзларини намоён қилишлари мумкин, бунинг учун етарли шарт-шароитлар мавжуд. Фақат кўнгли “компас”ига қараб йўналиш тўғри белгилаб олинса ва бу йўлда азму шижоат кўрсатилса, бас. Зеро, ҳазрат Навоий айтганидек:

Ўз вужудингга тафаккур айлагил,

Ҳар не истарсен, ўзингдин истагил.

МУНДАРИЖА

9

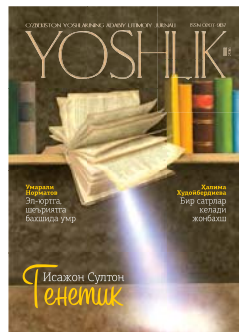
18

33

62

№ 11 (306), 2016 й.

НАЗМ

6 Ҷалима Худойбердиева

Бир сатрлар келади
жонбахш

36 Муҳиддин Омон

Чорлаётир, ахир,
бахтимиз!

ХОТИРА

9 Умарали Норматов

Эл-юртга, шеърятга
бахшида умр

НАСР

18 Исажон Султон

Генетик

ҚЎЛЁЗМА

32 Ибройим Юсупов

"Дамбермас"

НИГОҲ

33 Одил, диёнатли адиб

ЭЪТИБОР

52 Эргаш Жабборов

Маррани баланд олган
авлод

МУШОҶАДА

55 Шаҳноза Тўрахўжаева

Ўзбек шеърятини
ижтимоий тармоқларда

УЧРАШУВ

60 Шавкат Жўрабек

Қалбда таниш ҳислар
уйғонди

САБОҚ

**62 "Буюк одамлар ҳеч қачон
ношукр бўлмади"**

Қутлуғ даргоҳдаги сабоқлар

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ёш ижодкорларнинг “Истеъдод мактаби” семинарини анъанавий тарзда ўтказиб келяпти. Бу йил саккизинчи бор ташкил этилаётган семинарнинг республика босқичида назм, наср, болалар адабиёти, адабий танқид, бадиий публицистика, бадиий таржима ва драматургия йўналишларида ўттиздан ортиқ ёш ижодкор иштирок этди. Анжуман 23-25 ноябрь кунлари “Дўрмон” ижод уйида бўлиб ўтди. Унда Тошкент шаҳри, Қорақалпоғистон Республикаси ва вилоятларда истиқомат қилаётган ўттиз беш нафар ёш ижодкорнинг ижодий ишлари кўриб чиқилди.

– Қўлига қалам олиб, адабиёт бўстониға қадам қўйган ҳар ижодкорнинг орзуси – устоз адибларға илҳом бахш этган “Дўрмон ижод боғида бўлиш”, – деди Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси раиси, халқ ёзувчиси Муҳаммад Али. – Бу қутлуғ даргоҳда ҳар йили ўтказилаётган “Истеъдод мактаби” ўқув-семинарлари чинакам илҳом сарчашмаси, чинакам дарсхона, улуғ ижодхона вазифасини ўтамоқда. Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси томонидан “Ижод” фонди маблағлари ҳисобига ҳар йили

ёш ижодкорларимизнинг илк китоблари йигирма минг нусхадан чоп этилиб, мамлакатнинг барча ўқув даргоҳларига бепул тарқатилаётгани – истиқлол йилларида истеъдодли ёшларға кўрсатилаётган ғамхўрликларнинг ёрқин намунасидир.

Юртимизнинг турли ҳудудларида яшаб, ижод қилаётган ёш истеъдодларни кашф этиш ва уларға ҳар томонлама ғамхўрлик кўрсатиш – Уюшманинг доимий диққат-эътиборида. Бундан йигирма йил олдин – 1995 йили Жиззах вилоятининг хушманзара Зомин туманида илк бор ёш ижодкорларнинг республика семинари ўтказилган эди. Шундан сўнг Қорақалпоғистоннинг Эллиққалъа, Қашқадарё вилоятининг Шаҳрисабз туманларида уюштирилган ёшлар семинарлари ёш ижодкорларға катта илҳом берди, уларни юзага чиқарди.

“Истеъдод мактаби” VIII семинари ҳам иштирокчиларда катта таассурот қолдирди, адабиёт ҳақидаги тасавурларини бойитди, уларға олам-олам завқ берди. Навбатдаги саҳифада семинарда қатнашган ёш ижодкорларнинг машқлари ва анжумандан олган таассуротлари билан танишасиз.

Гулрух Худоёрова

1991 йили туғилган. Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университети ўзбек филологияси факультети магистранти.

“Истеъдод мактаби” семинари ҳақида тенгдошларимдан эшитар эканман, ҳар сафар уларга ҳавас билан боқиш баробарида менда ҳам шу семинарда иштирок этиш орзуси пайдо бўлган эди. Бу йил орзум амалга ошди. “Истеъдод мактаби” VIII республика ёш ижодкорлар семинарида назм йўналиши бўйича иштирок этдим. Бир неча кунлик ижодий мулоқотлар натижасида юртимизда истеъдодли, адабиётни чинакамига севадиган ёшлар кўп эканлигига яна бир карра гувоҳ бўлдим. Устозларнинг самимий суҳбатлари нафақат менда, ўйлайманки, мен қатори семинарда иштирок этган барча тенгдошларимизда катта таассурот қолдирди. Тенгдошларимизнинг шеърларини тинглаб, кези келганда ўз камчиликларимни ҳам билиб олдим. Бу семинар биз учун тажриба мактаби бўлди, катта илҳом берди. Ўйлайманки, олган таассуротларимиз ҳали узоқ йиллар бизга йўлдош бўлади, қалбимизни шуълалантириб туради.

Сарбиназ Турешова

1994 йили туғилган. Қорақалпоқ давлат университети талабаси.

– Ҳамма нарсанинг биринчиси ўзгача, бетакрор таассуротларга бой бўлади. “Дўрмон” ижод уйида кечган адабиёт байрами ҳақида ҳам шундай дейиш мумкин. Бу ерда кечган анжуманда биринчи бор иштирок этаётган тенгдошларимиз келажакда бундан-да йирик адабиёт байрамларида қатнашишига шубҳа қилмайман. Лекин уларнинг қалбида Дўрмон семинари умрбод сақланиб қолиши шубҳасиз.

Мен семинарда бадий публицистика йўналиши бўйича иштирок этдим. Таниқли публицист Сайди Умировдан кўп нарсаларни ўргандим. Келажакда ижодий фаолиятимда асқотадиган қимматли маслаҳатлар олдим. Илкони бўлса, келгуси семинарларда ҳам жон деб қатнашардим.

Биз каби ёшларга шундай шароитлар яратиб бераётган, адабиёт аҳлини ҳар томонлама қўллаб-қувватлаётган давлатда яшаётганимиздан бениҳоя бахтиёримиз.

Элбек Жуманов

1986 йили туғилган. Қарши давлат университетининг ўзбек филологияси факультетини тугатган.

Эл ардоғидаги машҳур шоиру ёзувчилар, адабиётшунос олимлар билан учрашиш, улар билан жонли мулоқот қилиш ижодий ва илмий фаолиятимизда эврилиш ясаши шубҳасиз. Устоз адибларнинг умид ва ишонч билан билдирган мулоҳазалари, самимий эътирофлари, кези келганда ўринли ва аёвсиз танқидлари ўзимизга четдан назар солиш имкониятини яратди.

Улуғ аждодларимиз, жаҳон адабиётининг энг етук намоёндаларининг асарлари, шахсияти, ҳаёт йўли ҳақида кўпроқ билганинг сари ҳали қанча изланишинг, ўрганишинг кераклигини ҳис этасан киши.

Рост туйғулар, тоза кўнгил, юксак орзулар ҳақида ёзилган асаргина узоқ яшайди, муҳаббат, бағрикенглик, ҳаётсеварлик каби умуминсоний қадриятларни улуғлаган китоблар замон ва макон чегараларидан ўта олади. “Истеъдод мактаби” семинари бизга бу ҳақиқатни яна бир карра уқтирди.

Вазира Иброҳимова

1993 йили туғилган. Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университетининг халқаро журналистика факультетини тугатган.

Семинарда қатнашиб, адабиётга, ижод оламига кириб келаётган ҳар бир ёш ижодкорга катта умид билан қараётганини англадим. Устозлар ҳам, китобхонлар ҳам биздан янги фикр, янгича оҳанглар, самимийлик ва табиийликни кутишади.

“Бадий публицистика” йўналишидаги машғулотларда, Сайди Умиров, Аҳмаджон Мелибоев каби журналистикамизнинг забардаст вакиллари суҳбатидан, ўғитларидан баҳраманд бўлдим. “Публицистикада фақат ҳис-туйғунинг ўзи етарли эмас. Факт ва далиллар, ҳужжатлилик ҳам муҳим ўрин тутади”, дейди Сайди Умиров.

Семинар давомида яна бир катта сабоқ хотирамга муҳрланди: адабиётга ниманингдир илинжида ёки тама билан кириб бўлмайди. Юракдан чиққан самимий мисралар, албатта, юракларга етиб боради, чуқур билим ва мушоҳадага асосланган асарлар бошқаларни ҳам ўйлашга, фикрлашга ундайди.

Шоҳсанам Нишонова

1995 йили туғилган. Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университетининг халқаро журналистика факультети талабаси. 2016 йили “Юрт келажаги” танлови золиби бўлган.

Устозларнинг изи қолган қутлуғ Дўрмон боғига боришни, “Истеъдод мактаби” семинарида қатнашни истамаган ёш ижодкор бўлмаса керак. Бу йил менга ҳам иштирокчи бўлиш насиб қилди. Тўғриси, Дўрмонга биринчи келишим эмас, лекин ҳар доимгидек кўнглимни кучли ҳаяжон чулғади. Уч кун давом этган семинарда Муҳаммад Али, Энаҳон Сиддиқова, Саъдулла Ҳаким каби устозлар имтиҳонидан ўтиб, ютуқ ва камчиликларимизни билиб олдик. Юртимизнинг турли ҳудудларидан келган ёшлар билан дўстлашдик. Бу семинар бизни янада бирлаштирди, илҳом бағишлади. Учрашувлар барчамизнинг қалбимизда чуқур таассурот қолдирди. Бир сўз билан айтганда, Дўрмонда ўтган ҳар бир кун умрбод эсда қоларли, асрга татиғулик кун бўлди.

Мансур Жумаев

1991 йили туғилган. Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университетининг халқаро журналистика факультетини тугатган.

Семинар илк дақиқалариданоқ қалбимга беқиёс ҳаяжонлар солди. Дастлаб Навоий бобо ҳайкали пойига гул қўйдик, сўнг Чигатой қабристонида бориб, устозларимиз Эркин Воҳидов, Абдулла Ориповнинг қабрларини зиёрат қилдик. Сўнг “Дўрмон” ижод уйига йўл олдик.

Асарлар муҳокамалари, мунозаралар, тортишувлар ва танқидлар... Буларнинг бари бир умр эсдан чиқмайдиган гўзал хотиралар бўлди мен учун. Устозлардан олган сабоқларимиз, тенгдошларимиз билан кечган мушоираларни энди соғиниб-соғиниб эслаймиз. Ижодий ва ижобий рақобат, шеърхонликлардан кўп нарса ўргандим: кимдандир қандай ёзишни, кимдандир қандай ёзмастикни. Хурсандчилигимнинг яна бир сабаби, энди республикамизнинг ҳар битта вилоятида, шаҳару қишлоқларида дўстларим бор. Ҳамқалам, ҳамқандам, ҳаммаслак дўстларим.

Биз ёшларга ана шундай унутилмас дамларни тухфа қилган барча-барчага ташаккур айтаман.

Орифжон МАДВАЛИЕВ
тайёрлади.

**Ҳалима
ХУДОЙБЕРДИЕВА,**
Ўзбекистон халқ шоири

1947 йили туғилган.
Тошкент давлат
университети(ҳозирги
ЎзМУ)нинг журналистика
факультетини тамомлаган.

“Илк муҳаббат”, “Оқ
олмалар”, “Чаман”,
“Суянч тоғларим”, “Бобо
қуёш”, “Иссиқ қор”,
“Садоқат”, “Муқаддас
аёл”, “Юрагимнинг оғриқ
нуқталари”, “Хурлик ўти”,
“Бу кунларга етганлар
бор”, “Тўмариснинг
айтгани”, “Сайланма”, “Буюк
қушлар” каби китоблари
ўқувчиларнинг кўнгил
мулкига айланган.

Бир сатрлар келади жонбахш

Ватанга арзийсан

Толиққанлар кўксингда бургутларинг,
Ўчиб бўлган гуриллаган ўтларинг.
У чақирса... зумда чўғлана олсанг,
Шунда, шунда сен Ватанга арзийсан.

Шон бермоқ-чун бир парча чўл, ё тоққа,
Жон бермоқ-чун шу Ватанни олмоққа,
У чақирса... зумда ўқлана олсанг,
Шунда, шунда сен Ватанга арзийсан.

Бир кун қабрда ётсанг ҳамки поймолсан,
У чақирса... зумда тиклана олсанг,
Ерсан, аммо учиб, кўклана олсанг,
Шунда, шунда сен Ватанга арзийсан.

Бешик қошида

Набиром Мирзо Анварга

Оёқ-қўли бешикка
Боглиқ болам, тургайсан.
Ҳали сенинг измингда
Юргай олам, тургайсан.

Сен йўлга кетарсан деб,
Ҳозирлик кўрар карвон.
Осмоннинг пештоқига
Сен деб қўйилар нарвон.

Суянчиғим, тоғлиғим,
Заргаримсан, заримсан.

Бугун ерда боглиғ-у,
Эрта кўк оларимсан.

Бешигинг тик, қўшқанот,
Гуллари ўйдим-ўйдим.
Исириқ солиб бомдод,
Кўзмунчоқ тақиб қўйдим.

Уйқунгга назар солдим,
Болишинг парқу парлар.
Ботирлар ҳам жанг олди
Сендай мизгиб оларлар.

Мендан кўнглинг розими?

Сени минг йилдан буён
Севаманми, билмайман,
Чоҳу-чангалзорлардан бирга ўтган сен бўлдинг.
Аёлми ё юк ортган теваманми, билмайман,
Мендан олдин юкларга елка тутган сен бўлдинг

Биз бир-биримиз учун тушган эдик кўклардан,
Эгилмадингми, жоним, елкадаги юклардан?!

Яхши хотин бўлмадим,
Баъзан қилмай иложин
Боқсам, кийган кўйлагинг русумдан чиқаёзган.
Кўз ёшимдан сув сепиб, супурги қилиб сочим
Йўлларинг супурганим эсимдан чиқаёзган.

Руҳингга кирмай ўзга олам билан оввора,
Болам билан оввора, қалам билан оввора.

Эсли хотин бўлмадим,
Эсларингни огдирдим,
Зўр ишлар қолиб рўзгор икир-чикирларига.
Бўлар-бўлмасга кўз ёш жолаларим ёгдирдим,
Армонлар кетган чиқар кўнгил чуқурларига.

Тоқатингга тош отсам, симлар қоқиб ишингга,
Унутган аёлларинг кирмадими тушингга?!

Ёрижон-а, денгизда кемамизнинг сардори,
Мендан олдин гўдаклар кўзларингдан ўпдими?
Сенга юрак дориси топиб қўйдим, зўр дори,
Уни аввал мен, кейин Сен ичасан, бўптимми?

Аввал бир-бировга гул илинардик. Гул пайти,
Энди дори. Ишқилиб, илинмай кун ўтмайди.

Мен ўзимдан норози. Сенинг кўнглинг розими?
Айт, эй кўнглимнинг ёзи, сенинг кўнглинг розими?
Сенга айтар гапимни ёз десам қўлларимга,
Минг бир қайтариб ёзди. Мендан кўнглинг розими?

Суякни ёрар оҳим, мендан кўнглинг розими,
Бошимдаги паноҳим, мендан кўнглинг розими?

Барг тушмади ерларга...

Онам ўлди. Бор дарёлар
Қурийди деб қўрқдим мен.
Бутун олам қора кийди,
Кўк кийди деб қўрқдим мен.

Ҳар гуллаган боғчаю боғ
Ўт олгайдир мен кирган чоғ,
Рух, вужудим бошдан-оёқ
Чўз кийди деб қўрқдим мен.

Тошлар синдирди танамни,
Ажал чопди пешонамни.
Энди қушлар фақат гамни
Чўқийди деб қўрқдим мен.

Қаролиглар шамни енгди,
Тўзгинликлар жамни енгди.
Кўзим фақат гамни энди
Ўқийди деб қўрқдим мен.

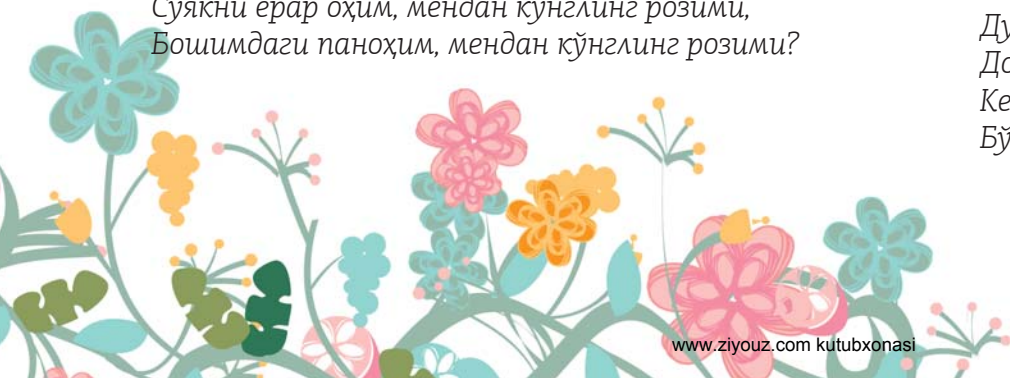
Аmmo...
Ё ра-аб!
Гул-гул. Қуш-қуш –
Барг тушмади ерларга
Мен кезарман танҳо, беҳуш
Тушунмай бу сирларга...

Онам ўлди. Бор дарёлар
Қурийди деб қўрқдим мен.

Таскин

Дунё – гирром. Аммо ҳалол
Дўст бор. Топсанг бўлади.
Худди офтоб, худди ҳилол
Сўз бор. Ўпсанг бўлади.

Дунё бири камлигидан
Дод солмагин, биродар.
Кетар чоғ ҳам тобутингга
Бўз бор. Ёпсанг бўлади.

Мангу порлар ўт

Саид Аҳмад ва Саида Зуннувога

Саидахон, Саидахоним,
Сизни десам титрайди жоним.
Гарчанд ниҳон, кўздан нарисиз,
Қандоқ малак, қандоқ парисиз.
...Узун ҳаёт бўлди кўприк, қил,
Бир жононга беролмади дил.
Тушларида севиб, ийдириб,
Ўнгларида ўтда куйдириб,
Бир эркакни этдингиз сарсон!
Юз йил куйди Сиз учун бир жон.
Яна кимни –
Эркакларнинг шўх, жононини –
Ўзбекистон Қахрамонини!
Булар ҳазил, чиндан келайлик,
Уй кўрмади бошқа бир қайлик.
Қувонч-гами кўшу кўш бўлди,
Ёстигининг ярми бўш бўлди.
Тўлдиргувчи, ўлдиргувчи ишқ
Узун умр унга туш бўлди.
Саидахон тунда у билан,
Тонгда учиб кетар қуш бўлди!
Омон бўлсин, жуфти ҳалоли,
Ундан ёдгор Нодира – боли,
Деб бор умрин тиколган Инсон
Шул қадарли юксалган Инсон!
... Ёдга тушар қалтис йилларни
Тигда юриб ўтказганлари.
Ёлғизликнинг тунларин тошда,
Михда юриб ўтказганлари.
Ўтди, қувиб гам-шон ўтдилар,
Ҳар довондан полвон ўтдилар!
Ўтди, аммо бир оҳ ўтмади,
Юрагидан бир доғ ўтмади.
Шеър саҳнидан бошқа бир сокин
Саидадай булоқ ўтмади.
Бир замонга, ўзинг айт, Аллоҳ,
Бу икки ўт сизмадими ё?!
Гарчанд ҳижрон, гарчанд фироқсиз,
Эл онгида ёнган чироқсиз.
Мангу порлар ўт – икки жоним,
Саид Аҳмад, Саидахоним!

Йиғладим

Аъзам Ўктам хотирасига

Бўйдор бир дўст кетди,
Келди бўйдор гам,
Куюндим. Бўтадай бўзлаб йиғладим.

Айрилиқ – юк. Босди.
Ғичирлаб синдим,
Куюн ичга урди. Музлаб йиғладим.

Фақат олдга оқар дарё эканмиз,
Қайтмас дарёларни излаб йиғладим.

Рўзи маҳшардами энди кўришмоқ..
Ўзим ўз-ўзимга сўзлаб йиғладим.

Ҳазин-ҳазин найнинг ноласи келди,
Менам шул нолага мослаб йиғладим.

Бу кеч тик теракка суянганимча
Кетган дўстларимни эслаб йиғладим.

Хаёл сурсам...

Мен хаёллар сурсам Лайливаш,
Терак қўллар, тоғ ҳам қўллайди.
Бир сатрлар келади жонбахш,
Тику қадди дол ҳам қўллайди.

Фақат бахтга юзин бурганмас,
Дил ярим, беҳол ҳам қўллайди.
Фақат кўкда учиб юрганмас,
Тўшак тортган шол ҳам қўллайди.

Умматимнинг райҳон исси деб,
Пайгамбари ҳалол қўллайди.
Биби Фотимамнинг қизи деб,
Азончи қул Билол қўллайди...

Мен хаёллар сурсам Лайливаш,
Терак қўллар, тол ҳам қўллайди...

Эл-юртга, шеъриятга бахшида умр

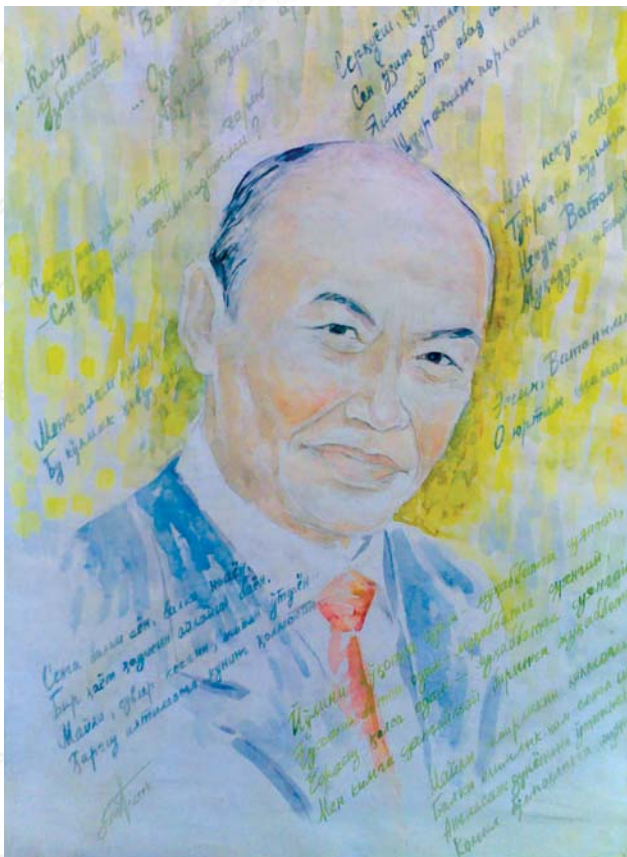
Умарали НОРМАТОВ,
филология фанлари
доктори, профессор.

2016 йилнинг айна ёзида Эркин Воҳидов, кузида эса Абдулла Ориповнинг орамиздан кетиши миллий адабиётимиз, қолаверса, озод юртимиз учун оғир жудолик бўлди. Ўтган XX аср иккинчи ярми – янги аср бошларида миллий адабиётимиз, аниқроғи, шеъриятимиз ривожини, унинг етакчи тамойилларини бу икки улкан шоир бисотисиз тасаввур этиш асло мумкин эмас.

Бу икки аллома ижоди ҳақида ҳаётлигида кўп илиқ гаплар айтилди, ёзилди, айрим асарлари теварагида қизғин баҳс-мунозаралар ҳам бўлиб ўтди. Ҳар иккисининг ижод намуналари аллақачон мактаб ва олий ўқув юрти адабиёт дарсликларидан ўрин олган, асарлари қайта-қайта нашр этилган, ўзга тилларга таржима қилинган.

Ҳар икки шоир ижодий тақдирида улар таълим олган, ҳозирда Миллий университет деб аталадиган кутлуғ даргоҳда шаклланган адабий-илмий доира ҳамда айна ўша кезлари янги авлод ижодкорларини ўзига мафтун этган жасур адиб Абдулла Қаҳҳор муҳитининг ўрни-аҳамияти беқиёсдир.

1931 йили туғилган. Тошкент давлат университети (ҳозирги ЎзМУ)нинг филология факультетини тамомлаган. “Насримиз уфқлари”, “Етуклик”, “Қалб инқилоби”, “Қодирий боғи”, “Умидбахш тамойиллар”, “Тафаккур ёғдуси”, “Қаҳҳорни англаш машаққати”, “Кўнгилларга кўчган шеърият”, “Устоз ибрати”, “Ижод сеҳри”, “Ижодкорнинг дахлсиз дунёси” каби китоблари нашр этилган.

Ажаб ҳолат: ўша кезлари университет филолог талабаларига дарс берган Матёқуб Қўшжонов, Озод Шарафиддинов каби устозлар айна Абдулла Қаҳҳор муҳитининг одамлари эди. Фақат Эркинжон, Абдуллажон эмас, ўша кезлари университетда таълим олган Саида Зуннунова, Одил Ёқубов, Пиримқул Қодиров, Худойберди Тўхтабоев, Шуккур Холмирзаев, Ўлмас Умарбеков, Ўткир Ҳошимов, Рауф Парфи, Ойдин Ҳожиева каби бутун бир адабий авлод айна шу муҳит фарзандлари, дарғалари, издошларидир.

Абдуллажондан бой адабий мерос қолди. Ҳали унинг ижодий йўли, асарлари ҳақида кўплаб илмий тадқиқотлар олиб борилади. Мен бу ерда ўзим бевосита шоҳид бўлган шоир шахсияти – ундаги ноёб истеъдоднинг замондош устоз адиблар томонидан эътирофи, айрим асарларининг яратилиш тарихи, миллат маънавияти равнақидаги беқиёс аҳамияти, китобхонлар ҳаётидаги таъсир кучи хусусидаги айрим лавҳаларни келтириб ўтсам...

Жуссадан катта юрак

1967 йил май ойининг бошлари. Илк ҳикоялари билан Абдулла Қаҳҳор назарига тушган

истеъдодли ёш ёзувчи, кинорежиссёр Учқун Назаров устоз адиб таваллудининг 60 йиллигига бағишланган ҳужжатли фильм устида қизғин иш олиб бораётган кезлар. Фильмнинг “Абдулла Қаҳҳор ижодкор дўстлари, шоғирдлари даврасида” лавҳасини, адибнинг илтимосига кўра, унинг Дўрмондаги боғ ҳовлиси ёнида, ёзувчилар ижод уйига кираверишдаги ариқ бўйида, азамат арғувону чинорлар соясида суратга тушириш режалаштирилган эди. Белгиланган дақиқаларда, чошгоҳ пайти суратга олиш учун таклиф этилган, адиб кўнглига яқин олган ижодкорлар жамулжам бўлдик. Аксига олиб, худди “Минг бир жон” ҳикоясида тасвирланганидек, кўк юзида сузиб юрган булут парчалари офтобни бир зумда юз кўйга соляпти. Чарақлаб турган куёш бирдан булут орасига киради-ю, теварак-атроф хиралашади. Офтоб ҳар сафар булут остига кириб чиққанида, баҳор келганидан беҳабар, ҳануз гафлатда ётган ўт-ўланни, қумурсқаларни уйғотмоқчидай аввалгидан ҳам ёруғроқ, аввалгидан ҳам иссиқроқ шуъла сочаётгандай туюлади. Бундай манзаранинг ҳам ўзига хос таровати, гашти бор. Бироқ бу ҳол очик ҳавода суратга олиш учун ноқулайлик туғдирар экан. Бор-йўғи 5-6 минутлик лавҳани лентага тушириш бир неча соатга чўзилиб кетди. Ўртадаги стол тўрида бош қаҳрамон Абдулла Қаҳҳор, атрофида эса кино “персонаж”лари – Саид Аҳмад, Одил Ёқубов, Пиримқул Қодиров, Матёқуб Қўшжонов, Озод Шарафиддинов, Ўлмас Умарбеков, Экин Воҳидов, Абдулла Орипов, Шуккур Холмирзаев, Ўткир Ҳошимов, Норбой Худойберганов, ниҳоят, камина кўр тўкиб ўтирибмиз.

Рўпарадаги операторлар қуршовида Учқун куёш булут орасидан чиқиб, теварак-атроф чарақлаши билан даврадагиларга қараб “бошлаймиз” ишорасини қилади-да, “Мотор!” дея команда беради. Суратга олиш бошланиши билан офтоб булут остига беркинади-ю, Учқуннинг “Стоп!” деган ўксик овози эшитилади. Ижодий жараён тўхтайтиди. Сўнг эркин суҳбат, ҳазил-мутуйиба, турфа ҳангомалар бошланади. Осмондан булут ариб, куёш кўриниши билан яна “Мотор!”, сўнг боягидек “Стоп!” садоси...

Бу ҳолат, адашмасам, уч-тўрт бор такрорланди. Бу хил оворагарчиликлар киночиларни, биринчи галда, Учқунни хижолатга, ташвишга солгани, кимларгадир малол келаётгани аниқ. Бироқ бу ораликлардаги давра гурунглари, хусусан, адибнинг ҳазил-мутуйиба, луқмалари биз ёшлар учун унутилмас сабоқ бўлган эди.

Орада ярим соатлик таннафус эълон қилинди. Кўплар оёқ чигалини ёзиш учун боғ ораб кетишди. Абдулла Қаҳҳор ёнида Саид Аҳмад билан Озод ака, “гап ўғриси” бўлиб камина бирга қолдик. Шунда Саид Аҳмад ака даврада энг ёш, жуссаси кичик шоир Абдулла Орипов ҳақида гап очиб: “Одатда катта ёзувчилар ўз асарлари учун муқаддас китоблардан, номи жаҳонга машҳур классиклардан, халқ мақолларидан эпиграф оларди. Абдулла ака, бу қанақаси бўлди, Сиз “Ўтмишдан эртақлар” қиссангизга миттигина бошловчи шоир Абдулла Орипов сатрларини эпиграф қилиб келтириб-сиз”, – деди андақ қувлик билан. Шунда устоз бироз сукут сақлаб, хаёлга толиб, “Бу борада кўп ўйлаб кўрдим. Олдинроқ Абдуллажон илтимосимга кўра “Нурли чўққилар”га эпиграф учун тўрт сатр шеър ёзиб берган эди. Бу галгиси бутунлай бошқача бўлди... Эсимни таниганимдан бери мени қийнаб келаётган, тўрт йил тер тўкиб ифода этмоқчи бўлган кўнглимдаги гапни, ғам-ғуссани Сиз “митти” шоир деган бу бала (устоз “бола” сўзини қўқончасига чиройли шикаста овозда “бала” деб талаффуз этарди) тўрт сатрда қойил қилиб айтиб қўйибди. “Муножот”ни тинглаб” шеърдан олинган ўша сатрлар асарга ўз-ўзидан тайёр эпиграф бўлиб кириб келди:

*Эшилиб, тўлғониб ингранади куй,
Асрлар гамини сўйлар “Муножот”.
Куйи шундай бўлса, гамнинг ўзига
Қандай чидай олган экан одамзот!*

Бу сатрлар гўё айна “Ўтмишдан эртақлар” учун ёзилгандай. Қисса маъно-моҳиятини – пафосини бундан аниқроқ, ёрқинроқ ифодалайдиган бошқа бир сўз топиш мумкинми?!” деди.

Шу пайт бирдан қуёш булут панасидан чиқиб, теварак-атроф ёришиб-яшнаб кетди-ю, Абдулла Қаҳҳорнинг боғидан булбулнинг шодон овози эшитила бошлади. Адиб бир дам сеҳрли садога ғарқ бўлиб турди-да: “Булбулнинг сайрашини, янгроқ овозини эшитмаган, ундан завқ олмаган зот йўқ. Аммо булбулнинг ўзини кўрганмисизлар?”, дея савол ташлади. Саид Аҳмад ака кўрганлигини, Озод ака иккимиз кўрмаганлигимизни айтдик. Қишлоқдаги ҳовлимизда бир туп қизил олма бўларди. Ҳар йили баҳорда гуллаганида қўшалок булбул гуллар чамани орасида ҳафта давомида басма-басига тўлиб-тошиб сайрашарди. Ҳарчанд уринмайлик, уларни

кўролмасдик. Фақат мен эмас, оиламиздан ҳеч ким кўрмаган... Абдулла ака бош бармоғини кўрсатиб: “Булбулнинг жуссаси шу бармоқнинг учидай келади, – дея давом этди. – Унинг юраги жуссасидан ўн баробар катта. Тўлиб, юракдан сайраганида гўё дунёни титратади. Анави “митти” шоир “бала”нинг юраги ҳам жуссасидан ўн чандон каттадир-ов... “Митти юлдуз” китобчасини варақлаб кўринг. Шу митти шоир қалб тубидан шаршарадек отилиб чиққан сатрлар қалбларни ларзага солади. Ҳали кўрасизлар, унинг овози олис-олисларга етиб боради...”

Ўша йили кузда адибнинг олтмиш йиллик юбилеи олдидан Фарғона водийси бўйлаб сафари бўлиб ўтади. Сафарда адиб истагига кўра Саид Аҳмад, Матёқуб Қўшжонов, Озод Шарафиддинов қатори Абдуллажон ҳам иштирок этади. Сафар чоғи қоғозга тушган улғу устоз ҳақидаги мана бу сатрлар адабий учрашувларда ўқилганда тингловчилар олқишидан заллар ларзага келади:

*Йўллар ортимизда қолар эдилар,
Далалар қоларди чексиз, бетакрор.
Нега улар чексиз десам, дедилар:
Бу ердан ўтганди Абдулла Қаҳҳор.*

*Йўллар ортимизда қолар эдилар,
Чўққилар қоларди юксак ва қатор.
Нега улар юксак десам, дедилар:
Бу ердан ҳам ўтди Абдулла Қаҳҳор.*

Абдулла Қаҳҳор вафотидан сўнг адибнинг умр йўлдоши Кибриё опа учун Дўрмондаги боғ ҳовлисида ёлғиз туриш имкони бўлмади қолади. Абдулла ака учун ниҳоятда азиз бўлган бу йигирма йиллик масканни кимга бериш масаласи жиддий жумбоққа айланади. Унча-мунча одам бу боғ ҳовлига оғиз солишга ботинолмайди. Бир улкан математик академик олим Кибриё опанинг илтимосига кўра муайян фурсат бу даргоҳда туради. Ўша кезлари Кибриё опа тез-тез тушида Абдулла акани қовоғи солиқ, тажанг ҳолда такрор-такрор кўради. Қарангки, ўша олим оиласи ҳам ўзларини ноқулай сезиб, ниҳоят, бу хонадонни тарк этишга мажбур бўладилар. Кибриё опа хаёлан – руҳан Абдулла ака билан мулоқот чоғида унинг розилигига кўра боғ кўрғонини иккига бўлиб, каттароқ бўлагини адибнинг тўнғич шогирди Саид Аҳмадга, кичикроқ қисминини энг кенжа шогирди Абдуллажонга топширади.

Ўша кундан бошлаб Кибриё опа кечалари тинч ухлайдиган, тушида Абдулла акани ўша таниш боғда оромкурсига суяниб, юзида табассум билан хотиржам ўтирган ҳолда бот-бот кўрадиган бўлади...

Салкам қирқ йил бу табаррук масканда устоз эҳтиромига жавобан бу муносиб шогирдларнинг ундан-да буюк эҳтироми давом этди, устоз ёққан чироқ ўчмай келди. Бир чеккаси, устоз руҳи мадади туфайли бу икки алломанинг бу йилларда ижодий парвози тобора юксалиб, шуҳратига шуҳрат қўшилди.

“Сен – улкан чироқ!”

Машхур шоир ва носир Шуҳратнинг Абдуллажонга меҳри ниҳоятда баланд эди. Ёш шоирга бағишланган шеърида “Мен оддий бир шамман, сен – улкан чироқ!” деб ёзган.

Шу ўринда устоз ва шогирд орасида бўлиб ўтган ажиб бир воқеани эслатиб ўтсам. Шуҳратнинг 50 йиллик тўйи муайян сабабларга кўра андак кечикиб, 1971 йилнинг бошларида ўтказиладиган бўлди. Юбилей комиссияси раиси Иззат Султон, Шуҳрат ака, Абдулла Орипов ва камина – тўртовлон юбилей учрашувларини ўтказиш мақсадида Самарқанд, Қашқадарё, Бухоро вилоятлари бўйлаб сафарга отландик. Самарқанд ташрифи тўкин дастурхон атрофидаги шоҳона зиёфатлар, тантанавор қадах сўзлари билан бошланди. Эртаси кун педагогика институтида адабий учрашув ўтказиладиган бўлди. Учрашув олдидан раис ўз хонасига мени маслаҳатга чақирди. Асосий маърузачи сифатида зиммамдаги масъулиятни эслатди. Сафар олдидан Ёзувчилар уюшмаси раҳбарияти хузурида тор доирада кенгаш ўтгани, вилоятлардаги учрашувлар чоғи юбилярни “асраш-авайлаш”, кўнгилсиз ҳолатларнинг олдини олиш, ҳозирги сиёсий вазиятдан келиб чиқиб иш тутиш зарурлиги, чунончи, Шуҳрат репрессия қурбони бўлгани борасида оғиз очмаслик, “Олтин занглас” устида гап борганида асар бош қахрамони Содик фидойи курашчан коммунист эканига ургу бериш, яқингинада кўп шов-шувларга сабаб бўлган “Жаннат қидирганлар” романи хусусида эса индамай ўтиш маъқуллиги, нуқул Шуҳрат ҳақида эмас, Шуҳрат ижоди баҳона адабиётимизнинг бугунги ютуқлари тўғрисида гапириш лозимлиги уқтирилди. Шу гапларни Абдуллажонга ҳам етказиб қўйишим кераклиги айтилди...

Табиийки, бу гапларни эшитиб довдираб қолдим, маъруза режаларим ост-уст бўлиб кетди, шу сабаб ўша кун минбардаги гап-сўзларим узук-юлуқ, ҳиссиз, паришон бир тарзда кечди. Бошқаларнинг нутқи ҳам хийла расмий тусда бўлди. Фақат Абдуллажоннинг ёддан айтган шеърларигина анжуманга алоҳида руҳ бахш этди.

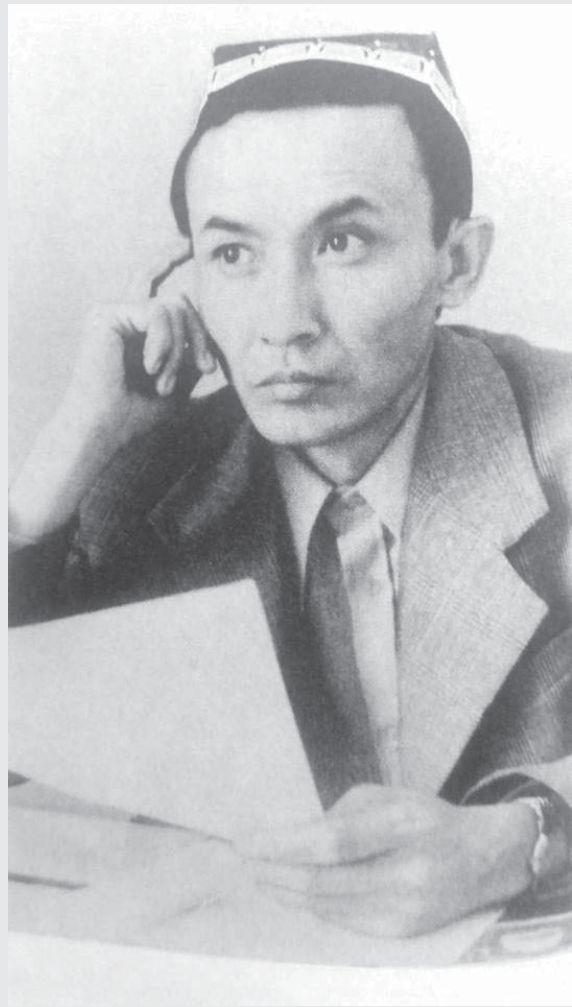
Режалаштирилган учрашувларнинг негадир ҳаммаси ўтказилмади. Учинчи кун чашшоҳ пайти Шаҳрисабзга отланиш олдидан раис хонасида тўпландик. Шуҳрат ака асабий вазиятда ўзига хос қатъият билан: “Иззат Отаҳонович! Мен бу ерга зиёфат учун келган эмасман. Китобхонларим, халқим олдида ҳисобот бериш, уларнинг шеърларим, юрак қоним билан битилган романларим ҳақидаги дил сўзларини эшитиш учун келганман. Агар сафар шу руҳда давом этадиган бўлса, ҳозироқ уни тўхтатамиз, Тошкентга қайтамиз!” дедилар. Учовлон бир дақиқа саросимада қолдик. Иззат ака дарҳол ўзларини ўнглаб олиб: “Ортга қайтиш йўқ! Бизни Шаҳрисабзда кутишяпти. Соат бешда юбилей тантанаси бошланади. Етиб боришимиз керак. Машиналар кутиб турибди. Кетдик”, дея ташқарига отланди. Ноилож у киши ортидан эргашдик. Тахтиқорача доводидидаги кузатув зиёфати совуққина ўтди. Қашқадарёлик мезбонлар тайёрлаб қўйган машиналарга жойлашиб йўлга отландик. Олдинги машинада Иззат ака билан Шуҳрат ака, кейингисида эса Абдуллажон икковимиз хомуш кетиб бораяптмиз. Ўнг томонда ўтирган шоир хаёл оғушида қиш охири, илк баҳор нафаси эндигина нишона кўрсатаётган манзараларга назар ташлайди, пастликда, тоғлар орасидаги шарқираб оқаётган сойга тикилган ҳолда хаёл суради, лаблари пичирлагандай бўлади. “Умарали ака, – дея оғиз очади шоир, – боядан бери кузатиб келяпман, тоғлар қанчалик сиқувга олса, сой шунчалар шитоб билан олға интиларкан. Шоирлар, ижодкорлар ҳам шундай...” Шундай деди-ю, яна хаёлга чўмди. Бир дам ўтгач қўйнидан ён дафтари чикариб, уни тиззасига қўйган ҳолда нималарнидир ёзди. Бир неча дақиқадан сўнг қуйидаги сатрлар битилган варақни ён дафтарида йиртиб олиб, қўлимга тутқазди:

Булбул ўгай эрур зоглар орасида,
Югурик сув ўгай тоғлар орасида.
Муҳаббат дардидан бемор қалбларимиз,
Ўгай бўлсак не тонг соғлар орасида.

Бизнинг ҳозирги руҳий ҳолатимизни бундан-да аниқ-тиник, теран, энг муҳими, мухтасар тарзда ғоят таъсирчан ва гўзал ифодалаш мумкинми? Тўртлик сатрлари устида ўй сураман. Сўз санъатининг азалий ва мангу муаммоси – жамият, муҳит билан чин истеъдод орасидаги мурасасиз зиддият, нафосатнинг носоғлом муҳитга бегоналиги, булбулнинг зорлар орасида ўгайлиги – бу кўҳна жумбоқ қалбларни ўртайди. Шеърда фандаги “бегоналушув” деб аталган тушунчанинг поэтик муқобили тарзида “ўгай” сўзининг қўлланиши ноёб топилма сифатида кишини лол қолдиради. Шухрат ака бу сатрларни эшитса, ўқиса, қандай ҳолга тушишини ўзимча тасаввур этиб ҳаяжонланаман.

Дилимдагиларни ифодалашга муносиб сўз тополмай, тўртлик битилган варақни индамайгина Абдуллажонга қайтардим, бироқ у олмади. “Сизга эсдалик. Шеър менга ёд бўлиб қолди. Кейинчалик уйга борганда ёзиб қўярман, – дея сўзида давом этди. – Шу сатрларни Шаҳрисабздаги учрашувда ўқисам қандай бўларкан?” Мен айна муддао бўлишини айтдим. Ҳозирча бу хусусда ҳеч кимга, жумладан, Шухрат акага ҳам оғиз очмасликка келишдик. Бу шеър юбиляр учун сюрприз – кутилмаган ноёб совға бўлажигига ишонардик.

Шаҳрисабзда бизни карнай-сурнай садолари остида кутиб олишди. Қўлларида гулдаста ва адиб китобларини тутган китобхонлар Шухрат акани қуршаб, ундан дастхат олишга шошилар, ташаккур сўзлари, саволлар ёғдирар... Бу жўшқин издиҳом – адабий анжуманни мезбон раҳбар аёл бошқарди. Иззат ака ҳам, мен ҳам анча эмин-эркин сўзладик. Гал Абдуллажонга келди, Шухрат ака шеърляти, романлари ҳақида сўзлаб, сўнг яқингинада дунёга келган бояги тўртликни ёддан айтди... 60-йиллар “иккинчи миллий уйғониш даври” деб аталиши тасодифий эмас. Ўша йиллари фақат адабиётда эмас, миллат маънавиятида ҳам уйғониш юз берган, аломат бир нозик дидли шеърхон-китобхон шаклланган эди. Тўрт сатр қатига жо этилган шоир қалби тугёнлари шундоққина анжуман қатнашчилари қалбига кўчиб, бутун зални ларзага солди. Олқишлардан зал бамисоли зилзила ҳолатига тушди.

Шоирга тилагим

(Мувашишах)

Аламли ҳаётдан нолиб гоҳида,
Боболар кўзига олишарди ёш:
“Дунёнинг беқарор қароргоҳида
Умр посангисин босарми ҳеч тош?..”
Лаълу дур ҳам бунда чорасиз қолур,
Лавозим дегани маънисиз бир гап.
Аммо яшамоқнинг файзи йўқолур,
Жаҳоннинг савдосин кетсангиз ўйлаб.
Омади гап эмас, хазинайи ганж,
Нурафшон эрмак бу, буюк бир юпанч:
Озодлик туйғуси дилни яшартсин,
Руҳият тонлардан олсину нафас,
Илҳом моҳнайқари бағрига тортсин,
Фароғат гоҳида сийлаб турсин. Бас!

Муҳаммад АЛИ
1970

Мароқли учрашувдан сўнг, одатга кўра, зиёфатга йиғилдик. Биринчи бўлиб Иззат ака сўз олди. Кайфияти чоғ эди. Яйраб-ёзилиб, ҳазил-мутойибалар билан “Раис ҳам подшоҳдай гап, унинг сўзи – амри вожиб, – дея сўз бошлади, – бугундан эътиборан ҳеч қандай чеклов йўқ, юбиляр ҳақида кимнинг кўнглида нима гап бўлса, бемалол айтаверади. Кемага тушганнинг жони бир, бир бошга бир ўлим, дейдилар. Бирор қор-қол бўлса, биргаликда жавоб берамиз...”

Шахрисабз учрашуви, хусусан, анжуманда янграган тўртлик сатрлари сафаримизда бурилиш ясади – сеҳрли сўз ўз кучини кўрсатди, ҳаммани ҳушёр торттирди, ўринсиз ҳадикларга чек қўйди. Қарши, Бухоро, Шофиркондаги учрашувлар айна шу руҳда жўшқин ўтди; Шухрат, унинг мардона ҳаёт йўли, ижодий жасорати ҳақида бор гаплар баралла айтилаверди, энг муҳими, бунинг учун ҳеч ким жабр кўрмади, ҳеч қанақа қор-қол юз бермади...

Тафаккурга таъсир этган шеърият

Шўро замонида Ватан, миллий ғурур – ифтихор туйғуси устида сўз очиш ниҳоятда мушкул жумбоқ эди. Бу ҳол “катта гуноҳ”, “миллий маҳдудлик”, “аксилшўровий ҳаракат” саналар эди. Ана шундай машъум замонларда ҳам Чўлпон, сўнг Ойбек, Ҳамид Олимжон, Фафур Фулом, Миртемир сингари улуғ сиймолар ижодда йўлини топиб Ватанни улуғлашда давом этдилар. Абдулла Орипов ҳамда унинг сафдошлари шеъриятимиздаги шу қутлуғ анъанани муносиб тарзда давом эттирдилар. Дадил айтиш мумкинки, янги босқичга кўтардилар. Айна ўтган асрнинг 60-йилларида дунё юзини кўрган Эркин Воҳидовнинг “Ўзбегим”, Абдулла Ориповнинг “Ўзбекистон” шеърий қасидалари фақат бу икки шоир ижодида эмас, XX аср миллий шеъриятимизда улкан воқеа бўлди. Ҳар икки шеърда халқимизнинг минг асрлар ичра пинҳон бўлиб ётган шонли тарихи, жаҳон цивилизацияси равнақида тутган беқиёс ўрни ҳақидаги оташин сатрлар миллионлаб ватандошлар қалбидан ўрин олди. Бундай ёрқин сатрлар мустабид тузум ҳукмдорларини саросимага солгани аён, аммо улар оташин сатрлар салобати олдида бу икки қасидага қарши чиқишга ботина олмадилар.

Шоир ўтган йиллар давомида яна она юрт манзаралари, ватандошлар гами ифодасига бағишлаб кўплаб ёниқ сатрлар, бевосита Ватан мавзусини бутунлай янгича ёритувчи “Мен нечун севаман Ўзбекистонни”, “Она сайёра”дек беназир шеърлар битди. Булар ҳақида кўп ва хўб ёзилди, ёзилмоқда.

Ана шу шеърларига хос ноёб фазилатлар шоирнинг кейинги йиллар ижодида ҳам давом этди, янгидан-янги жиҳатлар билан бойиб борди. Не бахтки, неча ўн йиллар давомида эл-юрт қайғуси, унинг эрки, чин озодлиги орзуси билан ёнган шоиримиз истиқлол эълон этилган кунда “Адолат офтоби” шеърини ёзиб, халқимизни “Неча йиллар орзиқиб кутган кунлар келдими”, “Ўз қўлингга олганинг – ялов сенга муборак”, дея қутлади, муҳими, бу шеър илк бор Биринчи Президентимиз Ислоҳ Қаримов юрт мустақиллигини эълон этган Олий Кенгаш минбарида туриб ўқилди. Шоир фақат қутлов сўзлари билан чекланмай, халқини огоҳликка, бу тенгсиз саодатни бало-қазолардан асрашга чорлади:

*Унутмагин ва лекин, олда бор ҳали ётлар,
Қадамингни пойлайди, очкўз, уюҳ не зотлар,
Шоҳ сурибсан, инжима, гингшиса агар мотлар,
Елкамизга офтобнинг текканлиги рост бўлсин,
Ўзбекнинг ўз ниҳолин экканлиги рост бўлсин.*

Ўша кунги анжуман тўғридан-тўғри телевидение орқали кўрсатилган эди. Шоирнинг табаррук минбардан туриб ҳаяжон билан ўқиган оташин сатрлари садоси ҳамон қулоғим остида жаранглагандай бўлаверади.

Не бахтки, мустақил мамлакатнинг Давлат мадҳияси шеърий матнини яратиш ҳам айна эл-юртнинг шу оташин куйчисига насиб этди. Миллий мадҳиямизнинг Абдулла Орипов қаламига мансуб шеърий матни мустақил мамлакат, озод халқ руҳи, шон-шавкати, фахр-ифтихори, орзу-интилишларининг чинакам ифодаси экани билан қимматлидир.

“Ўзбекистон” қасидасидан бошланган эл-юрт таронаси Мадҳияда энг авж пардаларига кўтарилиб, мустақил мамлакат – келажаги буюк давлатнинг рамзларидан бирига айланди.

Меҳрибон ота, жонқуяр бобо

Гапнинг очиғи, шоирнинг талабалик йилларидан бошлаб 70 ёшга етгунга қадар у билан, асосан, ижодий сафар, давраларда бирга бўлган-

ман, унинг шахсий-оилавий муҳитини яқиндан билмасдим. Тақдирнинг тақозоси билан кексайганда Абдуллажон оиласи билан қариндош бўлиб қолдик. Менинг болам, адабиётшунос Бегали Қосимовнинг кенжа ўғли Шохрух Абдуллажоннинг кенжа қизи Рухсорага уйланди (Раҳматли Бегали Қосимов билан Абдулла Орипов талабалик йилларидан қадрдон дўст эди. Уларнинг дўстлиги қариндошлик мақомига кўчди). Шу туфайли оилавий яқинлик, ўзаро борди-келдилар бошланиб кетди. Абдуллажонни шахс сифатида бутунлай янгидан кашф этдим. Доимо ижод гами, шавқи билан ёниб юрган, умрининг сўнгги дамларига қадар қўлидан қалами тушмаган ноёб истеъдод соҳиби айна пайтда ўта оилапарвар, фарзандларига меҳрибон ота, жонкуяр бобо экан. Шохруху Рухсорахондан дунёга келган икки ўғлонларининг каттасига Мироншоҳ, кичигига Ойбек деб Абдуллажоннинг ўзи исм қўйиб берган. Бу икки набирасини лоақал ҳафтада бир бор кўрмаса турулмасди, ё уларни Дўрмондаги уйига чорлар, ёки ўзи бориб, ширинлигу ўйинчоқлар билан сийлаб эркалаб кетарди. Болакайлар ҳам бобосини қўмсаб бетўхтов Дўрмон томон талпинарди. Қарангки, Абдуллажон Америкада даволанаётган чоғи (вафотидан бир кун олдин) қўл телефони орқали Шохрухнинг онаси билан, сўнг икки суюкли набираси билан ярим соат яйраб гурунглашган. Набиралари учун олиб қўйган “амиркон” этикчаларни телефон экранидан намойиш этиб, яқин орада уйга борганида ўз қўли билан уларга ҳадя этажagini ваъда қилган...

Абдуллажон билан сўнгги суҳбат

Абдуллажон қаламкаш, маслакдош сафдошларига бир умр эҳтиром ила муносабатда бўлган. Шу йил август ойида “Дўрмон” ижод уйида уюшманинг анжумани бўлиб ўтди. Мажлислар залига кираверишда Абдуллажонга дуч келиб қолдим. Йўл-йўлакай гурунглашиб бордик. Шунда у Эркин Воҳидов ҳақида яқингинада чоп этилган салмоқдор тўплам – “То қуёш сочгайки нур. Эркин Воҳидов: ҳаёти ва ижоди замондошлари нигоҳида” китоби ҳақида сўз очиб, “Уни кўрдингизми?” дея мени сўроққа тутди. Мен бу китоб билан аллақачон танишиб чиққанганимни, у ҳақидаги қувончларимни изҳор этдим, ўз навбатида, мажмуадаги илк мақола, суҳбатдошим Абдулла Орипов қаламига мансуб “Олтин

истеъдод” да шоирга берилган беқиёс баҳо – “Қадрдоним ва сафдошим Эркин Воҳидов чинакам олтин истеъдод соҳибидир. Шоиримизнинг овозини бошқа бирор қаламкаш такрорлаши сира мумкин эмас. Аллоҳ таоло ижодкоримиз кўр тўкиб ўтирадиган курсисини ўзи билан бирга қўшиб яратган. Эркин Воҳидов ўз ижоди билан адабиётимиз тарихида собит турган шахсдир”, деган беқиёс баҳосини ёдга олдим. Шунда у хиёл жилмайиб: “Эркин ака шундай таъриф-баҳога арзийди-да. Афсус, шундай беқиёс сиймо бугун орамизда йўқ”, деб қўйди.

Абдуллажон тўлиб турган экан, шекилли, анжумандаги нутқининг катта қисмини Эркин Воҳидовнинг ёрқин хотирасига бағишлади. Бу нутқ улкан шоирнинг расмий анжумандаги сўнгги сўзи, бир умрлик маслакдоши ҳақидаги сўнгги дил изҳори, нидоси, видоси бўлиб янгради.

Шунда мен бу ноёб истеъдод соҳибининг бутун умри, ҳаёти давомида оиласи, яқинлари қатори устозлари, қаламкаш дўстларига садоқати, эҳтироми чексиз эканига яна бир қарра иқрор бўлдим.

Азизлар, юқорида ёзганларим буюк шоир, аллома шахс-инсон Абдуллажон ҳақида кўрган-билганларимдан бир-икки шингил лавҳалар, холос. Насиб қилса, шоир ҳақда хотирамда қалашиб ётган бундан-да ажаброқ воқеа-эсдаликларимни қоғозга тушираман.

2016 йил ноябрь

Усмон АЗИМ

Ўзбекистон халқ шоири

Марсия

Болаликдан мен ҳам шеър деб ёнган эдим,
 Не қиларим билмай баъзан толган эдим,
 Ориповдан қарзга олов олган эдим –
 Бу қарзимни бугун айтсам, ҳалол бўлгай.

Ҳар бир сўзни кўнгил билан терган эди,
 Аъмоли ҳам, тақдири ҳам шеърдан эди,
 Истеъдодни унга худо берган эди,
 Банда десак, ҳақиқатга малол бўлгай.

Тобеликнинг қўрқинчлари ҳали бисёр.
 Дилларида, тилларида минг ифтихор:
 “Ўзбекистон Ватаним”, деб айтган илк бор –
 Бу мард зотнинг мардлигидан тил лол бўлгай.

Гарчи ажал илтижога кўнмас эди,
 Биламиз-ку, асил шоир ўлмас эди,
 Ўлимга ҳам Ватан сизни бермас эди,
 Ажални ёт юрtdа енгмоқ маҳол бўлгай.

Кўз ёшларим оқаётир нолам узра,
 Шоир – парвоз сўзда кечган ҳар дам узра,
 Воҳким, учди тобути ҳам олам узра –
 Бу парвозлар мангуликдан бир фол бўлгай.

Огажоним, сўзда гамни шоширгайман,
 Ҳасратимни қатларига яширгайман,
 Сизни ёлғиз худовандга топишгайман,
 Энди ўзга сўз демаклик завол бўлгай.

Бу йил диллар видоларда куйиб ўтди,
 Вақт йиғидан ўпка-бағри тўйиб ўтди,
 Не зотларни қаро ерга қўйиб ўтди,
 Кимга жавоб, кимга бу ҳол савол бўлгай.

Видо айтдим, видо айтдим, видо айтдим –
 Бу шеъримни ақлу ҳушдан жудо айтдим,
 Зарра кўрқмай, маргу ҳаёт аро айтдим –
 Воҳ, видонинг қадлари ҳам минг дол бўлгай.

Иқбол МИРЗО

Ўзбекистон халқ шоири

Шоир хотирасига

Бу йил оғир келди Ўзбекистонга,
Садафдек дурларим тўкилди қатор.
Чигатойтепага шудрингдек томган,
Ҳали қуримаган кўзёшларим бор...

Алвидо, муҳтарам Абдулла Ориф!
Гарчи ажал бермас ҳеч кимга омон.
Вале шоирсиз эл гарибдан гариб,
Шоирга тош отган миллат – оломон.

Ғийбат қилиб тўкдик гуноҳингизни,
Сиздан қолган майдан майда хўплашиб.
Муҳташам ҳаётдан бездирдик Сизни,
Гоҳ якка тартибда, баъзан кўплашиб.

Кимдир қайта-қайта топар асолар,
Уни косов қилар бошқа гўр банда.
Ҳа, казо-казолар ва ҳоказолар
Ҳушёр тортар эди Сизни кўрганда.

Сиз билан юзма-юз қолсак ногаҳон,
Ёдга солардингиз кимлигимизни.
Кеча не сабабдан эдигу бийрон,
Бугун не сабабдан жимлигимизни.

Рост сўзни айтмоқлик мушқуллиги рост,
Гўзал оҳ тортмоққа юрак керак, оҳ!
Тафаккур шиддати Навоийга хос,
Темурбекка оид бу қаттиқ нигоҳ.

Бол томизиб мақтаб асарларини,
Шоирни бундайроқ кўргувчилар бор.
Тутун пуркаб ҳайдаб асаларини,
Асални ўймоқлаб ургувчилар бор...

Хуршид ДАВРОН

Ўзбекистон халқ шоири

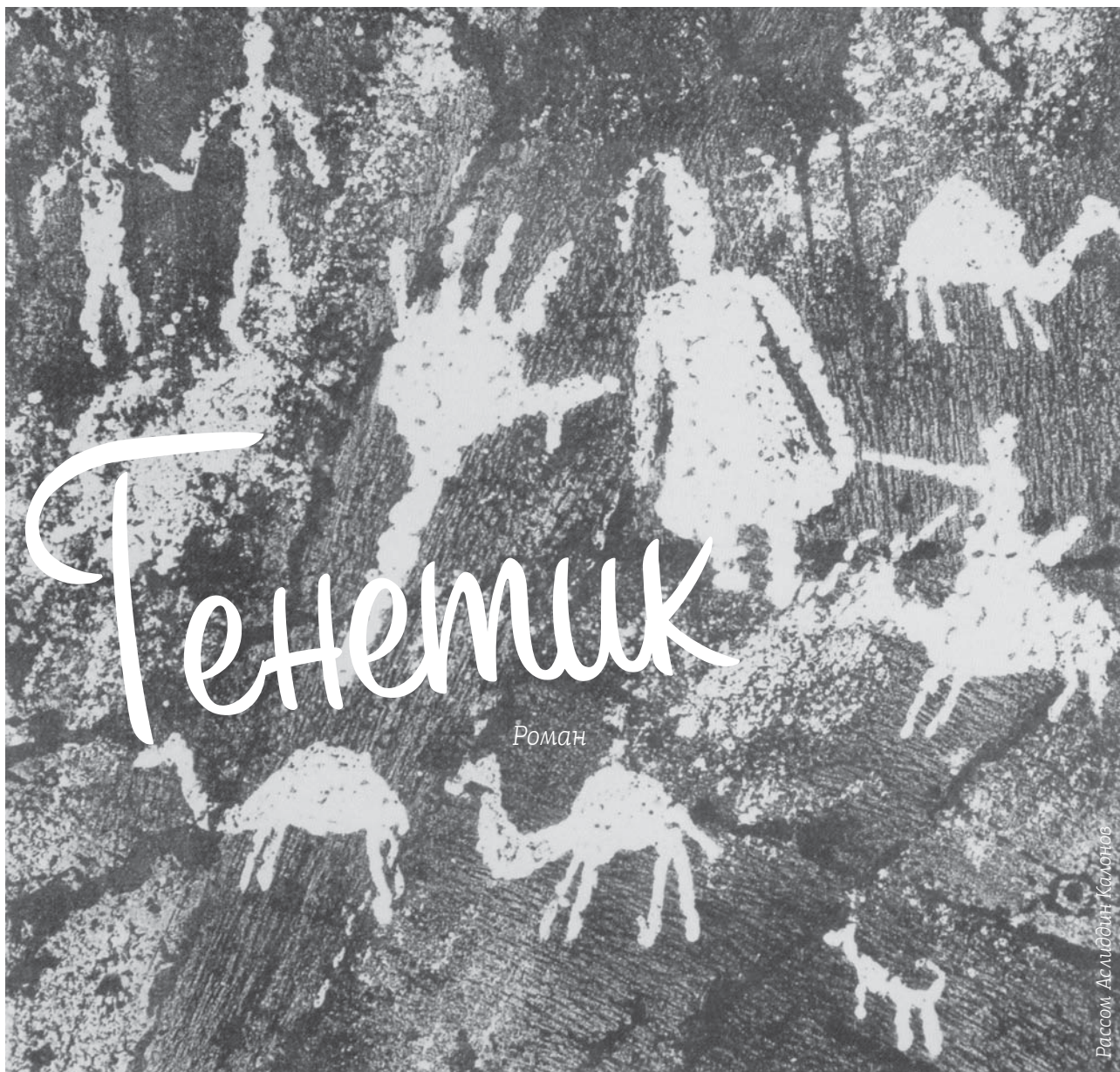
Шоир хотирасига

Яшил баҳор олиб келганди уни,
Ёз дарё бўйида сувга зор этди,
Қаҳратон ёнида юрди ҳар куни,
Ниҳоят суйгани – куз билан кетди.

Оқибатни ўйлаб чекдингиз алам,
Гина, ўкинчингиз бегараз тамом.
Мақсадингиз – завола топмасин олам,
Одамга ярашсин инсон деган ном.

Сизга ошно бўлдим болалик кездан,
Сиздан ранглар олдим сўзимга аён.
Эл қатори қарздор эдим мен Сиздан,
Ўзимнинг армоним ўзимга аён...

Баҳри муҳит тўлқин урар ёлвориб,
Юлдузлар йўл қарар жавдираб илҳақ.
Мендан рози бўлинг, Абдулла Ориф,
Сиздан рози бўлсин Ҳокими мутлақ.

Рисом Аслиддин Қасимов

Исажон СУЛТОН

Давоми. Боши ўтган сонда.

Куз

Пахта мавсуми тугаганида қишлоқ енгил нафас олади.

Поёнсиз далалар жигарранг-қўнғир тусга кирган, куз ёмғирлари бир хилда ёғиб, пилчиллаган лойга айлантирган. Шийпонлар хувиллаган, бўм-бўш. Очиқ эшикларидан шамол кириб ўйнайди.

Айвондаги радио бунни ўзича шарҳлайди:

Бунча ҳам ёмғир ёгодир биз гарибнинг томига,

Кимни ҳам раҳми келур бечораларнинг ҳолига...¹

Халққа ғўзапоя бўлиб берилди. Ҳамма бола-чақаси билан ғўзапоя тўглашга чиқди.

Баъзилар трактор опкелишган. Бу сафар “Т-28”га ёнлама пичоқли мослама ўрнатилган, у ғўзапояни кесиб-қўпориб ағдариб кетаверади. Ортидан лойга бота-бота юриб, тўглаш керак.

¹ Халқ ҳўшиқларидан.

Кимдир монтердан сим олган, симқирқар билан ғўзапоя боғига мослаб кесиб чиққан. Сим тополмаганлар тут новдасини эшиб, шу билан боғлашади. Новда чайир, қайишқоқ, уни болалар эшолмайди, шу сабаб катталар бақувват қўлла-рида бураб-бураб эшишади.

Бир оилага ўртача минг боғ ғўзапоя керак.

Гоҳида туман тушганида ҳам одамлар бола-чақаси билан далада куйманиб юришганини кўрасиз.

Улов топганлар ғўзапояни трактор аравасига баланд қилиб босишади, у келиб, дарвоза олдиға гарам қилиб ағдариб кетади. Тополмаганлар эса елкаларида уйлариға ташийверишади. Эл ўн-ўн беш кун шу ташвиш билан яшайди. Кейин “жола” мавсуми келади.

“Жола” деб далаларға молларни бема-лол кўйиб юборишға рухсат теккан маҳални айтишади. “Молни жолага ҳайда” деган гап сигирни ўша далаларға обориб боқиб келиш кераклигини билдиради. Бу иш ҳам ўсмирлар зиммасида. Жола маҳали совуқ тушади, уйқуга кетган дарахтлар новдаларида булдуруқлар пайдо бўлади. Болалар далаларда қолган-қутган ғўзапояларни тўглаб, ўт ёқишади, картошка ёки беҳи кўмишади, қолиб кетган чигитларни ўтға ташласангиз, чирсиллаб отилади.

Кеч куз шу тариқа ёйилиб-ястанади.

Халқ кеч кузда тўйлар қилади. Сабаби, қўли пул кўради.

Ўша сабабли жонини жабборға бериб тер тўқади. Бола-чақасини ҳам аямай, бурнини ерга ишқаб-ишқаб ишлатади. Эвазига ҳақини олади.

Ҳақини олғач, энди қишдан кўнглим тўқ, бу пул билан қишдан эсон-омон чиқиб оламан, дейди.

Тўй қиладиганларни эса машаққатлар кутиб турибди. Шўрлик, мол-қўйини сотади, қарз кўта-ради. Бир амаллаб тайёргарлик кўради. Хуллас, бирин-кетин тўйлар бўлади.

Қиш совуқларида одамлар оғзидан ҳовур чиқа-чиқа тўй томоша қилишади.

Бир тарафда қиз-жувонлар тўгланишган, қарши томонда йигит-яланг. Катта чироқлар осилган, гоҳида қарс этиб ёрилиб ҳам кетади. Чироқ ўчадиган пайтлар ҳам бўлади, шунда ўртаға катта гулхан ёқилади.

Тўй бошланганида ёши улуғлар ёқтиради-ган қўшиқлар айтилади. Элнинг катталариға шунақаси маъқул.

*Қирқ йилда бир йигит келар дунёға,
Йигит юзин ерга қаратма, фалак!*

Ёки:

*Номард кўпригидан ўлсам ўтмасман,
Қарвон бўлсам маконига кўнмасман,
Қўлидан бир пиёла чойин ичмасман,
Мардингни номардға муҳтож қилмагин...*

Одамлар бошларини чайқаб-чайқаб эшитиб ўтиришади.

– Яшавор!

Халқ тўйларда қаддини тиклайди.

Ёш-яланг давраға товоқ-товоқ палов таши-шади. Эл тўйларда, маросимларда жипслашиб қолади. Ҳамма бир жойда, ўзини қавму қарин-дошдай тута бошлайди.

Мактабларда эса сабоқлар бошланади. Синф-хоналар совуқ. Бақалоқ печкаларға ўтин ҳамда тошкўмир ёқилади. Ҳар синфда печка ёнида бир пақирдан кўмир туради.

– Салом, фанлар! Салом, физика, кимё, жўғрофия, тарих! Биз яна келдик!

* * *

Жўғрофия бизларға вулқонлар қандай оти-лишини тушунтиради. Ер остида лавалар ҳосил бўлиши, уммонлардаги улкан балиқлару саккизо-ёқларнинг кўчиши, табиий офатлар, материклар, қитъалар, тоғлар, денгизлар ҳақида шунақанги берилиб ҳикоя қиладики, ҳайратдан кўзлари-миз катта-катта очилиб эшитиб ўтирамыз. Учқур тасаввур материкларнинг юзаға келишини, тоғлар ер қаъридан қай тарз бош кўтариб чиқишини, наботот ва ҳайвонот қандай пайдо бўлиб, йўқолиб кетишини жонлантиради, хаёлларни Нил дарёси бўйларига, ундан Дажла ва Фрот соҳилларига етаклайди. Фиръавнлар маконлари, эзилиб-буки-либ ишлаётган минглаб қуллар узра айланамиз.

Ҳа, фанлар мактаб мобайнида бениҳоя ажойиб ҳикояларни гоҳ қуруқ илмий, гоҳ жонли тил ила сўйлаб беради. Аммо у ҳикояларни билишимиз-дан не фойда эканини айтмайди. Қишлоқ узра ўйнаган нур ва соя ўйинлари бошқа элларда бошқача жилваланишини, ботаётган ёхуд чиқа-ётган куёш ёғдуси денгиз долғаларида палах-са-палахса, тўқ сариқдан қирмизигача ажаб жиллолар ҳосил қилишини, тўлқин қарсиллаши қанақа бўлишини, икки денгиз суви сираям ара-лашиб кетмаслигини, қуруқлик дунёсида неки бор, сув дунёсида ҳам борлигини, қуруқликда эсадиган шамоллар сув остида оқим деб атали-шини, ёллари ҳилпираб чопадиган гуррос отлар у оламда сув отлари дейилишини... барчаси ила бизларни маҳлиё айлайди-ю, аммо...

Шу қишлоқдан чиқолмаслигимизни, у билимлар ҳеч қачон керак бўлмаслигини, мактаб тугагач, бир рўзгорнинг бошига келишимизни эл қатори бизлар ҳам гувалак қўйиб, иморатлар солиб, далаларда ишлаш билан бирга, томорқамизда етилган мева-чеваларни бозорга олиб бориб сотиш билан тирикчилик қила-қила умримиз ўтиб кетаверишини айтмайди. Айтгандаям нима ўзгарарди? Тақдир ёзуғи шу эмасми – ҳамма бир тану бир жон, баҳамжихат бўлиб, бир-бирини суяб-қўллаб ҳаёт кечирмоқда. Ҳали ёш-ку, руҳини чўктириб нима қилдим, катта бўлса ўзи билиб олар, дейди.

Қўшиш, айириш, кўпайтириш, бўлиш... Пифагор теоремаси қачон, кимга керак бўлақолибди? Гаусс қонуни-чи? Булар ҳам майли, каттароқ синфга ўтганингизда тамомила нотаниш, ярамас ва бўлмағур билимларга рўтара келасиз. Логарифм чексизга нима учун интилади, интиганида қиймати нима учун бирга тенг бўлиб қолади? Синус-косинуслар-чи? Ундан кўра, ўқувчиларга “Бир кило пахта оғирми, бир кило тошми?” деганга ўхшаш бошқотирма саволлар маъқулроқ бўлса-да, ҳаммамиз олий математикада бир хилда муваффақиятсиз давом этамиз. Уларни англаб олиш тугул, номига тил келишмайди-ку? Логарифм қишлоқ тилида “Лагарипм”га айлангач, Пифагор деган юнон олимнинг исми Пифагўр бўлиб қолгач, нимаям кутардингиз? Сир бўлмасин, шуниям атай, бутун бошли қишлоқдан кимдир институт ёки университетга ўқишга кириб қолса, худди мўъжиза рўй бергандай, у гап бутун қишлоққа ёйилиб кетар, “каллалари бола” ҳақида афсоналар пайдо бўлар, кейинроқ у афсонавий йигит ё шаҳарларда қолиб кетар, ёки қишлоққа қайтиб келиб, эл ҳаётига қўшилиб, “ўзимизнинг” одамга айланарди.

– Сигирни кунига бир тоғорадан ем бериб емлайверсанг, бир ойда неча килога семиради?

– Ўттиз килога.

– Калланг борми?

Саволга қаранг! Ана, елканнинг устида дум-думалоқ бўлиб турибди-ку? Сочиям, соч остида кўзу қулоғиям бор. Койишлар шу тарз давом этаверади:

– Калла деган нарса асло йўқ сенда!

Бир маҳаллар Дашти Қипчоқ қизи шу коийишни эшитиб, таажжубланиб жилмайиб қўйгани ҳам эсимга келади.

Учқур тасаввурнинг қилмишлари ҳам қишлоқ болаларининг тутуми каби оддий ва шўх. Койиш

эшитган боланинг калласи хаёлда дарров ғойиб бўлиб қолар, кейин бошини излаб юрганининг кулгили тасвири пайдо бўларди. Адабиётни айтмайсизми? “Маъно соҳибжамоли юзидан пардани очди” дейилса, ўзимиз қатори мактабга бориб-келиб юрган, гулдор қўйлак кийиб рўмол ўраган синфдош қизлардан бирининг шўх илжайиб тургани кўз олдимизга келиб, шарақлаб кулиб юборардик. “Соҳибжамол” деган сўз эсимга Дашти Қипчоқ қизини ҳам солади. Лекин, унинг сиймоси дарсликдаги оқ юзли, узун киприкли нозик малакларга ўхшаймайди, Дашти Қипчоқ қизининг борлигида ҳаёт жўшқинлиги, ёшлик таровати гуркираган, офтобда қизарган юзида қизғин ҳарорат барқ уради. Ажабо, бизлар улғайганимиз сайин унинг хаёлимдаги сиймоси ҳам улғайган, ўсмирона хусусиятлари ғойиб бўлиб, бўй етган қизнинг балоғат таровати таралади. Қора сочи узун эди-ку, янада узайгандир? Сирли жилмайишининг фусункорлиги янада ортгандир?

Хуллас, бир томонда мутлақо кераксиз фанлар йиллаб болаларнинг онгига натижасиз қўйилган, бошқа томонда эса ўз болаларига, зурриётларига ишончсизлик руҳияти ҳукмрон бўлган паллаларнинг ширин ва аламли ёди булар...

* * *

– Ўсимлик нимадан иборат? – деб савол берди бир куни Ботаника.

Ҳамма тушунмай ҳайрон қараб турарди. Ботаника печкага ўт қалаб, устига чойнакда сув қўйди, кейин баланд овозда яна:

– Хўш, ўсимлик нимадан иборат? – деб сўради.

– Илдиздан, танадан, ятпроқдан, гулдан...

– Бекорларни бештасини айтибсиз!

Бекор нима-ю, унинг бештаси қанақа бўлади?

– Хўп, нимадан?

– Ҳужайрадан!

“Ҳужайра” сўзи бизларга ёндош синфдаги қорамағиз қизалоқ – Ҳожира билан уйқаш келгани учун, тасаввурда бесўнақай, ўхшовсиз бир нимани намоён қилади.

– Билиб қўйинг, ҳар қандай тирик жон ҳужайрадан иборат.

Кейин дарсликни очиб, анжирга ўхшаган япалоқ бир нимани кўрсатди:

– Мана шу – ҳужайра! У ўзидан кўпайиш хусусиятига эга. Иккига бўлинади, кейин тўртга, саккизга... Хуллас, шу тариқа кўпаяверади.

Мантиқ буларни ҳисоблаб чиқиб, муаллимнинг гапини ёлғонга чиқаради. Сабаби, тинмай

кўпаяверса, хамирдай кўпчиган бир нима пайдо бўлади.

– Хуллас, ўсимлик ҳужайраси таркибида цитоплазма бор, цитоплазма ичида эса хромосома бўлади...

Анжир, олма, нок, ёнғоқ, узум, шафтоли... буларнинг бари ҳужайралар экан. Ичида цитоплазмасию хромосомаси билан, албатта. Бизлар ҳам ҳужайрадан таркиб топган эканмиз. Қисқаси, бир тўп ҳужайра саналмиш биз бошқа тўп ҳужайрани паққос туширар эканмиз. Сигир дейилган бир тўп ҳужайра очқаса бўкирармиш, кучук дейилган яна бир ҳужайра тўпламини тепсангиз ангиллармиш ва ҳоказо.

Кулги ўз йўлига-ю, энди бизлар шу фанни ҳам ўрганишга мажбур эдик.

– Баҳорда селлар лойқаларни олиб келиб экинзорларга ёяди, – деди Ботаника. – Улар орасида турли-туман ўт уруғлари бўлади. Сўнгра тупроқ борки, ундан наботот униб чиқади. Рангу туси, шаклу шамойилига ақл шошади. Бироз вақт ўтгач, теваракда гул очмаган нарса қолмайди. Бодрингу помидорлар сарик, гилосу ўрик оқ рангда гуллайди, олма турига қараб ҳар рангда барқ уради, тиканлар мовий гул чиқаради. Оқишу қизғиш, ингичкаю қалин илдизлар тупроқ бағрига кириб бориб, маъданларни сўриб олади, ўсимлик бағрида кимёвий жараёнлар рўй беради. Шуларнинг бари қуёшга интилади. Япроқлари ёруғликни тўйиб-тўйиб, худди чақалоқ сут эмгандай эмади, офтоб уларда шавк пайдо қилади, кечгача нурга тўйинган ўсимлик туни билан уни бошқа нарсага айлантиради. Ёнига одам келганини сезади, ўзини чоғлайди, мени бир нима қилиб қўймасин деб ҳурқади. Ахир, у ҳам сиз сингари тирик жон. Масалан, биров уриб-сўкса ёки хатар сезсангиз, бақириб-чақирасиз, қочасиз, у эса жойидан силжий олмайди, чунки илдизи ерда-ку?

Уларни шамол, асаларилар, қушлар чанглатиши ҳақида ҳам айтди. Айниқса, мевалар ҳақидагиси қизиқарли бўлди, тасаввур улар орасидан нима учундир анорни ажратиб олди. Қишлоқ хотинларининг меҳнатда қаварган қўллари, қизарган ол ёноқлари, кампирларнинг бужур кафтларини тамсил этадиган мумсик ва ўксик бута тимсолга айланди. Бошқалари эса бундай хусусият касб этмади. Мевасиз тераклар, шамолда ларзон чайқаладиган толлар, беҳилар, олмалар, узумлар ҳам нима учундир одамларни тамсил этмай, фақат аноргина одамга ўхшаб қолди.

Муаллим муқоваси эскириб кетган бир китобни қўлимга бериб, бир саҳифасини очиб, “Ўқи” деди тантанавор оҳангда. Ўқий бошладим:

– Шак йўқки, “қувваи табиия” илҳомлантирилган ва вакил қилинган вазифаси билан бирор моддага дуч келганида уни бекор қолдирмайди. Агар у модда керагидан ортиқ бўлса, ўз ишини икки марта орттиради. Икки ҳисса орттириши баъзан бир неча марта ҳам такрорланади. Бу ҳодисаларнинг барчаси ўсимликларда учратилади. Бир-бирига ёпишган қўшалок мевалар, битта пўчоқ ўраб турган қўшалок магизлар. Икки марта орттиришида кўпайиши ва бир-бирининг ичига кириб кетиши ҳам бўлади, ичида ўзи каби лиму мавжуд бўлган лиму бунга мисолдир.

Гоҳо “қувваи табиия” тўлиқ икки ҳисса қилиши ишини тамомлай олмайди-да, аъзоларни турган жойларига лойиқ орттириб қўяди. Чунки одатдагига ва яроқлиларга қараганда ортиқча бўлса ҳам, ўзига тегшли ўринларда туради...

– Тушундингизми?

– Ҳа.

– Нимани тушундингиз?

– Билмадик...

Биология устозимиз давом этади:

– “Қувваи табиия”нинг маъноси табиий қувват дегани! Беруний бобо айтяптики, яратиларнинг пайдо бўлиши, ўсиши ва кўпайишини бошқариб турадиган бир куч бор. Жон ана ўшадир. Дарахтлардаги қўшалок меваларнинг, эгизак болаларнинг қандай пайдо бўлишини тушунтиряпти. Айтяптики, зурёд ёки мева етилиши учун моддалар етарли миқдорда бўлиши керак. Агар улар керагидан кўп бўлса, у қувват бир куртак негизиде ўшанга ўхшаш яна бир ҳосил яратади. Қўшалок мевалар ёки эгизаклар пайдо бўлиши сабаби шунда деяпти. Агар ўз ишини тамомлай олмаса, ошиқча бир аъзо ясайди-да, ишини тугалланган деб ҳисоблайди. Масалан, одамдаги қўшимча бармоқлар ёки ортиқлар шунга мисол.

Яна тушунмаймиз. “Қувваи табиия” ўз ишини қилса қилавермайдими?

– Беруний ким?

– Жуда катта олим, сизнинг аждодингиз!

Мана шу гапларини минг йил аввал айтиб кетган!

Тўғри. Минг йил аввал яшаган бўлса, минг йил олдин айтади-да. Олдинроқ ёки кейинроқ айтишининг иложи йўқ-ку?

– У маҳалда дунё ҳали санашниям тузук-қуруқ билмас эди, гап шунда!

Бўлса бордир. Лекин биз оддий одамлармиз, унақа нарсаларга ақлимиз етавермайди.

Мана шу гап жуда кўп такрорланади. Кишилар ўзлари билмайдиган нарсалар ҳақида гап кетганида “Ҳа, энди биз оддий, жўн одамлармиз-да”, деб истехзоли илжайиб кўйишади. Бунни болалар ҳам ўзлаштириб олишган.

– Шу китоб сенга! – деди Ботаника, бурушиқ кўлларини елкамга кўйиб. – Унинг номи “Осорул-боқия”². Мен тез кунда нафақага кетаман, соғлиғимнинг мазаси йўқ. Катта бўлсанг, эслаб юрарсан...

– Раҳмат! – дедим бу тушунарсиз китобни нима қилар эканман, дея ҳайрон бўлиб.

Шундан сўнг у дарсда давом этиб, табиий танланиш деган жараён ҳақида ҳам гапирди. Ўсимликлар пайдо бўлганидан бери миллионлаб йиллар ўтганмиш. У маҳаллар одамлар яшаганими? Йўқ, яшамаган. Улар Тешиктошдан топилган неандертал одамдан сал аввалроқ пайдо бўлишибди. Теградаги кишиларга разм солсангиз, шаклу шамоили, қиёфаси ҳар турли эканига ҳайрон қоласиз. Масалан, бир синфдошимизнинг сочлари сариқ, кўзлари эса баҳор осмонидай кўм-кўк. Баъзилари кўйкўз, баъзиларнинг кўзлари эса қийиқ. “Қон суради”, дейишарди кишилар. Сариқ эканининг сабаби, етти пуштининг қай биридадир шунақа киши бўлган. Қиёфа ҳар етти авлодда бир қайтади. Етти пушти суриштирилиши шундан. Аждодининг ким экани ҳам суриштирилади. Сабаби, авлодида бир ярамас ўтган бўлса, қанчадир вақт ўтиб, юзага чиқиб қолиши мумкин, деган гапларни эшитасиз. Булар, табиийки, ўсимлик ва дарахтлар мисолида ҳам тушунтирилади. Умуман, одамлар ва дарахтлар муносабати хилма-хил ва аллақачон бир-бирига мазмунан яқинлашиб кетган. Мисол учун, келинчак ота уйига аразлаб келса, “Бир кўчат тутиб кетиши учун қанча вақт керак, сабр қилгин”, дейдилар.

Муаллимимиз нафақага кетгач ҳам, дарсларимиз яна бир муддат давом этди. Кейин ботаника ўз жойини зоологияга бўшатиб берди. Зоология ўрнини эса анатомия, сўнгра умумий биология олди. Шу тариқа бизнинг мактаб фаслимиз ниҳоя топди, шунча йил олган керагу ноқерак билимларимиз билан ҳаёт бағрига йўл олақолдик.

* * *

Бир авлод болалари шу тарз улғайишади. Бу орада оталар кексайишади.

Бир ҳайқирса, овози етти қишлоққа етадиган қудратли оталар бели букчайиб, ҳасса таяниб юрадиган оқсоқолларга айланишади.

Кўнгли бўш бўлиб қолганини айтмайсизми?

Бир қарасангиз, чопқиллаб ўйнаб юрган неварасига қараб, меҳри товланиб:

– Одобингдан айланай, отам, – дейди. –

Кўлингни кўксингга кўйиб, жимитдай бўлиб салом берсанг, кўзимга ёш келади-я. Бобонг қурбон бўлсин сенга, отажоним, – дейди. – Қара-я, отам ўтиб кетувди, ўрнига сен ота бўлдинг!

Яна бир қарасангиз, “Жоним онам”, дейди қиз неварасига қараб. Дастёр бўлиб қолдинг-а. Ўрим сочинг белингга етиб, челақларда сув ташийсан, ҳовлиларни супурасан, ҳамма ёқни саранжом-саришта қилиб қўядиган ажойиб қизалоқ бўлиб вояга етдинг. Онам ўтиб кетувди, чехрасини кўмсаб-соғинардим, ўрнига худойим сени берди. Бирингизни отам, бирингизни онам дейман-да, яна кимим бор менинг бу дунёда?

Ҳай аттанг, улуғларим бу кунларни кўришмади. Бўй-бастингизга зор бўлиб, кўзларини тика-тика ўтиб кетишди.

Болаларим, ҳаётим бўйи сизларни деб заҳмат чекдим. Ўтгаям, чўққаям сизларни деб кирдим. Камолингизни кўраман деб орзулар қилдим.

Жон болаларим, илм олинглар. Ахир, мен ҳам фазоларга, юлдузларга қизиқардим. Найлайин, турмуш оғир экан. Отамнинг ёнига киришим, белига мадор бўлишим керак деб, тугроқ ичида ўралашиб юраверибман. Қарасам, умр ўтиб кетибди.

Ўзим ҳам юлдуздай чақнаган бола эдим-ку? Э вох, умримни нималарга сарфладим, деб ўксинади.

Бизнинг замон шунақа эди. Илм олсанг ҳам, қишлоқда кимга керак бўларди? Энди ҳамма йўллар сизники, болалар. Ўқинглар, катта бўлинглар, эл бошига келиб юрт сўранглар, дейишади.

Аммо нима учун бунча армон, афсус, ўкинч, изтироб?

Болалар эса... бир-бирдан ўзғир, шаддод, аммо отасининг ҳурматини билади. Ўзини иззатиниям билади, кўзларида ақл-фаросат балқиб турибди...

Ўтган йилларнинг ҳикояси мана шулардан иборат. Бу давр оралиғида улғайган минглаб-миллионлаб кишилар шу манзараларни ёд билишади. У ҳаёт онгларга сизиб кириб, аллақачон тошга ёзилгандай муҳрланиб улгурган.

Энди ўчармиди?

Йўқ, сира ўчмайди.

² Абу Райҳон Берунийнинг араб тилида ёзилган “Ал-осорул-боқия анил-қурунил холия” асари. Ўзбек тилида “Қадимги халқлардан қолган ёдгорликлар” номи билан нашр қилинган.

ИККИНЧИ ҚИСМ

Генетикага кириш

(Генетикнинг учинчи ҳикояси)

Бундан бир ярим аср аввал Чехия монастирларидан бирининг монахи – Грегор Мендел деган одам нўхат устида тажрибалар ўтказиб, сариқ ҳамда яшил нўхатни чатиштиришда ҳосил бўлган барча навлар сариқ бўлиб қолганига диққат қаратган эди. Икки тур ўсимликдан сариқ нав кучлилик қилгач, яшили қаёққа кетақолди? Бу ғалати ҳолат Менделни жуда ўйлантириб қўйди. Шунингдек, тириш бўртиқ ва силлиқ уруғли ўсимликларни чатиштирган эди, кейинги ҳосилдагиларнинг ҳаммаси силлиқ уруғли бўлиб қолди.

Шундан сўнг монах ғалати шу ишга бутун борлиғи билан киришиб кетди. Чатиштиришларнинг иккинчи авлодида ҳар ўнтадан еттитаси сариқ, учтаси эса яшил бўлиб чиқди. Кейинги авлодда яна кутилмаган аломат кузатилди, яъни силлиқ сариқ ва бўртиқ яшил уруғлар чатиштирилганида, яшилу сариқнинг хусусияти ўзгариб, силлиқ яшил ҳамда бўртиқ сариқ навлар юзага келди.

Мендел тасаввури кенг одам эди. Барча улкан кашфиётлар оддий ҳодисалар замирида ётишини биларди. Бундай ҳолат инсон ирсиятида ҳам учрармикин, деб бош қотирди. Инсонлар ҳам ўсимлигу дарахтлар сингари бир-бирлари билан чатишадилар, лекин баъзиларининг авлодлари бир-бирларига ўхшаса, бошқаларидан турли қиёфадаги фарзандлар туғилади. Нўхат ҳамда ловияда кучли нав фақат биринчи авлодда устунлик қилса, учинчи авлоддан кейин ажралиш юзага келди. Илк навлар кучли, бўлиқ ҳосил берса, кейингилари ота-онанинг кучсиз тарафларини олиб униб чиқди. Инсонларда-чи? Афсуски, Мендел у чалкашликларнинг қонуниятларини тополмасдан дунёдан ўтиб кетди.

Орадан анча йиллар ўтгачгина, бошқа олимлар Мендел кашфиётларига эътибор қарата бошлашди.

Бу орада фан ҳужайра деб аталган хазинани аллақачон кашф этиб бўлган эди.

Айтайлик, чўлда кетиб боряпсиз, деди у. Кафтингизга бир сиқим қум олдингиз. Унда нечта зарра бор? Мингтами, юз мингтами? Санашнинг иложи йўқ. Қумдан яратилган одам вужудида-чи, қанча бўлиши мумкин?

Ҳа, инсон танаси ҳужайра дейилган жуда майда зарралардан иборат. Улар қумдан минглаб марта кичик: фақат микроскоп остида кўра оласиз. Ҳажми, ранги, шакли бир-бирига ўхшамайди, гўё қор зарраларининг бетакрорлигини ёдга солади. Аксариятида қобиқ остида шаффоф суюқлик бўлади, унинг ичида эса ўсимлик уруғига ўхшаган янада кичик зарралар жойлашган.

Тирик жон эгаларининг бари, шу жумладан ўтлару дарахтлар ҳам ҳужайрадан таркиб топган. Уларнинг баъзилари бор-йўғи битта ҳужайрадан иборат, баъзиларида эса бир неча минг. Инсонда эса тахминан эллиқ триллион ҳужайра мавжуд. Ўйласангиз кўриб кетасиз, шуларнинг бари бир низом ва тартиб ичида ҳаёт кечириш билан бирга, вужуд тириклигини таъминлаб туради.

Кейинроқ эса ҳужайра таркибидан генлар ажратиб олинди. Хромосома деб аталадиган зарра ичида яшириниб ётган ҳукми илоҳий тўсатдан тирик жоннинг яратилиш сирлари томон йўл очиб берди. Ҳа, яралиш дейилган улкан жараён ген деб аталадиган бениҳоя митти моддалар бағридаги буйруқлар боис, ўз қонуниятларидан сира оғишмасдан давом этиб келмоқда. Микроскоп остида буралиб-чувалиб ётган у ҳукм ўрами қай тарз кўз, қулоқ, юз, соч, суюқ, мушак, тана аъзолари бунёдга келишининг, ўсиб-ривожланишининг ва ҳаёт деган ажойиб жараённи такомиллаштиришининг тамал қонуниятлари бўлиб чиқди. Бу эса жон эгаларининг бор-йўғи бир ҳужайрадан пайдо бўлиши сабабларига жуда кучли исбот бўлиб қўшилди.

Мендел бениҳоя мукамал шу меъморий салтанатга инсон аралашуви мумкинлигини исбот қилиб кетди. Билимлар оламидаги мутлақо янги бу кашфиёт ҳар қандай тирик жонзотни истаган шаклда ўзгартириш мумкинлигини, бениҳоя мураккаб тирик организмларни хоҳлаган тарзда бунёд эта олишни ваъда қиларди.

Аммо, жон-чи? Кўзга кўринмас митти зарралар йўқлик оламларидан келадиган ўша меҳмон учун мукамал бир меҳмонхона ҳосил қилар экан, унинг ўзи қайда? Шу маҳалгача жон дейилган унсурнинг фақат аломатлари кўрилган, ўзининг не экани эса жумбоқлигича қолмоқда. У меҳмон шунчалар азизки, наслу насабининг ҳам азизлигини таъкидлаш учун ота ва она қиёфаси бахш этилиб, вужуд дейилган хонаи хуршидга уларнинг қош-кўзлари, юз-чеҳраси ҳам нақш этилмоқда!

Меңдел илоҳиётчи файласуф ҳам эди. Унга қадар олимлардан Абу Райҳон Беруний ва Абу Али ибн Сино олам мукамаллиги аро инсонгина зоти олий эканини, барча тирик яратикларда фақат жон бор эса, инсонда ундан ташқари руҳ ҳам мавжудлигини таърифлаб кетишган. Меңдел ҳам шу фикрни давом эттирди: она қорнида ҳомилага жон киргани ҳамано яратилган у вужуд аъзолари ишга тушади ҳамда уч ой ўтгач, руҳ пуфлаб кири-тилади. Унинг кимлиги, яхши ёки ёмонлиги ҳозирча Тангри таологагина аён. Топ-тоза, мусаффо инсон руҳи ўша муҳташам вужудга киргачгина одам пайдо бўлади. Мана шунини “Бир инсон дунёга келди”, дейдилар.

Модомики “келган” экан, у ҳолда, қаердан?

Тана дейилган маъвода у билан бирга ўсиб-улғаяр экан, ҳар нарсани мушоҳада қилади, таққослайди, турли-туманликларни кўриб тафаккурга толади, севади, нафратланади, қувонади, изтироб чекади. Шу тариқа, фақат мазмунлар ила тўйина-тўйина, вақт-соати келгач, яна ўзга маконларга равона бўлади. Вужуддай ажойиб санъат асари эса дарахтларнинг кузги барглари каби туссизлашиб, хазонга юз тутиб, олам тупроқларига қўшилиб-қоришиб кетади. Шунда “Фалончи оламдан ўтди” ёки “Дунёдан кетди” дейдилар.

Қай тарзда, қаерга кетақолди?

Келтираётгану кеткизаётган ким?

Бундай ифодалар фақат инсонгагина қўлланиши-чи? Ҳайвонлар, қурту қушлар, дов-дарахтлар ҳам униб-ўсиб, ҳосил бериб ёки насл қолдириб хазонга айланар экан, уларга нима учун “оламга келди” ёки “абодиятга қовушди” дейилмайди?

Шу жараёнларнинг бари бирлашиб, инсон болалари оламга билим ва мазмун учун келишларини таъкидловчи рад этиб бўлмас ҳақиқатни намоён қиларди. Дунёга ташриф буюрган руҳ етарли мазмун билан тўйинмагач, шайтон измига кириши, бузғунчиликлар содир қилиши ақлга сиғадими? Меңдел ер юзидаги барча бузғунчиликларнинг ва фалокатларнинг асосий сабаби жоҳиллик деган хулосага келди. Не учун яратилганини, не учун дунёга келганини билмаслик, ўзини ҳайвон наслига мансуб деб ишониб, шу ажойиб тана ичидаги руҳнинг қайдан келганини ва қайга кетишини тафаккур қилмаслик уни ҳақиқатан ҳам тубан даражага келтириб қўйиши шубҳасиз. Рўй берган юзлаб урушлар, қотилликлар, ҳақсизликлар тарих

бағридан онгларга қарата қичқириб турмоқда, деди Меңдел. Меҳру муҳаббат фақат инсонга хос эканини, бошқа бирор-бир жон эгаси у неъматларга ноил бўлмаганини кўрмайсизми? Оламдан олиб кетадиган нарсангиз ҳам ўша мазмунлар экани онгингизга етиб борма-яптими?

Шундай бўлса-да, ундан кейинги олимлар шиддат билан янги жон эгаларини яратиш шавқига берилиб кетишди.

Инсон мукамал эмас, дейишди баъзилари. Мукамал бўлганида қариб-қартаярмиди, ҳар турли касалликларга дучор бўлармиди? Мана, ўзингизни ўзингиз яратиб олинг, дея яратилиш тамалининг қопқалари ланг очилмоқда. Яна бироз сабр қилсангиз бас, дунёни истаган шаклга келтира оласиз. Ўз вужудингизни қайтадан яратасиз, томирларингизда доимо куч-қувват оқадиган, умр кузининг кексалик ва ажал деган офатлари қор қилмайдиган даражага етасиз.

Илк генетик тадқиқотлар шу заминда бошлангани сир эмас. Турли-туман бой-бадавлат кишилар ўз сарватларини тадқиқотлар учун аямай сарфлашарди. Ахир, яқиндагина одам боласи заиф мавжудот ҳисобланмасмиди? Ақлу тафаккури боис, ўзидан кучли яратиклару балоларга бас кела олиш учун қуроллар ихтиро қилди, мустаҳкам уйлар, тўфонлар қурди, ҳайвонларни бўйсундирди, чақмоқлару шамоллар ҳосил қилишни ўрганди. Ҳа, энди тўла ҳукмронлик замони келди, чунки у ҳар нарсдан голиб чиқди.

Шунингдек, касаллик ҳосил қиладиган микроорганизмларнинг ҳам тирик жонзот экани, кўпайиб-урчиши ва ҳаёт кечириши аниқланди. Фанлар олдида яна бир муҳим вазифа кўндаланг бўлди: жонли дейилган яратиклар генга эга бўлиши шарт деб белгиланди. Шу тариқа, ҳайвонлару ўсимликлардан тортиб то одамни ҳалокатга етаклайдиган, қуритиб-қовжиратадиган турли-туман касаллик қўзғатувчиларию таомлару меваларни ачитади-ган, ер тубларида жараёнлар ҳосил қиладиган, тошларни емирадиган, ҳамирни кўпчитади-ган бактерияларгача тириклар сафига келиб қўшилақолди.

Меңделнинг ҳаёт ва ўлим қонуниятлари ҳақидаги у рисоласи бошқа тур юзлаб асарлар орасида қолиб кетди. Дунё янгилашишга юз бурмоқда, энди асрлар оша эскирган хулосалар ҳеч кимга кераксиз, аллақачон ҳамма биладиган гагларга айланиб қолган, замонавий фан эса янги уфқлар сари дадил одимларди.

Кейинги юз йил ичидаги муттасил тахлиллар ҳамда тадқиқотлар давомида эса тўсатдан... одам боласининг яраллиш қонуниятларига дахл қилиш ҳалокатли экани аён бўлди. Инсон генлари жуда мустаҳкам ҳимояланган бўлиб, ундаги салгина ўзгариш ҳам жон эгасини йўқлик сари етаклаб кетарди. Шундан сўнг инсонни генетик ўзгартириш фикридан қайтилди, кўпчилик ўлкаларда бу тур тадқиқотларни қонунан тақиқланди. Тўғри-да, инсон устида тадқиқот ўтказиб, у мукамал тизимни ўзгартириш асносида унинг айнаи дамда бўлғуси ота, она ёхуд фарзанд эканлиги назарда тутилса, отадан ёки онадан ўтган мутлақ генларнинг ўзгариши натижасида бошқа шаклу қиёфа олган янги жон эгасининг “Отам қани? Онам қани?” деган саволларига ким жавоб бера олади? Жавҳаридан ўзгартирилган у мавжудотни ким одам деб тан олади? Мудҳиш тақдирларни яратиш ғоялари шу тариқа абадиян ҳибс қилинди. Фақат ирсий касалликлар ҳамда тиббий генетика изланишларига рухсат берилди, холос. Ўсимликлар генетикаси эса қутилмаганда шиддат билан ривожланди. Чунки ёруғдан баҳра оладиган ҳамда тупроқдан неъмат яратадиган шу оддий жонзотлар ген ўзгаришларига анча мослашувчан бўлиб чиқди.

Мана шу маълумотларнинг барчаси дунё генетика марказларининг илм хазиналарида жилд-жилд рисоалар ва маълумотлар кўринишида сақланмоқда эди. Оламнинг қаерларидадир тирик организмлар тузилиши устида тадқиқотлар муттасил олиб борилаётгани ва махфий тутилаётгани аён, ўсимликлар ва дарахтлар дунёсига алоқадор барча билимлар эса ошкор бўлиб, тез орада у яна бир бошқа тизимга – тижорий тизимга хизмат қила бошлагани ҳам сир бўлмай қолди.

Момақалди роқ

Момақалди роқ қандай ҳосил бўлишини кўрганмисиз?

Ёмғирга ҳомила қора булутлар қат-қат, уюр-уюр тўпланиб-пасайиб келган маҳал, ҳавода бегона шамоллар ўқтин-ўқтин забт уриб, дов-дарахтни шовуллатган кез, бир-икки ёмғир томчиси ҳар ер-ҳар ерда заиф шитир ҳосил қилган паллада кўкни ёриб чақнаган чақин шиддатидан сўнгра янграйдиган гумбурлаган садо ҳайрат, шавқу завқ ва ҳайқиш ҳосил қилади. Чақин само қамчиси бўлса, момақалди роқ – ўша қамчи булутларга урилганининг овози.

Мен момақалди роқ олдидан бир лаҳза тек қоладиган табиат аро ёйлоқларнинг ниманидир кутаётгандай тахликада титраган ўт-ўланла-

рини, жонзотларини, дов-дарахтини кўп кузатганман. Момақалди роқ ҳавони ларзага келтирганида, ортидан келадиган ёмғирни сезишини, қад ростлашини, интиқлигини кўрганман.

Яна, ўтлару майсалар, бори наботот чақмоқдан кўрқиши-чи? Қурту куш олдиндан сезиб, беркиниб олиши-чи? Ақлу тафаккури йўқ у жонзотларга бундай сезимларни ким берган?

Билганларим онгимда момақалди роқ содир қилганга ўхшарди. Аммо ҳали чақин кўринмади-ку? Билим булутлари ерга янада яқинлашганида, кўкни тиккасига ёриб юборадиган у самовий қилич қудратини ҳозирча шу гулдуросгина ифодаламоқда эди, холос.

Бир маҳаллар, сарғайган маккажўхорилари иссиқда ҳансираган, одамларию табиати бир-бирига ўхшаш маконлардан чиқиб келган қора кўз болакай, яъни мен ўзимда пайдо бўлган илм чанқоқлигини қандай қондиришни билмасдим. Йигирма уч ёшимга қадар ўзим билган дов-дарахт ва ўсимликларни илдизигача ўрганиб чиқиб, биология илмига хос неки бор, ҳаммасини сингдириб олгач, шуурим яна ва яна билим истарди.

Мактаб дарсларида қайта-қайта ўтилган “Фикр соҳибжамоли юзидан пардасини очди” деган гапнинг мазмуну моҳияти энди ақлимга етиб келаётган, ҳақиқатан ҳам, у сулувнинг ҳусну жамоли шунчалар мафтункор, инсон ҳаётини тубдан ўзгартириб, ўзига тамомила маҳлиё қилар даражада жодугар, минглаб асаларилар тўплаган тоза бол каби хуштаъму шифобахш эканига ишонардим. Ичимдаги “илм шайтони”ни қандай тинчлантиришнинг йўлини тополмасдим.

Ақлу тафаккурим йилдирим тезлигида кўрган-билган воқеа ва ҳодисаларни таққослаб, хулоса чиқарар, шиддатидан ўзим ҳайратланардим. Фан чўққилари сари интилар эканман, теграмда яна одамлар ва воқеалар жонланарди.

Ўсиб-улғайиш мобайнида неки кўрган бўлсам, фанлар ёруғида улар мутлақо бошқача жилваланарди-да. Масалан, қуёшга қора шиша орқали қарасангиз, ёғдуси оқиш бўлиб қолади. Ёки ниначи кўзига ўхшатиб ишланган ойнадан боқсангиз, бир хил тусли осмон турли бўлақларга бўлинганини кўрасиз.

Теварақда неки тирик жон бор, бари ниҳоясиз ҳукми илоҳий ила турли-туман ақл етмас жараёнлар ичида эди. Ҳар тирик жон зарурий маъданлару кимёвий бирикмаларни ўз танаси бағридан чиқариб зурриёдига тутар экан, уларни ҳосил қилишни қай тарзда ўрганақолди?

Сут дейилган, эл ниҳоятда эъзозлайдиган ва муқаддас деб биладиган неъмат таркибидаги қўшалок органик моддаларни, шифо, даво ва озуқа бўладиган юзлаб унсурларни қон ва эт ораларида ҳосил қиладиган қудрат нима? Шуларни ўйлаганимда оловнинг сираям олов эмаслигини, балки зарралар ҳаракати ҳаддан ташқари тезлашганида кучли энергия ажралиб чиқишини ва моддалар хусусиятини ўзгартиришини кузатардим. Булар орасида энг ажойиби сув эканига ҳайрон қолар, ҳаводаги икки зарра бирлашиб зилол ҳосил қилишини тушунолмасдим. Ҳар ҳолда, шу икковлон бирлашганида учинчи бир модда пайдо бўлиши ҳам азалдан ирода қилинган қонуният бўлиб, қудрат эгаси агар истаса, уни бузиб юборишига ва ер юзининг барча олимлари бирлашганида ҳам сув ҳосил қилолмаслигига ақлим етиб турарди.

Етилаётган бугдойлар, мева-чевалар, саб-завотлар, илдиз ёрдамида тупроқдан нота-ниш маъданларни сўриб олиб, олмага, нокка, гилосга, қулупнайга айлантираётган, ер устидаю остида, шоху новдаларда, япроғу илдизларда тарам-тарам, дона-дона, ғуж-ғуж, қўша-қўша ёки тизим-тизим мевалар ҳосил қилаётган ҳукмларни кўриб, уни ҳаракатга келтирадиган, жорий қиладиган ҳамда барқ урдирадиган яна бир қудрат мавжудлигини сезиб-билиб турардим.

Назаримда, “жон” ўша эди!

Бир маҳаллар, ўриб олинган маккапояларнинг ердан чиқиб турган қолдиқлари қўл-оёқни тигдай тилиб юборишини, жароҳатдан оч-қизил тусли қон оқиб чиқиб, тезда қотишини айтган эдим.

– Қўлингни тилиб олдингми?

– Ҳа, маккапоя илдизи тигдай экан. Кесиб юборди.

– Эҳтиёт бўлмайсанми? Устига тоза тупроқ сеп ёки қоракуя сурт!

Фан бу ҳодисанинг қандай содир бўлишини шундай аён қилади. Қаранг, нималар рўй берар экан? Сон-саноксиз асаб толалари узра “Бу одам қўлини кесиб олди” деган хабар вужуднинг ҳар тарафига чақмоқдай таралади. “Диққат! Баданнинг қўл қисмида жароҳат бор. Вужуднинг бир бутунлигига путур етди!” Ўша заҳоти кўмикларда, иликларда, суяк ва қон ораларида ақл бовар қилмас ишлар бошланади. “Кесилган жойни ҳимоя қилиш учун бизга мудрофаа аскарлари лозим. Кесилган жойни тиклаш учун тўқувчилар, тикловчилар, бутловчилар, маъданлар керак!” Жароҳатдан кириб келиши мумкин

бўлган “душман”ларга қарши курашиш учун иммун тизими аскарлари ўша заҳоти гурос-гурос жўнаб кетишади. У жойда ҳарорат ортади, чунки юқори ҳароратда бегона жон эгалари тезроқ ҳалок бўлади. Кесилган жой усти жигар-ранг қобиқ билан қопланади, сабаби – бегоналар кириб келолмасин! Қобиқ остида эса тиклаш ишлари муттасил давом этади. Зарарланган томирлар, узилган асаб толалари, тери қаватлари бирин-кетин янгиланади. Ниҳоят, аввалги ҳолига келгач, вужуд ораларидан яна буйруқ келади: “Тиклаш ишлари ниҳоясига етди! Барча аъзолар мўъгадил ишламоқда. Ўраб олинган жойнинг ҳимоя қобиғига энди ҳожат йўқ!” Қобиқ остидаги “ишчи”лар уни тутиб турган сон-саноксиз ипларни кесишгач, жароҳат устидаги қобиқ ўз-ўзидан кўчиб тушади... Тикланиш, яъни регенерация ҳаёт деган сирли унсур яшнатиб турган барча тирик мавжудотларда шу тарзда рўй беради. Кўз кўра-кўра ўрганиб кетган, гўё ўз-ўзидан рўй бераётган шу ишни, онгсиз ҳайвону ўсимликларни қўятуринг, олий тафаккур эгаси бўлмиш одам боласининг ўзи бошқар-яптими? Асло йўқ. Зоҳиран оддий, лекин моҳиятан жуда мураккаб жараёнларнинг бари вужуд генларидаги ҳукмлар боис рўй бермаяптими?

Мен етиб келган фан чегараларидаги ўзига хос билимлар, трансгенлар³, мутациялар⁴, тирик жон бағрида рўй бераётган турли-туман жараёнлар, курашлар, ғалабаю мағлубиятлар... Вирус ёки бактерия кўринишида танага кириб келган сон-саноксиз “душман” аскарлари, уларга қарши курашадиган иммун тизимининг мукамал мудрофааси... Бағрига Коинотни жо айлаган Инсон... Ҳамда шу вужудни пайдо бўлганидан то умр сўнгига қадар ипидан-игнасигача зарра-зарра бошқариб турган илоҳий бошқарув... “Мана энди истаганингни қил, – деб ҳайқирмоқда эди мен танлаган фан, шайтоний қаҳқаҳа ила. – Яратилиш қонуниятларининг тамалигача ҳукмингни ўтказа оласан. Хоҳласанг, жаҳаннам махлуқларини ярат. Сигир бошли чивин, тимсоҳ бошли қўй ёки уч бошли одам пайдо қилиш батамом изну ихтиёрингда. Ер юзидаги миллионлаб судралувчи, учувчи, ўрмаловчи, сакровчи, сузувчи жонзотларнинг яралиш қонунлари қаршингда мунтазир. Оламлар Хожаси сени Коинот сарвари деб шарафлаганига энди имон келтирасанми? Қачонлардир яратилган ва бугун таъбингга мос келмай қолган нарсаларни бемалол ўзгартиравер, йўқса бу қудрат, бу имкон сенга ўз-ўзидан, шунчаки берилибдими?

³ Бир мавжудотдан бошқасига кўчириб ўтказилган бегона ген.

⁴ Ташқи таъсир, офат ёки касаллик туфайли ўзгариб қолган вужуд.

Ер юзидаги тириклик ҳаётини ағдар-тўнтар қилиб юборишга қодир бир одам боласи мисли кўрилмаган шу низом аро минглаб йиллардан буён давом этаётган ажойиб ҳаётнинг яралиш сирлари қаршисида ортига тисарилмасинми, ҳайиқмасинми, титрамасинми? Ҳамда ижод шавқи аро яна олға интилмасинми?

Ўзгариб кетган замонавий дунёда ҳаёт кечириётган жон эгаларига “гузатиш” киритиш Тангри иродасига қарши чиқиш эмас, балки унинг ердаги элчиси ўлароқ, оламга ҳукмронлик қилиш, ўзгартириш, янгилаш деган маънони билдирмайдими?

Бир замонлар “Инсон мукамал эмас” деб даъво қилганлар қаторида, “Бундан миллионлаб йиллар аввал яратилган яратилганнинг баъзилари эскирди” деганлар ҳам бор. Уларнинг гаплари ҳақиқатга яқинми? Наҳотки, Оламлар Хожаси яратилганни замонга мослаб қўйишни бандасига раво кўрган бўлса? Масалан, к е ч к у з м а ҳ а л и у з у м н о в д а л а р и н и е р г а к ў м а м и з. Шўрлик, тўсатдан келган совуқда титраб-довдираб, не қиларини билмай туради, ажалим етдимикин дея қўрқади. Ҳа, қиш қаттиқ келади шекилли, кўмилмаса, совуқ уради. Музлаган ерни ўйиб, йўғон занглари халқа-халқа ўраб, устидан маккапоя ва тупроқ бостириш заҳматини бошдан ўтказганлар билишади. Таркибидаги “эскимос” деб аталадиган генларни ўзгартириш билан бу муаммо барҳам топиши мумкин. Илмнинг ўйинларини қаранг! Эскимослар – Гренландия музликларида яшовчи, муздан уйлар қуриб яшайдиган кишилар. Халқ номининг навга берилиши ҳам фандаги ғалати ҳодисалардан бири. Лекин илмда бундай ҳолатлар тез-тез учраб туради. Масалан, чойнинг бир тури “ҳинд” деб, қаҳванинг бир тури эса “африкалик” деб аталади...

Дунёнинг энг илғор лабораторияларида оламдаги узум навларининг нусхалари сақланади. Уларнинг генлари аллақачон ўрганилиб, хариталари тузиб бўлинган. Қишлоқдаги одамларнинг муаммоси ҳал бўлиши учун ўша навнинг ген харитасини топиш, “секвенсер” деган ускуна ёрдамида узум генининг ўша қисмини “кесиб” қўйиш керак. Шунда танасида оқадиган суюқлик хусусияти ўзгариб, совуққа чидамли бўлиб қолади. Бир узумгина эмас, совуқдан азият чекадиган анорлару анжирлар ҳам ёлвориб тургандай. Ажаб, “эскимос” генлари уларда ҳам бор. Ҳужайрасининг жавҳарига ўзгартириш киритилса кифоя.

Лекин жон дейилган номаълум унсур у ҳужайрага кирармикин? Ҳаёт кечиришига, ўсиб-унишига кўмаклашармикин? Ёки яралиш ҳукмидан чиққан у заррани тарк этармикин?

Гоялар... умидлар... орзулар ҳам илм ҳудудларидай бепоён, битмас-туганмас...

Уфқларга қадар ястаниб ётган, устида қалдирғочлар тинмай айланиб учадиган, орасига кирсангиз нафас олиш қийинлашадиган далалардаги ғўзалар-чи? Бизда иқлим тез ўзгаради, илк теримдан кейиноқ ёмғирлар ёғиши мумкин, у эса ҳосил сифатини айнилади. Дунёда ғўзачалик кўп ва чуқур ўрганилган ўсимлик бўлмаса керак. Унинг бағридаги уч миллиард кимёвий ҳарф билан ифодаланган матн сирларига термилиб ўтирарканман, одамларнинг меҳнатлари, қатор ораларидаги уччаноқлар, ейилган беҳилар кўз олдимга келади. “Б у ж у д а д а н г а с а ў с и м л и к - д а , – дейди улугларимиздан бири, кетмонини ерга қўйиб, пешонасидаги терини артиб. – У ёқ-бу ёғини чоғиб, қулоғидан тортиб, илдизига ҳаво бермасангиз, сира ўсгиси келмайди”. Шундай бўлақолсин, лекин уни тезроқ, толаси узунроқ бўлиб етиладиган қилишнинг усуллари борми? ”Бор, – дейди Генетика. – Қ и ш л о қ т е р а к з о р и д а г и о т қ у л о қ л а р э с и н г д а м и ? У е р д а г и д а р а х т л а р б а л а н д ў с и б , н у р н и т ў с и б қ ў й м а г а н м и д и ? О т қ у л о қ б а р г л а р и в а у н д а г и т о л а с и м о н т о м и р л а р ш у с а б а б л и б ў р т и б , ў с и б - у з а й и б к е т м а г а н м и д и ? С о я д а қ о л г а н и д а н х а в о т и р л а н и б т е з р о қ г у л л а б , э р т а у р у ф с о ч м а г а н м и д и ? Э с л а , э с л а ... К у ё ш н у р и т и к к а т у ш а д и г а н ж о й д а г и л а р и у н а қ а э м а с э д и . А х и р , б а р и б и р д а й о т қ у л о қ - к у ?

Ҳа, ўсимлик нурга интилади. Уни тўсиб қўйсангиз, савқи табиий ила ёруғлик қаёқдалигини сезиб, ўша ёққа қараб ўсади. Ёруғ камайса, куз келяпти деб ўйлаб, қўрқади. Куз унга ҳаёт тамом бўлганини, ажал элчиси йўлда эканини билдиради. Узум шу сабабдан мўйловларини ҳар ёнга ёйиб тепага интилади, ҳатто дарахтларнинг қир учигача чирмашиб чиқиб боради. Қовоқ ҳам шундай, дасталаб босилган ғўзапоялар тепасигача ўсиб, катта-катта ошқовоқ солади. Кунгабоқарни-ку айтмай қўяқолай. Хуллас, ғўзани ёруғликдан тамомила мосуво қилсак, нур излаб ғовлаб кетиши мумкин. “Чилпиш” деган жараённинг моҳияти ҳам шунда, яъни ўсимлик шундай бошқарилади. Учидан чилпилган ўсимлик ўсишдан тўхтаб, кўсакка зўр беради, чунки “Кимдир келиб мени чилпиб қўйди, тезроқ ҳосилимни берақолай, куз келгунча улгурай, бўлмаса яна чилпиб ташлаши ҳеч гапмас”, деб ўйлайди...

Шошма! Мабодо, уни нурнинг ҳаммасидан эмас, маълум қисмидан жудо қилсак-чи?

– Физика!

– Лаббай.

– Қуёш нурини ёйиб бера оласанми?

– Марҳамат. Қуёш нурининг кўринадиган спектри бир қанча ранглардан иборат. Чапдан ўнгга қараб, бинафша, кўк, яшил, сариқ, қизил ва узоқ қизил нурларга бўлинади, – дейди Физика, мактабдаги кекса устозим Абдуназар аканинг овози билан.

– Биология, гўза фотосинтези учун энг муҳим нур қайси?

Биология эса яна бир устозим – Ҳошимбой аканинг овози билан жавоб қайтаради:

– Ҳаммаси, лекин ўсимликлар қизил ҳамда узоқ қизил нурсиз яшай олмайди, у ўсимликнинг юраги ва кўзидир!

– У ҳолда, “узоқ қизил” нурни кесиб қўйсак-чи?

– Бу ҳақда маълумот йўқ. Генетикадан сўрайқол.

– Генетика, нима қилайлик?

Генетика фани бутунлай бошқа сас ила жавоб қайтаради:

– Унинг ген харитасидан “узоқ-қизил” нурга жавоб қиладиган жойини топиб, ўша ердаги генларни “ўчириб” қўйиш керак.

Генетиканинг жавоби тўғри. Аммо қанақа қилиб “ўчирса” бўлади?

Устоз

– Ассалому алайкум, устоз.

– Ваалайкум ассалом. Генлар устидаги уринишларингиздан хабарим бор. Буларнинг бари яхши, лекин, сизга бир нарсани айтиб қўйишим керак.

– Марҳамат, устоз.

– Нега буюрилган тажрибаларни қўйиб, бошқа ишлар билан шуғулланиб юрибсиз?

Хаёлингизда мустақил олимга айландингиз-да энди?

– Йўқ, албатта. Катта устозга бу ғояни айтгандим.

– Булардан наф йўқ - барибир ҳеч нарса чиқмайди, қийин масалалар. Хўп, катта устоз нима дедилар?

– Катта устозга маъқул бўлди. Бироқ, мен кўпчилик “ҳеч нарса чиқмайди” деганига иккиланиб турибман, десам, у киши “Биз – ўзбекмиз! Бошладингми – чиқмаса ҳам охиригача етказ!” дедилар. Яна “Билиб қўйинглар, сизлар қилаётган ишлар, сиздаги интилиш ва маънавият, кўзингизни ёниб

туриши энг катта хазинадир” деб алоҳида таъкидладилар. Жуда руҳлангириб юбордилар!

– Ҳа-а... У киши албатта руҳлангирадилар-да, дарров ҳаволаниб кетаверасизми? Билиб қўйинг, сиздан аввал ҳам бу ерда ҳазилакам одамлар ишлашмаган. Қанчадан-қанча олимлар халқ учун тер тўккан.

– Тўғри айтасиз, устоз, лекин ҳаракат қилиш, синаб кўриш керак, деб ўйлабман. Чет элларда шундай тадқиқотлар бор экан!

– Аввал лабораториядаги ишларни бажаринг. Ҳалитдан ўзингизни чет элдан деб ҳис қилманг!

– Тушундим.

– Халқлар пайдо бўлиши ҳақида ҳам тадқиқотлар бошлаган эмишсиз. Бу қанақаси? Бу борада дунёнинг манамаман деган олимлари аллақачон ўз фаразларини эълон қилиб бўлишган, уларга қарши чиқиш нодонликдан бошқа нарса эмас. Устига устак, бир миллатни қадимий деб бошқаларини камситиш ярамайди! Чет эл... Иқлимни, сувни, ҳавони, тупроқни ҳисобга олмасдан, оламшумул ишларни бошини тутаман дейиш хомхаёл-ку? Эсингиздами, Токиода яратилган трансген ноқлар Европада тупроққа қадалганида, бир неча йил ўтиб, ҳосил бермай қўйгани? Трансгенлар унчалик мақбул ғоя эмас! Дори-дармонлар-чи? Ўзга иқлим кишиларида синаб кўрилган дорилар бизнинг одамларга наф келтиришига кафолат борми? Оламда барча жонзотларга бир хилда таъсир қиладиган ёки ҳамма ҳудудларда бирдай ҳосил берадиган кашфиёт яратиб бўлмайди, шунинг ўзинида тутинг. Ҳар соҳага интилавермасдан, буюрилган ишларни бажаринг!

– Хўп бўлади, устоз.

Ичимда устозимнинг дақкиларидан озорлансам-да, “Бегона ген ўрнига ўсимликнинг ўз генларини ишлатсам-чи”, деб ўйга толаман, шу фикрим тўғрироқдай кўринади. Балки устозга маъқул бўлар? Натижани кўрсатсам фикри ўзгарар? Шундай ўйлар билан ишимга шошиламан... Катта устознинг руҳлангирувчи фикрларини эслаб, бир сесканиб қайта уйғонгандек бўламан, зехним теранлашиб, қалбимда дарёдай тўлиб-тошаётган жўшқинлик пайдо бўлади.

Интизор

– Қайдан илмга маҳлиё бўлдим, қайдан ҳам шу жодугар сеҳрига кириб қолдим? Гоҳида бу уринишларим бесамармикин деб ўйлаб қоламан. Аммо, ниятларим, орзуларим топ-тоза,

мусаффо-ку? Фан олдида инсон шахсияти нима бўпти? Мен бўлмасам, кимдир шу ишни қилиши керак-ку? Тавба, оламда баъзан мени англай оладиган ҳеч ким йўқмикин, деб ўйлайман. Балки сен менга қанот бўларсан? Ҳафсалам пир бўлиб, қилаётган ишимнинг истиқболига ишончим қолмай ёки шу ишларимнинг қадрига биров етармикин деб руҳим сусайган маҳалларда юрагимга қувват бахш этарсан?

– Қанақа қилиб сизга қанот бўлай, оддий бир аёл бўлсам?

– Эсингдами, Дашти Қипчоқдан бизниқига меҳмон бўлиб келганинг? Сенга асаларилар тўдасини кўрсатганим?

– Ҳа, албатта, эсимда. Мени роса ҳайрон қолдирган эдингиз.

– Ўша маҳалларда ҳар нарсадан ҳайратланадиган жўн бир болакай эдим. Илм мени ўзгартирди. Энди худди асалари каби, тўпимдан ажралиб учгандайман, билим чечаклари узра зарра-зарра, қатра-қатра бол тўплаётгандайман. Бир мен эмас, илм йўлини танлаган ҳар қандай одам шундай ўзгариши шубҳасиз. Худди юксаклардан кенгликларга боқаётгандайман, воқеа-ҳодисаларни, ҳаётни кузатаётгандайман. Бунақа нарсаларни қишлоқ боласи етти ухлаб тушида ҳам кўрмас эди. Турмуш боис илм чанқоқлигини зўрлаб сўндириб, ҳаёт деган тегирмонга кириб кетган қанчадан-қанча зукко дўстларим эсимга келади. Ўзим бор-йўғи бир фан йўлининг бошланишидаман-у, ҳаммага илинаман. Жўшиб-жўшиб сўзлаб берсам дейман. Эҳ-ҳе, айтадиган қанча гаплар бор!

– Тўғри, аммо айтганингиздан нима наф?

– Наф дейсанми? Мен жуда ғалати билимларга рўпара келдим. Болалик ҳаётимиз ёдингдами? Одамлар заҳмат юки остида эдилар. Онглари эзилган, ҳаёт кечириниш учунгина меҳнат қилишарди. Далаларда “болам-чақам” деб куйманиб юрган сувчилар, чопиқчилар, кетмончилар, тракторчилар, боғ ораларида ҳар бир дарахт шоҳига кўз тиккан боғбонлар... Қишлоқларда мол-ҳол боқиб, ер ағдариб, ўтин тўплаб, ўт ўриб юрган кишилар, велосипедини елдириб юрган болалар... Шуларнинг барчасига “Сиз бениҳоя улғусиз! Хаёл етмас қадар мукамалсиз!” дейдиган аҳволдаман.

– Нима кашфиёт қилдингизки, сизни шунчалар ҳаяжонга солибди?

– Худди йўл устида юриб келаётиб, хазина топиб олганман-у, қийматига ҳайрон бўлиб тургандайман... Озгина қолди. Сен менинг юра-

гимга мадор, қалбимга қувват бўлиб турақол. Бироз вақт ўтсин, шу айтган гапларимнинг ҳақиқий исботларига етиб бораман!

* * *

Сон-саноксиз кимёвий ҳарфлар билан ифодаланган ген белгилари орасидан айнан нурга интилишни назорат қиладиган қисмини топиш, уни “ўқиш”, керакли қисмини “кесиб” олиш ҳамда ўзгартириш мушкул иш бўлиб чиқди. Ниҳоят, олти йилдан сўнг бегона ген ишлатмасдан, гўзанинг “узоқ қизил” нурга масъул гени “ўчирилган” нав ўстиришга муваффақ бўлинди. У одатдагидан ўн кун эрта етилди, касалликларга чидамлилиги ортди, толаси эса, мен айтган каби, анча узайди. Ўз генлари ишлатилган, яъни “сопи ўзидан чиқарилган” бўлса-да, бу янги навнинг феъл-атворини ўрганиш учун яна бир неча йил кутиш керак, чунки, Мендел тажрибасидаги каби, маълум вақтдан сўнг унда ажодларидаги бирор-бир номақбул хусусият жонланиб кетмасмикин деган хавотирим бор эди...

Шунинг баробарида, ризқу рўзимиз – буғдой ҳамда анор устидаги изланишларимни ҳам тенгма-тенг олиб борардим.

Энг сифатли буғдой нави ҳам бизнинг иқлимда исталган ҳосилни бера олмайди. Сабаби, салқин ҳаво, ёмғирлардан кейин кунлар бирданига исиб кетгани учун бағридаги елимсимон моддаси тез қотиб қолади. У “қотмаслиги” учун буғдойга намроқ иқлим зарур. Демак, буғдойдаги елимсимон моддани тез қотишига жавобгар ген ўчириб қўйилса, нони анча сифатли чиқади, деган умидли ўйлар сира тинчлик бермайди.

Анор эса... Ҳар ҳовлига кўрк бўлиб турган, қалин пўст бағрида инжу доналарини туҳфа этган бу бута, назаримда, жуда заиф, ўксик, хуркак. Одамлар бошқа дарахту буталардан кўра анорга кўпроқ меҳр кўрсатишади, куз совуқ келса, эски-туски тўшаклар билан ўраб-чирмашади ёки авайлаб ерга кўмишади. Уни совуққа чидамли қилиш учун, Генетика айтганидай, “эскимос” генлари қайда эканини аниқлаш керак. Шунда ажойиб бу бута қувватланиб, қишнинг қировларидан соғ-омон чиқа олади, ҳар ҳовлида, ҳар хонадонда кўрк таратиб, барқ уриб яшнади. “Эскимос” ҳар бир ўсимликда борми? Бор, албатта, бунинг учун унинг ҳужайрасига махсус ферментлар асосида ишлов бериб, ген ҳалқасини ажратиб олиш, ундаги сон-саноксиз кимёвий тимсоллар орасидан айнан ўша қисмини топиш зарур.

Ғўза, бугдой, узум, анор... Ҳар бирининг ўз кушандаси бор. Хўш, зараркунандалар илаш-маслиги учун нималар қилса бўлади?

– Эсингдами, бир куни қовун уруғларини қатор ораларига ташлаб кетган эдинг? Эртасига келиб қараганингда нимани кўрдинг?

– Келиб қараганимда, кўсак қуртлари ўша уруғни еб ўлиб қолганини кўрдим.

– Демак?

Кўсак қурти етила бошлаганида жуда очофат бўлиб кетади. Сабаби – оқсилда. У тўла етилиб, тухум қўйиши учун оқсил керак. Оқсил эса, боя айтганимдай, ҳужайра таркибидаги уч асосий макромолекуланинг бири. Генетика унинг ҳам маълумот ташишини уқтирмақда... Майда жон эгалари ҳам куздан кўрқишади, шу сабабли жон-жаҳди билан керакли моддаларни топиб, насл қолдиришга интилишади. Биздаги қовунлар эса жуда ширин, уруғидаги оқсил кўсакдагидан анча кўп. Мана, нима учун улар ўсимликдан тушиб, қовун уруғига интилишган экан! Шошма, балки далаларга солинган захарли моддаларнинг айримлари қовун уруғида тўглангандир-у, ҳалок қилгандир? Йўқ, ундай бўлиши мумкин эмас. Ўсимлик ўзи захарланса ҳам авлодини, яъни уруғини омон сақлайди. Қолаверса, “қувваи табиия” кўсак қуртини ҳам мукамал қилиб яратган, ўзига зарар келтирадиган нарсага дуч келса емаслиги аниқ... Бизлар лаззатли деб ҳисоблаган неъматларни емайдиган “ақлсиз” сигир-қўйлар эсимга келади. Демак, қовунда кўсак қурти беҳабар қанақадир табиий модда бор!

Биокимё қовун уруғи таркибидаги “пептид” деган ўша моддани дарҳол топиб беради, молекуляр формуласини ҳам рўпара қилади. Энди ғўза таркибига уни киритсак бас, кўсак қурти ҳеч қачон яқинлашолмайди! У пептид ғўза хусусиятига салбий таъсир кўрсатмасмикан? Ўсимлик бегонасирамай қабул қилармикин? Бу ҳақда маълумотлар борми?

Маълумот дунёнинг бошқа бир четида экан: америкалик бир олим худди шу пептидни шакарқамишдан, ҳиндистонлик яна бири эса йирик патсимон папоротникдан ажратиб олиб, ғўзага пайванд қилибди!

Демак, тўғри йўлда эканман-да? Ё адашяпманми?

Фан ғўза ҳамда шоколад дарахти – қакаонинг генетик тузилиши бир хиллигини таъкидламоқда. Бу дегани – қакаонинг ўзига хос чидамлилиқ генлари киритилса, ғўза бегонасирамай қабул қилади. Қарабсизки, касалликка чидамли бутун-

лай бошқа нав яратилиши мумкин. Ёки табиий шоколад ифори анқиб турадиган тола олса бўлармикан? Нега аждоди қакаодаги таъм берувчи генлар ғўзада ишламаяпти, ахир улар йўқолмаган, сақланиб қолган-ку? Генетика шунақа саволларни рўпара қилаверади. Қайси навнинг ҳаётий генлари қайси жайдари ғўза навига ўтказилса, муваффақиятга эришиш мумкин? Кутилмаган ҳукмлар ишга тушиб, қакао сингари кўп йиллик ёки ҳозиргидек беш ойда эмас, саккиз ойда етиладиган навга айланиб қолса-чи?

Ҳар қандай ўсимлик устида мана шундай тадқиқотлар қилиш мумкин. Генетика шунақа фан. Лекин биология билан алоқадор қисми унинг жуда кичик бир бўлаги. Оламда тиббий генетика дегани ҳам бор. Афсуски, мен у йўлдан бормадим, йўқса, ирсий ёки ўлимчил касалликларни батамом йўқ қиладиган усулларни топишга уринган бўлардим. Жуда оддий қилиб айтадиган бўлсам, масалан, касаллик пайдо қиладиган вирус ҳам тирик жон. У ўзининг нима эканини билмайди, ҳайвону ўсимликдай бир нарса, қувваи табиия унга “Қулай жой топиб, урчиб-кўпайгин”, деб буйруқ берган. Инсон вужудига кирган у жонзот аслида ўз ҳаёти учун курашади, яшаш жараёнида зарарли моддалар ҳосил қилади. Аммо у ҳам озиқланиши керак-ку? Озуқани эса қондан олади... Уни ҳалок қиладиган, ген тизимларини бузадиган моддалар юборсак-чи? Албатта, ҳалок бўлади. Лекин миллионлаб фаразларни таҳлил қилиш учун дунёдаги юзлаб илмий марказларнинг қуввати ҳам етмайди...

Менинг тақдиримдаги “фикр соҳибжамоли” юзидан пардасини хиёл очганида, бор тирик махлуқотнинг яралиш сирлари тубига тушиб борадиган мана шу фан орқали модда яралишининг ҳикматлари аро янги бир йўналишни – “генларни бошқариш” деган усулни ҳаёти этди.

Лекин ўзим ҳам тирик жонман-ку? Оламдаги барча тирик жонзотлар каби қулай шароитда яшашим, озиқланишим керак-ку? Наҳотки, мен каби кўпчилик олимларнинг тақдири Мендел тақдирига ўхшаш бўлиб чиқса? Етиб келган хулосаларим – шу бугуннинг хулосалари-ку? Келажак кашфиётлари эмаски, ўз халқимдан, замонамдан илгарилаб кетган бўлсам? Нега оддий кишилар орасида илм-фан моҳиятини тушунадиганлар, унинг йўлларини очиб берадиганлар кўп эмас? Ахир, бир маҳаллар олимини ардоқлаган, кўкларга кўтарган эл шу эмасмиди? Нега кишиларнинг дарду фикри кундалиқ ҳаётдангина иборат? Нега?

Дўст

- Салом, дўстим.
- Салом.
- Нималар қилиб юрибсан?
- Шу, ўзинг билган ишлар.
- Олимлик дегин... Хўш, фойда қалай

бўляпти?

– Билмадим... Бир куни фойдаси ҳам тегиб қолар.

– Қарасам, анча ҳорғинсан, ишинг оғир бўлса керак. Ундан кўра, қўй ўша фанингни, кел қишлоққа. Ёрдам берай, бир дўкон оч. Одамларга совун, чой, гугурт каби майда-чуйдалар доимо зарур, шуларни сотиб кун ўтказмақол. Қарабсанки, бир йил ичида ҳаммаси изга тушиб кетади. Нима дейсан?

– Раҳмат, маслаҳатинг учун. Лекин мен у ишни эгплотмайман.

– Нега эгплотмас экансан, ахир, олимсан-ку? Мактабни зўрға битирган болалар ҳам туппа-тузук кун кўриб юришибди. Ана, Фалончи олтинчи синфдан кейин дарсгайм бормаган, ҳамма уқувсиз деб устидан қуларди. Бугун энг бадавлат одамлардан бири, ким кўрса қуллуқ қилиб сўрашиб кетади... Қара, озиб-тўзиб кетганингни.

– Менинг йўлим бошқа-да.

– Шунақа дейсан-у... Нариги қишлоқда бир одам университетда ишлайди, болаларни ўқишга киритиб пул топади. Тагида қўша-қўша машина, ҳашаматли иморатлар. Сен эса... Шукр, дўкон очиб кам бўлмадик, турмушимиз жойида, ҳар ҳафта икки-уч кун чойхона... Айтмоқчи, қилган у-бу кашфиётларингни четга сотсанг ҳам яхши пул беради дейишади, шу гап ростми?

– Йўқ, мумкин эмас. У кашфиёт ўзимизда қолиши керак.

– Бошқаларга ўтиб кетса нима бўлади?

– Унда вақти келиб ўша кашфиёт негизда яратилган янгиликни улардан сотиб олишга мажбур бўламиз.

– Эҳ, биров сенинг кашфиётингга қарармиди? Уй-жойингга, кийим-бошингга қарайди одамлар.

– Ҳамма гап шунда-да, дўст. Ахир, ўзга-ришни кўрмайсанми? Кеча одамларнинг кўзи оч эди. Машина дединг-а, у катта орзу эди. Бугун ҳамманинг иккита-учтадан машинаси бор. Кечагина одамлар дала-даштда у-бу экиб, меҳнатини қилиб юрарди. Эсингдами, устозларимиз ҳам мол-ҳол боқишарди, экин-тикин қилишарди. Энди ҳаёт ўзгариб кетди-ку? Сен дўкон очдинг, бошқа биров нималардир ишлаб чиқаряпти... Ҳали вақти келиб, одамлар

илминг моҳиятини ҳам тушуниб қолишади. Ўшанда кўрасан ҳаётнинг гуркирашини... Мен жуда катта мақсадларнинг бошини тутганман, у йўлимдан қайтсам, умримнинг охиригача афсусланиб яшасам керак.

– Нима ўзи, қиладиган ишинг? Эшитдим, уни бунга чатиштириб, янги нав чиқарар эмишсан...

– Улар ўз йўлига. Ҳозир зўр бир ишнинг бошида турибман. Ўшани охирига етказиб олсам бас.

– Нима экан у иш?

– Сенга қанақа тушунтирсам экан? Бизнинг изланишларимизга кўра, дунёдаги энг қадимий халқлардан бири эканмиз. Эсингдами, тарих дарслигида Тешиктошдан топилган боланинг сурати бўларди...

– Ҳа, эсимда, сочлари пешонасига ўсиб тушган ибтидоий бола.

– Биз ундан ҳам қадимий эканмиз. Эҳ, айтганим билан тушунтиролмасам керак!

– Майли-ю... ундан нима наф? Масалан, мен ўша гапларни билмасам ҳам, маза қилиб яшайман-ку? Фақат, қорин қўйиб юборганим чатоқ бўлди, нега десанг, юрганимда лапанглаб қолягман... Билсам, бундан ҳам яхши яшайманми?

– Албатта, дўст. Бундан юз баравар, минг баравар яхши яшайсан.

– Ҳа, майли, ўзинг биласан. Агар у-бу ёрдам керак бўтқолса бемалол, доим ёнингданман, сира тортинма.

– Раҳмат, дўст.

Эр Бугу

– Эр Бугу, мен улғайдим. Сен эса ҳалиям саккиз ёшингда қолавердинг.

– Ҳа, гапинг тўғри.

– Биласанми, элимда сенга ўхшаб кетадиган жуда кўп одамларни учратдим. Ёйиқ юзли, кенг пешонали, қиррабурун... Агар катта бўлганингда, сен ҳам шу қиёфага кирган бўлардинг.

– Бизнинг уруғ шунақа-да. Амакиларим елкадор, суяклари йўғон, баланд бўйли, лекин тоғаларим бошқача, сариқ сочли, кўк кўзли кишилар эди...

– Айт-чи, қанақа яшардингиз?

– Ёзда одамлар ўтлоқларга кўчишарди.

Қишлоқда, тош ўчоқларда эт пиширишарди. Эркаклару хотинлар овга чиқишарди. Арпани тош орасида янчишарди. Отларимиз, кучукларимиз бўларди. Ҳамма тўп бўлиб яшарди. Улар орасида чиройли, кўккўз бир қиз ҳам борийди.

Боши. Давоми 39–51-бетларда.

Ибройим ЮСУПОВ,

Ўзбекистон Қаҳрамони,
Ўзбекистон ва Қорақалпоғистон
халқ шоири.

1929 йили туғилган.

“Бахт лирикаси”, “Ҳайлар”, “Етти наво”, “Дала орзулари”, “Кўнгил кўнгилдан сув ичар”, “Тўмарис”, “Ташвишларга бой дунё”, “Тузли шамоллар”, “Беклигингни бузма сен...”, “Ҳар кимнинг ўз замони бор” каби шеърини тўпламлари чоп этилган. Икки жилдлик “Танланган асарлар” и икки маротаба – 1978–79 ва 1992 йиллари нашр қилинган.

Шоир Ўзбекистон

Республикасининг “Эл-юрт хурмати” ва “Дўстлик” орденлари билан ҳам тақдирланган. 2008 йили вафот этган.

“Дамбермас”*

Тамара Дюшумовага

“Дамбермас”га дами етган қариндош,
Авж олсанг, юксалиб кетасан энди.
Шунқор қушлар чиқолмаган тоғларни
Парвозинг билан забт этасан энди.

Қорақалпоқнинг дил рози “Дамбермас”,
“Дамбермас”га ҳеч бир наво тенг келмас,
Овозингни булбул қушдан кам кўрмас,
Жонин жон жойидан сўтасан энди.

*Дамбермас – бир нафасда авж оҳанги тобора баландга кўтарилиб ижро этиладиган қорақалпоқ миллий ашуласи.

“Дамбермас”
Тамара Дюшумовага

“Дамбермаске” деди шеърке қарындас,
“Нолансанг змака кетесанг энди.
Сунқор қушлар шеъре алмаган таўларда
Иттигенсанг, еме де шеъресанг энди.

Жаран алманган болган жери “Дамбермас”,
“Дамбермаске” ҳеч бир наво тенг келмес.
Халқын сени булбул қушдан кем келмес,
Ишқын дўстун иттигенсанг сөтесанг энди.

Учирган қушининг танбай тургани,
Дууламан тавалайсанг иттиген қулаган,
Қилие Лайли-Мажнун болми валайи,
Залдан ишқын кетсе нежесанг энди?

Саҳнада сулеймон хэм казын менен,
Лайли ишқын тавалай-лайламан менен,
Қайтин тана усеб қайламан менен,
Бир навар оркына келесанг энди?
И. Юсупов

Учирган қушининг топмай турогин,
Даволайсан юртнинг қалбин, қулогин,
Лайли-Мажнун бўлиб ҳам улогиб
Залдан чиқиб кетса, нетасан энди?

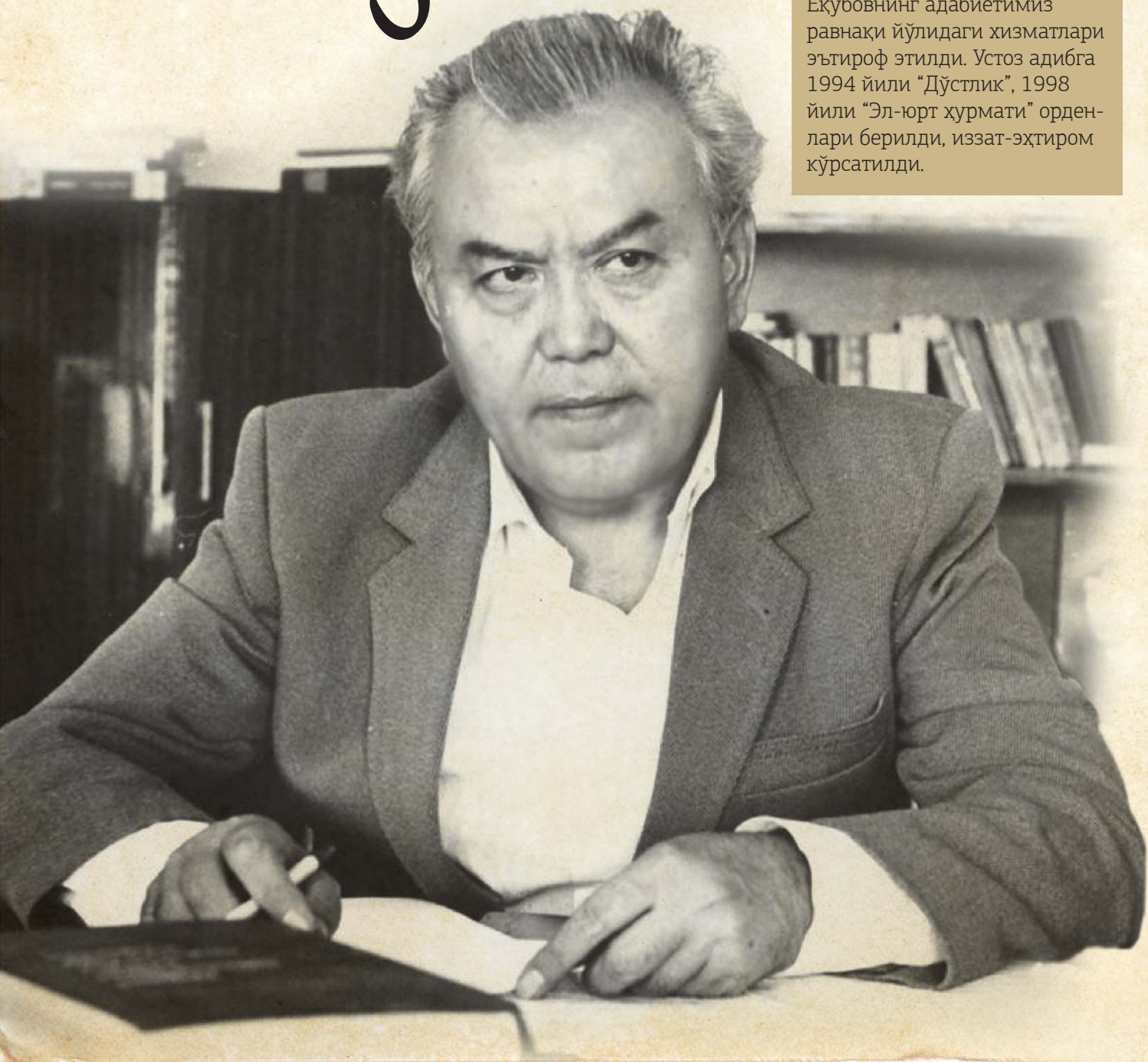
Саҳнада жамолнинг ҳам нозинг билан,
Барчани лол этдинг парвозинг билан,
Қандай қилиб шундай овозинг билан
Бир аёл сингарин кетасан энди!

Рустам МУСУРМОН таржимаси.

Одил, диёнатли адиб

Ўзбекистон халқ ёзувчиси Одил Ёқубов (1926–2009) самимий ва бағрикенг, барчага бирдек ёзувчи эди. Унинг асарларида тарихимизнинг билимдони, диёнатли ижодкор шахси бўй кўрсатиб туради. Адиб ўз сўзини нафақат қиссаю романларида айтиб яшади, шу билан бирга, эл-юрт манфаати йўлидаги одил сўзини даврнинг катта минбарларида туриб ҳам айта олди.

Истиқлол йилларида Одил Ёқубовнинг адабиётимиз равнақи йўлидаги хизматлари эътироф этилди. Устоз адибга 1994 йили “Дўстлик”, 1998 йили “Эл-юрт хурмати” ордени берилди, иззат-эҳтиром кўрсатилди.

Одил Ёқубов катта воқеановис адиб. У характерларни кенг ва нуқсур режа билан тахлил ва тадқиқ қилиш иҗидан эмас, воқеаларни тахлил қилиш ва воқеалар ишда ҳаракат қилаётган қаҳрамонларнинг равиш-рафтори, тўғри ҳамда тўғриларини кўрсатиш иҗидан боради.

Иброҳим ҒАҒУРОВ

Пиримқул Қодиров билан. 1962 йил

Одил Ёқубов ишрик-ишрик ҳаётий юксак, бадиий бақувват асарлар нуқсара қилди. Бунни биз ҳаққат ёдубишнинг камоли эмас, ўзбек адабиётининг ҳам камоли деб нуқсунмоғимиз лозим. XX аср ўзбек насерининг дўй-бастини Одил Ёқубовсиз тасаввур қилиб бўлмайд.

Носир ҒОЗИЛОВ

Ўлмас Умарбеков билан

Мен тақдирим Одил акадай кунгли дарё, диёнатли инсон билан доғланганидан нудда бахтиёрман. Иноқдор одам билан яшашнинг қийинчиликлари, машаққатлари ҳам бисёр бўлса-да, Одил акам нўмард, зурурли, ориятли, бир сўзли, ўз ўрнида қаттиққўл, талабчан, шунинг билан бирга, меҳрибон инсон бўлганликлари ўғун бу машаққатларни енгиб ўтишда асло қийналмаганман.

Олоқим, Одил акамнинг шойлари жаннатда, охираглари обод бўлғай.

Марям ЁҚУБОВА

Самғи Акрам, Вурган Зайнов билан.

Нуқсатқил ватанимизда миллий адабиётнинг маъқеи яна кўтарилади: иқтисод бодда тўйинганимиздан кейин маънавий оғлигимиз дарҳол сезилади. Ушанда ҳам бу нўмтабар озқиқи Сиздан, муқтарам Одил Ёқубов, сизнинг елкадошларингиздан, нўмладан, Айитматов озадан ҳам оламиз.

Шуқур ХОЛМИРЗАЕВ

Абдулла Қаҳҳор, Озод Шарафиддинов, Хусниддин Шарипов, Оқилжон Хусанов билан. 1979 йил

Одил Ёқубов ҳикоят қилинаётган воқеаларни нудда самимий, қалбидан нуқсариб, эҳтирос билан, зўрма-зўракликсиз, нуқсур ва ҳаяжонли қисларга ўраб беради, қўғли конрликтлардан, ўткир драматизмдан нўғинайд.

Озод ШАРАФИДДИНОВ

Рафиқаси Марям Ёқубова билан. 1978 йил

Одил Ёқубов ёзувчиликдан бурун ШАХС сиратида ўзини ўзи яратган адиб. Тақдир уни эркалатмаган: болалигида отадан эрта айрилган, эсини таниганда уруш азоб-қўбатларини бошидан кечирган.
 Ўзбек адабиёти Одил Ёқубов сиймосида муҳаббат ва адолат йўли ҳар қандай замонда ҳар бир иншоқдор учун энг тўғри йўл эканини исботлади.

Аҳмад ОТАБОЙ

Эркин Воҳидов билан.
1977 йил

Одил Ёқубов XX асрнинг 30-йиллари талотумлари, уруш суронлари, тикланиш азоблари, турғунлик ҳавосизлигини бошидан кечирган, мустақилликка ёрут юз билан етиб келган ва ҳаммша одамлар орасида бўлиб, эл-юрт ташвиши билан яшаган адибдир.

Қозоқбой ЙЎЛДОШЕВ

Чингиз Айтматов, Мухтор Шаханов билан

Одил Ёқубов ўз асарларида кўпинча тарихга муножаат қилади. Назаримда, ёзувчи қаламга олган ана шу кўҳна тарих бағридан бизнинг азамий ва адабий дўстлигимиз ниши уриб тикқандек.

Чингиз АЙТМАТОВ

Оила даврасида.
2007 йил

Ёзувчи қавми учун энг катта қувонг ҳам, энг катта боийлик ҳам битта: китобхон меҳри! Одил Ёқубов минглаб, юз минглаб китобхонлар меҳрини қозонган ёзувчи эди. Китобхон адиб асарларини қўлма-қўл ўқиган. Оқдй бир ҳақиқат бор. Ҳақиқий асар иккита ҳолис ва дашарқат ҳакам – китобхон ва вақт синовидан омон-эсон ўтмоғи керак. Одил аканинг талай асарлари шундай китоблардир. Булар – адиб умрининг давоми, десак муболага бўлмайди.

Ўткир ҲОШИМОВ

Мирмуҳсин билан. 1980 йил

Ғиёсиддин ЎНАРОВ
тайёрлади.

Муҳиддин ОМОН

1963 йили туғилган.
Тошкент давлат
университети(ҳозирги
ЎзМУ)нинг ўзбек
филологияси факультетини
тамомлаган.
“Кўнгил дарбозаси”, “Толе
фасли”, “Мунаввар соғинч”,
болалар учун : “Дақанг
хўроз ва унинг жўжалари”,
“Соғломжон алифбоси”, “39
топишмоқ”, “Зеҳни аъло,
тили бурро”, “Буюмлар
тилга кирса” каби шеъррий
китоблари чоп этилган.

Бахт чорлаганда

Юр кетамиз. Кўлларингни бер,
Қайноқ кафтинг кафтимга олай.
Бўзлаб қолсин Сенсиз Она Ер,
Мисли ўққа учган қарчигай.

Юр кетамиз. Елкамга боққин.
Қаноти бор менда Хумонинг,
Шубҳаларинг дарёда оқсин,
Ўтда куйсин, бўлса гумонинг!

Юр кетамиз. Кетамиз, жоним,
Сен ҳам тўйдинг. Мен ҳам тўйибман.
Кўз ёшимга қорилган ноннинг
Талқонидан асраб қўйибман...

Юр кетамиз. Бўлақол тезроқ,
Гурлаганда олов шахдимиз.
Шуурингда портласин мудроқ,
Чорлаётир, ахир, бахтимиз!
Юр кетамиз. Юр кетамиз...

Сени ёдга олсам, чарақлар Қуёш...

Ҳилолимсан десам, ҳаволаб кетдинг,
Умрим офтобисан дедим, куйдирдинг.
Асирингман, десам, жазолаб кетдинг,
Вафога кибрдан либос кийдирдинг...

Оҳ урдим,оҳимдан само садпора,
Сен эдинг-да ахир, вужудимда жон...
Кетарда ортингга қара бир бора,
Тутундек эргашур бу руҳи равон...

Эҳтимол , мен севган сен эмасдирсан,
Сени ишқ туфайли мен кўрдим ўзга.
Янглишиб атадим, “Малак, Фариштам”,
Ва ўзим ишондим шу ёлгон сўзга...

Эҳтимол,тақдирнинг битгани қисмат,
Самодан эканин унутдим мутлоқ,
Эҳтимол, шунингчун Соҳиби қудрат,
Мен осий бандага бергандир сабоқ...

Энди моҳиятинг,мазмунинг аён -
Тимсолинг яратмиш хаёл дояси:
Англадим, ишқдирсан мен учун армон,
Сен – менга аталган БАХТНИНГ СОЯСИ...

Мени эсламагин...

Мени эсламагин, барини унут,
Изҳору иқрорим ёдингдан чиқар.
Энди ҳаётингда эмасман мавжуд,
Ақлим измидадир асов туйғулар...

Неча йил ортингдан бамисли соя
Эргашдим бир қатим муҳаббатга зор.
Бугун ўшал кунлар топди ниҳоя,
Ҳақиқат кўз очди, тарқалди губор...

Бир нарсани билдим, қилдим хулоса:
Ишқда тарозининг тенгдир палласи.
Агар кимдир севса, севиломаса,
Умрин яшнатоилмас ишқнинг нафаси...

Зеро, “Севдим” сўзи садақа эмас,
Кўнгилда кўкарган бир гавҳар экан.
Ишқ Тангридан тухфа экан муқаддас,
Йўқса “оҳу воҳ”лар бесамар экан...

Севилмоқ бахтидан жудолигимни
Тан олмоғим гарчи – мен учун ўлим...
Ногаҳон англанди гадолигимни,
Сен томон ишқ тилаб чўзилган қўлим.

Лек ишқда гадолик – шоҳлик маснади,
Бундан шаъну қадрим топмагай раҳна.
Гарчи ошиқ бўлиб баҳра топмадим,
Севгим, мен Сенга тилайман баҳра...

Сендан ранжимоққа йўқ менда асос,
Кўнгилни ёлвориб қилиб бўлмас ром.
Ҳар кимнинг ҳаёти толеига мос,
Муҳаббат бобида кетмайди гирром...

Сўнги дийдор чоғи тилагим бисёр:
Тангрим ҳаётингни қилсин пурзиё,
Севсанг, севилмоқ ҳам этсин бахтиёр,
Мени деб Сендан қарз бўлмасин дунё...

Мени эсламагин, барини унут...
Энди ҳаётингда эмасман мавжуд...

Сени хафа қилдим...

Сени хафа қилдим, Сени ранжитдим...
Бу менинг гуноҳим, бу менинг айбим.
Бир лаҳза жаҳолат йўлини тутдим,
Бу қандай юз берди... кошки билсайдим...

Сени хафа қилдим, Сени ранжитдим...
Юзларингни ювди ашки ноб тахир...
Йиғлаганинг кўриб, мен оғу ютдим,
Бунга истамовдим... тушунгин, ахир...

Сени хафа қилдим, ўзим-да пургам,
Бани башарга хос янглишмоқ азал,
Билсанг, бир хато деб, ҳазрати Одам
Беҳишдан мосуво бўлган бир маҳал...

Сени хафа қилдим... оҳ, бу хатолиғ
Мени-да жаннатдан туфроққа отди...
Наҳот, бошга тушди мангу жудолиғ,
Наҳот, пок севгимиз қуёши ботди?!

Сени хафа қилдим... Дўзахда ёндим,
Жаҳаннам оташи куйдирди танним...
Сўнгсиз азобларда ўзликдан тондим,
Лек Сендан тонмадим, танҳо суйганим ...

Сени хафа қилдим... Ўзни ўлдирдим...
Жисмимни тарк қилди руҳи равоним,
Борлиқни бор этган СЎЗни ўлдирдим,
Ишқ эди, Сен эдинг, ахир, иймоним...

Сени хафа қилдим билиб, билмасдан...
Сени хафа қилдим... мен осий, гумроҳ,
Ҳолбуки, қошингда фарқим йўқ хасдан,
Сен эса...Фаришта... Фаришта эй, воҳ...

Сени хафа қилдим...

Сени хотирламоқ нақадар гўзал.
Нозим Ҳикмат

Сени хотирламоқ, ёдга олмоқнинг
Шукуҳи дилимни қилади масрур.
Аммо йиллар кечар, олислаб борар
Ойдин жамолингдан таралгувчи нур.
Хотира... нима у, қандайин туйғу –
Энтикиб эсламоқ, хўрсиниш... кўзёш...
Умр деганлари – лаҳзами, ёҳу,
Наҳотки, дийдоринг – ботгувчи Қуёш?!
Айт, нечун тарк этдинг қалбим уфқини,
Қирмиз шафақ қилиб бағримни хунбор...
Энди мен Сен каби ардоқлай кимни,
Кимга дил сирларим айлайин изҳор...
Ҳикмати не эрур ушбу висолнинг,
Магар интиҳоси изтироб, ҳижрон?!
Наҳот қолар бўлсам толе, иқболнинг
Йўлларида яна ғариб, саргардон...
Хотиранг ёгдуси гарчи нурафрўз,
Ҳар лаҳза андуҳим қувмоққа шайдир.
Эй, ишқим тоқида порлаган юлдуз,
Наҳот, қалбим энди Сенсиз яшайдир...
Йўқ, асло... жамолинг дилимдаги нақш,
Не бахтким – хаёлинг, мангу бошимда,
Сен фариштам, ахир, танҳо илҳомбахш,
Мавжудсан, руҳимда, ичу тошимда...
Сени ёдга олсам, туйғуларим фош,
Умримнинг ҳар они, топажак сайқал,
Сени ёдга олсам, чарақлар Қуёш,
Сени хотирламоқ нақадар гўзал...

Менга сўз бер...

Менга сўз бер, йигламайман, деб,
Токи кўрмай қарогингда нам.
Кўзёш эмас, кулгучларинг зеб,
Чирой берсин чехрангга, Санам...

Азал шундай ҳаёт ройиши:
Баъзан равон, баъзан пўртана.
Беҳудадир кўнгили койиши,
Қалбда қувонч қилсин тантана...

Андуҳларни унут, энди бас,
Қўлимдан тут, таянчман қойим.
Ахир, бизни йиглаш учунмас,
Фараҳ учун қўшди Худойим!

Гоҳи одам юраксиз яшаб,
Қалбда ҳиссиз умр кечиргай.
Орзуларин хазондек тўшаб,
Туйғуларга заҳар ичиргай...

Мен ҳам кажрав фалак чархига,
Мағрур боқиб, бошим тик тутдим.
Сотилмасдан шайтон нархига,
Илоҳий ишқ – вафони кутдим...

Раббим шафиқ, чевар ҳар ишда,
Лутфу карам айлади нисор.
Бугун Сендек гулюз Фаришта,
Менга ҳамдам, ҳамнафас, ҳамкор...

Илло, шундай. Сен-да гам-андуҳ,
Қайгуларга кўкрагинг кергин.
Танғрим берган ИШҚ аталмиш руҳ,
Севгим ҳаққи менга сўз бергин:

Менга сўз бер, йигламайман деб...

Давоми. Боши 18–31-бетларда.

– Қишлоқда? У маҳаллар қишлоқ бормиди?
 – Бўлмасинми? Ўнгириллар орасидаги бежавотир жойга қишлагани кўчардик, уни қишлоқ дер эдик. Ёзда яйловларга жўнаб кетардик, уни ёзлоқ дейишарди. Уюрни сувлашга олиб борадиган жойимиз сувлоқ, ов қилинадиган жойлар эса овлоқ эди.
 – Афсус, отанг бекор сени ўзи билан олиб кетган экан.
 – Олиб кетмаганида сен билан танишармидик?
 – Энди тош остидан сира чиқмайсанми?
 – Йўқ, чиқолмайман.
 – Бир маҳаллар ўйнагани чиқардинг-ку?
 – Унда сен ҳам ёш эдинг-да. Энди катта бўлдинг.
 – Қара-я, ўшанда мен қишлоқда, сен Тешик-тошда, дунё эса жуда кенг экан. Яна бир гап айтайми?
 – Айтақол.
 – Ўша маҳаллар ер юзида одамзот жуда оз бўлган экан. Сен “Амакиларим, тоғаларим бошқа жой излаб кетишди” демаганмидинг? Мен ўша амакию тоғаларинг изини топдим. Ҳозирги дунёнинг икки олими сенинг тос суягингдаги митохондриял ген ўрамларини текширишганида, аввалроқ топилган Олтой ва Европа одамлари билан бир хиллигини аниқлашди. Сен қолиб кетган ўнгиридан эса ёввойи отларнинг, тоғ эчкиларининг, кийик ва айиқларнинг суякларини топилди.
 – Айдим-ку, одамлар кўчишди деб.
 – Ҳа, сенинг қабилаларинг Тиёншондан ошиб ўтишган, Дашти Қипчоқдан ўтиб, ўрмонлар аро муз диёрларига қадар етиб боришган. Кейин у ерлардан ҳам ўтиб кетишган. Бу воқеа эллик минг йил аввал рўй берган.
 – Йил нима?
 – Эллик минг марта қиш, эллик минг марта баҳор келган. Сен ҳаёт ҳақидаги ҳикоянгни давом эттирақол.
 – Эл доим бирга эди. Хотинлару болалар мева терар, дон тўплашарди. Тошларни қалаб ўт ёқардик. Тош қизигач, эрталабгача совимасдан тураверарди. Эркаклар овга кетишарди. Тўйлар бўларди...
 – У маҳал... тўйлар ҳам бўлганми?
 – Бўлмасинми? Бўз йигит билан бўй қиз эр-хотин бўлса, тўй қилмасинми? Ёйлоқда уйлар олдидан “Хў-ў эл, тўйга-а!” деб от чоптириб ўтадиган жарчи бўларди. Қишларда тизза бўйи чўғ қилинарди. Ҳамма шуни тегра сизга ўтириб оларди.

– Биздаям шунақа-ку?
 – Ов мўл бўлса, барини териларга ўраб, музли ғорга олиб бориб қўйишарди. Қишда эт озайса, ўша музлаган гўштдан опкелгани борардик. Баъзиларини Кўк Тангрига қолдирардик.
 – Кўк Тангри ким?
 – Билмайсанми, тепада кўк осмон, пастда кўнғир ер яратилганда, иккисининг ўртасида одам болалари пайдо бўлишган... Дунёни Тангри ясаган-ку? Оталаримиз жонлиқларни ўшанга ташлаб келишарди. Тангри уларни олиб кетарди.
 – Қанақа қилиб?
 – Кўкдан чақмоқ тушиб куйдириб юборарди.
 – Чақмоқлар кўп бўлармиди?
 – Жуда кўп бўларди. Ерга санчилганларини ўзим кўрганман. Келиб урилган жойида катта-катта сариқ тошлар пайдо бўлиб қоларди. Бир-бирига урсанг, бўлиниб кетарди. Хотинлар ўша тошлардан тақинчоқлар ясаб тақиб юришарди.
 – Бошқа қабилалар-чи?
 – Тоғ ортида яна кимлардир бор, улар узоқ қариндошларимиз дейишарди. Гоҳида кимлардир ўша ёққа кетишар, қиш ўтгач қайтиб келишарди. Тоғ ортидаги мевалар ҳам, ҳайвонлари ҳам бошқача, дер эдилар.
 – Узумлар бормиди?
 – Ҳа, дарахтларга чирмашиб ўсадиган ёввойи узумлар борийди. Олмаю анорлар ҳам бўларди. Бир кучугим борийди, анор ер эди.
 – Йўғ-э?
 – Ҳа, анор топса, нимагадир ғажиб-ғажиб еб оларди. Уни бўри ёриб ташлади. Аммо гўштини емади. Бўри кучук гўштини емас экан.
 – Қишда пўстакни тўшак қилиб солиб ўтирардик, қўй пуфагини шишириб ўйнардик. Одамлар жуда жипс эди. Бирор хотин бола кўрсаям, бирор қария ўлсаям тўтланиб олишарди.
 – Э тавба, ҳаётнинг ўзгармаганини кўр... Яхшиям, тарих дарслигида сени учратиб қолганим. Сендай ўртоқни яна қайдан топардим.
 – Қайдам...
 – Бўпти, яхши қол. Мен жуда катта ишнинг боши-даман. Насиб қилса, энг қадимги аждодларимизни ҳам топаман, сени ер тубидан олиб ҳам чиқаман.
 – Майли, яхши бор.

Ҳукми мутлақ

Ўсимликлар ва ҳайвонлар ҳаёти ўз йўлида давом этаверади, аммо энг мукаммал ҳисобланган, инсоннинг ҳар бир ҳужайраси ичига жойланган генетик ҳукму ирода ақлни бениҳоя шошириб, ҳаёт дейилган, ҳаёлу тасаввур қамраб ололмас улкан қудратдан хабар беради.

Ахир, Африкада занжилар, Америкада ва Австралияда қизилтанлилар, Кичик Осиёда паст бўйли қорача кишилар, Узоқ Шарқда қийиқ кўзли сариқтан одамлар яшашини назарда тутсак, мен туғилиб ўсган масканларда дунё инсонларининг деярли барча қиёфалари учраши шуурда улкан савол ҳосил қилмай-дими? Турли-туманликлар ақлни шоширар, Тангри таолонинг қудратидан ҳайқишга, тадқиқот ва изланишлардан воз кечишга ундарди. Бироқ билишга бўлган тийиқсиз иштиёқдан воз кечишнинг ҳам сира иложи йўқ эди.

Юртим қишлоқларидаги қийиқ ёки қўй кўзли, юмалоқ ёки узунчоқ юзли, қорамағиз ёки оқ, япасқи ёки қиррабурун, тор ёки кенг пешонали, кенг ё тор ўмровли, майда оқ ёки катта сарғиш тишли, қалин қисқа ёки узун ингичка қошли, қора ёки сарғиш сочли, кўк ёки яшил кўзли инсонларнинг барчаси бирдай ўзини шу халққа мансуб деб билиши... жонлиқ сўйишлар, шам ёқишлар, алас қилишлар, чилдирма дўп-дўпларию от дупурига мос дoston оҳанглари, эртақлару маталлар... жуда олис замонлардан хабарлар олиб келарди. Улар қатида бепоён яйловлар ифори, шамол суронлари, жала шовурию ўтлар иси борлиги-чи? Ўзим истаган маълумотларни тарихлардан тополмасдим, тарих икки-уч минг йил нари-берисидаги воқеалардан узук-юлуқ ҳикоя қилар ва жимиб қоларди. Бирорта солнома ундан аввалдаги аждодларимдан хабар беришга қодир эмас эди.

Шу сабабли ўсимликлар генетикаси муаммоларидан оғишган ҳолда, инсоният тарихи ёзиб қўйилган, одам гени деб аталмиш муҳташам солнома бурмаларига интилишдан ўзимни тиёлмасдим. Биология фанидан олган билимларим тарихни тўлдирганига қувонардим. Кўз ўнгимда ҳали-ҳануз иссиқда ҳансираган далалар, баҳорий ўтлоқлардаги бедаю курмак ислари, шом маҳали қишлоқ узра сузган юпқа кўк тутун қатлами, мол-қўй баърашлари, кучук вовиллашлари кабилар жуда қадимдан бери давом этиб келаётган манзараларни ҳосил қиларди.

Кўзга кўринмас зарралар бағридаги чалкаш рақам ва тимсоллар қаршисида эканман, қайси қисми не учун жавоб беришини, қай бири соч, қош, юз, қулоқ, бурун, овоз, ҳид учун масъул эканини тушунолмай қийналардим. “DNA”нинг⁵ вужуд тузилиши ва шакл пайдо бўлишига оид

қисмларини бўлақларга бўлиб, ажратиб олгунча қанча қийналдим. Мақсадим – ўша қисмдаги маълумотлар ер юзининг қайси ҳудудларига ёйилганини излаб топиш эди.

Узундан-узоқ ҳалқалар занжири мени аждодлар қолдирган излар сари етаклаб бораверди.

Ҳар бир авлод ўзи ҳақидаги маълумотларни фарзандига жойлаб кетмоқда. Масалан, менинг генларимда ота-онамнинг, бобомнинг ҳамда унинг бобосининг тана тузилиши, қай касалликларга чалингани, вужуди қай даражада қувватли экани-ю қайси сулола ила чатишгани ҳақидаги маълумотлар сақланган. Ўша чизик бўйлаб илгарилаб борар эканман, кутилмаган манзарага дуч келдим! Тўсатдан бўйим бирданга ўсгандай, дунёнинг ярмини энлар қадар улканлашгандай бўлдим. Рухим самоларга қадар юксалди. Бу менинг халқим тарихи бора-сидаги биринчи кашфиётим бўлди.

Биринчи кашфиёт

Дунё бўйлаб халқларнинг кўчишлари ва жойлашишлари ҳақидаги турли-туман маълумотларни ўрганар эканман, Юнон ороллари генотиплари орасида юз-кўзи София холам билан қуйиб қўйгандай ўхшаш кишилар қиёфаларини учратдим. Олтой тоғлари орасида яшаган кишилар бобом билан уйқаш, Тиёншон этакларида яшаган яна бир қадимий жанговар халқ эса Убай акага қариндош бўлиб чиқди!

Шулар ёруғида қарасам, София холамнинг, бобомнинг ҳамда ўзимнинг насл ёшимизни ҳисоблаб, натижага ақлим ишонмади: мен аниқлаган генлар сулола ёшининг эллик икки минг йил эканини кўрсатиб турарди!

Тафаккур йилдирим тезлигида мозийга шўнғиди. Яқин ўтмишдаги босқинлар, шўришу ғавғолар, империялар, истилолар, “Девони луғотит турк” зумда ортда қолиб кетди. Алп Эр Тўнга ҳайқирган, оламга Исо пайғамбар келган замонларда менинг халқим эллик минг ёшда эди! Мусо пайғамбар икки денгиз суви учрашган жойда Хизр билан суҳбат қурган, Сулаймон пайғамбар шамолни бўйсундириб олам узра кезган маҳалларда ўз Тангригоғи этакларида озод ва хур ҳаёт кечирган, Эр Тўнга ўлимидан шоён озорланиб, дунёнинг энг қадимий марсиясини битган, донишманд Тунюқуқ ва Билга ҳоқон ўғитларига қулоқ осган, зурриёдларига адолат ва мардлик ўғитларини бера-бера улғайтираётган доно эл эди!

⁵ DNA (Deoxyribonucleic acid) ёки ДНК (дезоксирибонуклеин кислота) – жонли организмларнинг ривожланиши ва яшаш ҳақидаги генетик дастурни ўзида сақлайдиган ва авлоддан-авлодга етказиб берадиган уч асосий макромолекуладан бири.

Мен узун бўйли, йўғон суякли, хиёл қийиқ кўзли қорачадан келган инсон генотипига мансубман. Ўз элимнинг кишилари геномлари сари сафар қилар эканман, ўткир зеҳнли, теран нигоҳли яна бир дўстимнинг ирсияти ҳеч қутилмаганда саксон минг йил нарига бориб тақалди. Ҳа, саксон минг йил аввал бир сулоланинг чақноқ кўзли йигити билан бошқа бир сулоланинг сулув қизи чатишганида, шу силсила пайдо бўлганини билдирди.

Ген сўқмоқлари аро кезар эканман, ҳайрат ва шодликдан қичқирар даражада эдим. Ҳа, шонли Жалолоддин, Тўмарис, Широқ каби биз билган тарих жуда яқин, қўл етадиган масофада, Кайхисрав босқини, Чин истилоси кечагина рўй берган... Халқ эса Алпомишдан ҳам, Афросиёбдан ҳам улуг, бениҳоя узоқ замонлардан бери, бўҳронлару хатарлар, офатлару ҳалокатлар аро бирдай жипс, бардам яшаб келмоқда десам, асрлар ўтгани сайин тобора навқиронлашиб, ёшариб бораётганини айтмайсизми? Кўз кўриб, қулоқ эшитмаган хабарлар жойланган мангу зарралар инсоният ер юзи бўйлаб тарқала бошлаган маҳаллардаёқ сулолаларимнинг мағрур қад кўтарганини, эл тузиб, давлат қуриб яшаганини, бу тупроқлар эса инсоният тараққиёти йўлида буюк шоҳбекат, олтин бешик бўлиб хизмат қилганини билдирарди!

“Тепамда Кўк осмон ёрлақгани учун, остимда қўнғир ер-сув тарбиялагани учун элимни, давлатимни вужудга келтирдим...”

“Қора халқим, маҳкам бўл! Давлатингни, қонун-қоидаларингни қўлдан берма. Йўқотма сен давлатингни, ҳоқонингни... Ажралма одатларингдан, истакларингдан, халқингдан, шон-шуҳратингдан. Йигитлик шарафинг учун, ака-укаларинг қудрати учун...”⁶

Бу шунчалар узун ва машаққатли зафар йўли эдики, сафар карвонлари, ҳайқирган лашкарлар, оламда адолат ва тенглик ўрнатишга аҳд қилган улуг лашкарбошилар, алломалар, мутафаккирлар юлдузлардай чарақлаб туришар, тарих бениҳоя шон-шарафга бурканганди!

“Эй, дунё” деб ҳайқирсам арзимасмиди? Улуғларнинг авлоди ўлароқ, бунга ҳаққим йўқмиди!

Иккинчи кашфиёт

Ер юзида одам боласи бино бўлганидан сўнг, жазирама ўлкалардан Тиёншон томон буюк кўчишлар ниҳоясига етгач, кишилар бепоён яшил ўтлоқлар, сарин тоғ ўнғирлари, қизил мевали наъматаклар, теваракни ўраб олган тур-

ли-туман ёввойи ҳайвонлару йўлбарсларнинг қутқулари, бўриларнинг ҳамлалари аро турли тарафларга йўл олганлар!

Кўп йиллар давом этган бундай сафарлар мобайнида қору музликлардан ошиб ўтишган, уммонлар қаршисида чексиз сувларга термилишган, қуёши ботмайдиган маконларда олам сирларига ақли етмай, нега кеч кирмаётганига ҳайрон бўлиб, Тангри таоло ёйиб-текислаб, улкан тоғларни қозиқ каби қоқиб қўйган маконлардан ўтишган. Бир қавмнинг ака-укалари шу тариқа дунёга тарқалган.

Инсон генотипларининг олам узра ёйилиш харитасига назар ташлаб, жаҳоннинг нариги четидаги халқлар билан бу бурчидагилар бир-бирига қон-қариндошлигини, томирларидан боғланганини кўрдим.

Шундай ҳам бўлақолсин. У ҳолда қишлоғим-чи, халқим-чи? Бу ёруғ олам аро элимнинг, улусимнинг ўрни қаерда?

Шунда...

- тонг саҳардан далага чиқиб, юз-кўзларига рўмол ўраб меҳнат қилаётган далачилар,
- поёнсиз яйловларда сурувини, уюрини, отарини, подасини ёйиб юборган чўпонлар,
- чўлларда, даштларда, ўнғирларда, тоғ ораларида, ёйиқ кенгликларда, сув бўйларида, чўққилар тагида, саҳро қумларида, бир-бирига ўхшамайдиган турли иқлимларда ҳаёт кечириётган, бир тилда сўзлашадиган ва ўзини шу элга мансуб деб биладиган сон-саноқсиз одамлар,
- тол тагидаги беланчакларда ухлаб ёки йиғлаб ётган болалар,
- эл уйидан олиб келган масаллиқлардан пиширилаётган дошқозондаги кўпнинг овқати атрофида йиғилган чопиқчилар,
- тўйларда гуриллаган гулханлар, урф-одатлар, куй-қўшиқ оҳанглари...
- маросимларда гурос-гурос тўпланган кишилар,
- азаларда бир-бирини бағрига босаётган эркалар, белини бойлаб йиғлаётган аёллар,
- томларга туршак ёяётган қизалоқлар, келиларда жўхори туюётган жувонлар,
- болаларим еса, тўйимли бўлсин дея қўй ёғи қўшиб патир қораётган хотинлар,
- уйларида халққа пичоқ, этик ясаётган усталар, дурадгорлар, сувоқчилар, том усталари,
- қуёвга дея кашта тикаётган қизлар,
- ниҳолларни бир-бирига улаб янги нав яратган боғбонлар,

⁶ Билга Ҳоқон битикларидан.

– отлару сизирлар, кўй-эчкилардан тортиб то дарахту ўтлар табиатини мукамал биладиган минг-минглаб кишилар...

– тўй гулхани атрофида айланаётган ёш келин-куёвлар,

– ҳали юз-кўзидан ўсмирлик нишонлари кетмаган, аммо бағрига чақалогини босиб дала-сига шошилган келинчақлар...

– “боламнинг боласига” дея бир бўлак ҳалвоқандни белбоғи қатига жойлаб, невараси қошига бораётган мункилаган боболару момолар...

...тумонат инсонларнинг ташвишли, қувончли, эзгин, шодон, шукрли, сабру қаноатли қиёфалари – барча-барчаси сассиз ишлаб турган анализаторлар ва секвенсерлар аро авлодлару сулолаларнинг шараф тўлқинларини намоён қилаверди.

Бу топилма руҳиятимни энг юксак самоларга олиб чиқиб, юлдузлар билан тенглаштириб кўйди. Ҳамда юрагимнинг туб-тубидан отилиб чиққан шон-шараф ҳайқириқлари тафаккур осмонларини титратиб юборди:

Ҳой, далаларда, экинзорларда болам-чақам дея тер тўкаётган муборак ота!

Ҳой, “Менинг боламдан олим чиқармиди, етти аждодим меҳнат ичида ўтди, олма тагига олмадан бошқа нимаям тушарди?!” деган ўксик зот!

Эй, ота измидан чиқмасдан, тушган жойимда униб-ўсиб, бола-чақали, ували-жували бўлай деб узатилиб кетаётган қизалоқ!

Ҳой, қанча болаларни вояга етказиб, ҳар бири биттадан нон кўтариб келганига шукр қилиб ўтирган муштипар она!

Эй, қошу кўзи боболаримга ўхшайдиган, бор орзуси топганини тўйларга сарфлашу элга ош тортиш бўлган дўст! Ҳой амакимнинг ўғли, укамнинг зурриёди!

Уйғон! Уйғон! Уйғон, ахир!

Қон кўтирмоқда, ҳар бир хужайра “Уйғон!” дея қичқирмоқда эди.

Аждодлар ёди шу қон ичра жўшиб оқмоқда, ҳар хужайрага, ҳар аъзога кириб, қилтомирлар бўйлаб ёйилмоқда, ҳар инсонга “Улуғсан!” деб уқтирмоқда, онг аро қачон бир чақин ярқираб кетар экан, дея илҳақ кутмоқда, “Уйғон! Уйғон! Уйғон!” дея, ҳар юрак уришида бир тўлқин бўлиб ҳайқирмоқда эди.

Эй эл, эй улус! Минглаб қишлоқлардаги минглаб болалардан биттасининг онгида илм чақини ярқ этди. Кел, кўр, у нималарни пайдо қилди?

Биттагина боланг, “Нонуштамда, кўзимнинг олдида тинчгина ўтир”, демаганинг учун, илм

олишига йўл очиб берганинг учун олам сирлари тубига етақолди!

У бола бор-йўғи ўзининг кимлигини билиб қолди, холос. Шугина билим уни қанчалар жўштирди, юксакларга кўтарди. Эл-юрт хазиналари узра шодон жилмайди, осмондай қадди-бастини кўрсатди, бутун дунёга сармаст бўлиб назар солди...

Эй эл, эй улус! У боланг генетика деган фаннинг сас-садоларинигина тинглай олди. Сен ҳақингда кимё не дейди? Олий математика, астрономия, физика, тарих не дейди? Дунёнинг қанчадан-қанча илмлари қаршингда эҳтиром билан таъзим айлашига ишончим комил. Сабаби – ниҳоятда қадимий, ниҳоятда шарафли, улуғсан, улар эса сенинг шаъну шавкатингга хизматкор эдилар. Нечун тек қолдинг? Нега ўз қобиғингга ўралдинг? Ў з т а ф а к к у р и н г д а н ў з и н г н е у ч у н ч ў ч и й с а н ?

Эл-улус орасидан гўё Убай аканинг овози келади:

“Қиш келганида уруғлар қобиғига ўраниб олади-да. Изғиринларда, музламаларда шу тарз жон сақлайди. Баҳорда эса ҳар ёқда ҳар турли неъмат гуркирайди, эгиз-эгиз ҳосиллар етилади. Уни дунёда ҳеч нима тўхтатиб қололмайди.

Қани, баҳор келаверсин-чи...”

Қишлоқ

– Ниҳоятда қадимийсиз, тарихингиз эллик минг йилдан зиёд, дейдимми?

– Ҳа, шунақа.

– Ҳамма қатори юраверса бўлмасмикин? Нима зарил бошни қотириб, тўғрими?

– Тавба, роса қариб-қартайиб кетган экан-мизу билмаганимизни қаранг. Унда манави ўйнаб юрган боланинг ёши эллик мингу етти йил экан-да?

– Ҳа-ҳа-ҳа!

– Ҳе-ҳе-ҳе!

– Буни қаердан билақолибди?

– Ген деган бир нарса бўлармиш. Ўшани ичига “кирсангиз”, аждодларингизга хос барча маълумотни ўқий оларкансиз.

– Э тавба! У нарса... биздаям бор эканми?

– Ҳа, тирик жон зотининг барида бормиш.

– Хўп, нима қипти шундай бўлса? Бозорга бориб, мени тарихим жуда қадимий десангиз, одамлар оғзи қолиб, орқаси билан кулмайдимми?

– Ҳа-ҳа-ҳа!

– Ҳе-ҳе-ҳе!

– Ана, шунақа ҳам дедингиз. Биров битта нонни текинга бериб қўярмиди?

– Э, нон-нон дейсиз? Нондан бошқа дардингиз йўқми?

– Йўқ-да. Ё сизнинг дардингиз борми? Буларнинг бари ҳавойи гаплар. Мингта шап-шапдан битта шафтоли яхши, дейишган машойихлар.

– Шошманг, машойих нима?

– Билмасам. Шунақа дейишади-ку...

– Ҳозиргина шафтолини гапирдингиз-а?

Ўшани йилда икки марта ҳосил берадиган қилақолсин, ҳаммага фойдаси тегади. Анорни совуқ урмайдиган қипти-ку? Мана, биздан сўрасин, мингта янгиликни айтиб берамиз.

– Ҳай-ҳай, ундай деманг. Ахир, шафтолини нархи тушиб кетади-ку?

– Э, айтмоқчи, буёғи ҳам бор-а...

– Биродар, ошни дамладингизми?

– Йўқ ҳали, зирваги яна бироз қайнасин.

– Яхши, унақа гапларни кейинроқ гаплашамиз. Айтмоқчи, Генетикни ўзи қани?

– Бугун келмади.

– Ҳай аттанг... Менга унинг бир гапи таъсир қилди.

– Қайси гапи?

– Одамларнинг онги тараққиётдан орқада қолиб кетяпти, деди-ку? Бунинг маъноси нима?

– Гапираверади-да. Қанақасига тараққиётдан орқада қолар эканмиз? Мен, масалан, энг сўнгги русумли телевизордан иккитасини уйимга осиб қўйганман, томда сунъий йўлдош антеннаси дунёнинг бир юзу ўнта мамлакатини кўрсатади. Совуткич дейсизми, иситкичми, бари муҳайё.

Нима, тараққиётдан орқада қоляпман деб энди “Боинг” сотволайми?

– Ҳа-ҳа-ҳа!

– Ҳе-ҳе-ҳе!

– Шошманг, “Боинг” нима?

– Жуда катта, замонавий самолёт.

– Э қойил-е, шуниям биласизми?

– Бўлмасам-чи? Дунёдан бохабар бўптурмасанг, ҳаётдан орқада қолиб кетасан-ку?

* * *

– Омон!

– Ҳа?

– Тур, молга сув бер!

– Аллақачон сувини берганман, она.

– Унда бошқа ишга урин. Нималар қиляпсан, ўзи?

– Китоб ўқияпман.

– Сен ҳаётнинг китобини ўқи! Ўқиб олим бўлармидинг? Отанг сувчи, бобонг сувчи,

олмани тагига олма тушади-да!

– Унақа эмас. Отам ҳам, бобом ҳам вақтида ўқий олишмаган.

Эл бепоён, ҳар бурчида ҳар турфа одам, лекин бу Омон деганлари доимо шундай танбеҳларни эшитади.

Кишилари яйловларда мол-қўй боқиб юрадиган қишлоқларда ҳам шу гап. Омон у ерларда ҳам бор.

– Омон?

– Ҳа?

– Қўйларни ёйиб кел.

– Ёйиб келдим-ку?

– Унда қўйхонани тозала. Нима қиляпсан?

– Китоб ўқияпман.

– Сендан олим чиқармиди? Отанг чўпон, бобонг чўпон...

– Ахир, ота, юлдузларга қизиқаман. Ҳар юлдузни битта қуёш дейдилар. Ҳар қуёш атрофида сайёралар айланармиш. Балки ўша сайёраларнинг бирортасида ҳаёт бордир?

– Эҳ болам-а... Нима қиласан бошингни оғритиб? Элга қара, кўрган кунига, еган нонига шукр қилиб юрибди. Бир одамга нимаям керак бўларди, қорни тўйса, усти бут бўлса бас-да. Ҳар хил нарсаларга миянгни суюлтиргандан кўра меҳнат қил, рўзғорга қараш. Укаларинг ҳам катта бўлиб келишяпти, ҳали олдинда қанча ташвиш бор...

– Балки ўқишга кириб кетарман?

– Кирсанг киравер, аммо сенга қайдан пул топиб бераман? Шунча йил едирдим-ичирдим, етар. Қолганига ўзинг аравангни торт.

Чақин

(Генетикнинг тўртинчи мактуби)

Олимлар ёлғизликка маҳкум бўлармикинлар?

Фазо сингари совуқ ва бепоён тафаккур қоронғиликларидан бир ёғду, бир шуъла излаб, тахминлар, фаразлар, муваффақиятсизликлар ва умидлар аро кезар эканлар, юракларига, қалбларига қувват излай-излай тополмасдан, билимлардан мутлақо узоқ, еб-ичиш дардидаги кимсаларнинг бўлар-бўлмас нодон гапларидан озорланиб узлатга чекиниб кетишармикин?

Ёки, бу билимлар, бу сирлар одамни ўзи билан ўзи қолишга, зулматлар аро ёлғиз дайдишга ундармикин?

Нима бўлганида ҳам, қаршимда одам ақлу хаёлини ҳайрон қолдирадиган ҳайбатли сирлар очилмоқда эди.

Эл-юртни кезар эканман, ҳар ерда илмга чанқоқ, кўзлари чақнаган, аммо кечаги қийин ва заҳматли турмушнинг шуурларда сақланиб қолган қуйқалари ҳануз ҳаёт ташвишларига айланиб, онгларига босим ўтказиб турган ўсмирларга дуч келардим.

Ёйилиб-ястанган ўлканинг қаерига борманг, одоб билан салом берадиган, катталар олдида ҳурмат сақлашга одатланган дастёрлар ҳозир нозир, нигоҳ эса шу ингичка гавдада ниҳон истеъдод учқунларини илғаб олишга уринарди. Поёнсиз яйловларда кишилар билан бирга ўтириб, қўй гўшти қовурилганида, ораста экинзорлар адоғидаги сўриларда айрон ичилганида, болалар қир бағрида от чоптиришганида, тандирда нон ёпилганида, дашт кишиларининг “қора уй” деб атайдиган ўтовларидан гўдак йиғиси таралганида... ҳар турли қиёфаю шамойилдаги кишиларнинг барини буюк бир ўзак бирлаштириб тургани, кўзга кўринмас бир қудрат мана шу чехралардаю урф-одатларда яшаётгани ҳам сезиларди. Ўзимнинг ўсмирлигим билан таққослаганимда эса, онгларда ўзгариш борлигини, одамларда турмушга муносабат ўзгараётганини пайқаш қийин эмас эди. Кишиларда иштиёқ пайдо бўлган, ўспиринларда, қизалоқларда энди ҳаёт деган гирдобдан чиқишга уриниш, илм олишга қизиқиш уйғонгани сезиларди.

У уйғониш, у қалқиниш болалар онгидагина эмас, шаҳару қишлоқларда яшаётган, ҳар турли юмушлар билан кун кечираётган юзлаб-минглаб кишиларнинг онгида ҳам содир бўлиши, шиддатланиши, ота-оналарда келажакни кўра олиш қобилиятининг уйғониши каби шароитларни тақозо этарди. “Кўрган кунингга шукр қил, сабр-тоқатли бўл” деган азалий матал энди ўз хусусиятини ўзгартирмоқда, ўрнини “Ҳаётда ўз ўрнингни топ, қобилиятингни намоён қил” деган бошқа бир қоида эгаллаётгани кўринарди.

Генетика сирларини ўрганиб олган одам қадрига олимлардан бошқа ким ҳам етарди? Янгиликнинг жорий қилиниши нималарга олиб келишини бошқа ким ҳам тушуна оларди?

София хола қабри устида

Жоним холам, борингизда ўзингиз нур таратдингиз, дунёдан ўтдингиз-у, назаримда, энди исмингиз ҳам нур тарата бошлади.

Кичкиналигимда “Сени жуда яхши кўрардим, даладан қайтаётганимда уйимга бориш ўрнига, бир кўриб бағримга босиб кетай деб қошингга келардим”, деганларингиз шууримда жарангламоқда.

Мана, айтганингиздай, улғайдим. Олим ҳам бўлдим.

Эсингиздами, менга роса ишонардингиз. Сендан бошқача бир одам чиқади, Худодан доим шуни сўрайман, дер эдингиз. Фан йўлида маълум бир жойга етиб келганимда, “Холажон, ўша гапларингиз рўёбга чиқди”, деб, чиройли кўйлақ, гулдор рўмол олиб зиёратингизга борай десам... йўқсиз!

Эсингиздами, бир тола сочингизни олиб кетган эдим. Уни ўзим билган фан ёрдамида таҳлил қилиб кўрганимда, шодлигу ўкинчимдан йиғлаб юбордим-ку?

Қонингизда дунёда энг қадимий деб ҳисобланган генлар бор экан-ку?

Уни генетика “Момо Ҳаво гени” деб атайди. Қачонлардир, жуда олис замонларда, ер юзига жаннатдан тушган илк аёл – муқаддас Момо Ҳаво мероси! Фан унинг эгаларига “Момо Ҳаво қизлари” деб ном берган. Сизнинг ген бурмаларингизда ўша ажойиб ва муқаддас ҳалқалар юлдуздай чарақлаб турганини, ўрала-ўрала, Сомон йўли шаклини олганини кўрдим-ку?

Эй вох, қандай улуг зотлар экансизлар! Болалигимда, қонимда не борлигини ўзим билмай ўйнаб-кулиб улғаяр эканман, у меҳр, у тафтлар доимо ёдимда. Қадоқ қўлларингиз иссиғини юзимда ҳалигача сезаман. Узлуксиз меҳнату заҳматлар ичида жуда оддий, эл-юрт орасида ҳаёт кечирибсиз-у, бағрингиздаги жуда катта хазинани менга қолдириб кетибсиз!

Генетика айтадики, боланинг барча истеъдоди унга ота-онадан мерос бўлиб ўтади. Бола онадан “Х”, отадан эса “У” хромосомани олади. У нима? Отаю онанинг бутун борлиғи ҳақидаги хабарлардир. Фарзанд эса ўз навбатида, уни ўзи ҳақидаги маълумотлар билан тўйинтириб, боласига узатади... Халқ тилидаги “Жаннат оналар оёғи остидадир” ёки “Ота рози – Худо рози” деган ҳикматларни илм қандай шуълалантирганга қаранг! Кўз ўнгимга мактаб синфхонасига илмоқли ҳарфлар билан ёзиб қўйилган байт ҳам келди. Оч мовий мато устига тўқ қирмизи ҳарфлар билан “Бошни фидо айла ато қошига, Жисмни қил садқа ано бошига” деб битилган байт маъносининг илдизларига қарасангиз-чи! Сулолалар пайдо бўлганидан шу бугунга қадар ўз бағрида зурриёдни дунёга келтирган юзлаб

ота-оналарнинг қонида, ҳомиладан ҳомилага, авлоддан авлодга ўтиб келаётган асрий хабарларни ўқисангиз-чи?

Ёдимга ўсмирлик чоғларимиз, синфдош қизларимиз, ота-онамиз ёнига кириб қилган меҳнату заҳматларимиз ҳам келди. Ахир, қиз бола нозик бўлади, уни авайла, оғир иш қилдирма дейишмасмиди? Онам, холам, укаларим, сингилларимнинг далалардаги меҳнатларини эслаганимда эса қалбимда шундай нидо ҳам тўфон урди: хой эл, хой улус, неча йиллар ўзинг етти букилиб ишлаганинг етмасдан, аёлингни, қизларингни нега далаларга юбординг? Ўт ғарамларини бошида кўтартирдинг? Гулдай қоматини майиштириб ер ағдартирдинг, кетмон урдирдинг? Билакларини қақшатиб ўтин ёрдирдинг? Ахир, бор шону шавкатинг унинг гул гавдасида ниҳон экан-ку? Кўча-кўйда ёт нигоҳлардан авайлаган ҳолингда, ўзини нега авайламадинг? Нима бўлган эди сенга, кўзингнинг оқу қорасини нечун шу кўйга солдинг?

Ақлим тўлишиб, шу сингари кўп нарсаларни англаб етганимда, афсуски, улуғларимдан айрилдим. Ҳа, отам-онам, ишонганларим дунёдан ўтишди. Бироқ, эл барҳаёт, қудратли, ҳануз бир

жону бир тан бўлиб, ўз ўзаги атрофида мустаҳкам яшаб келмоқда. Ҳозир ёлғизман десам ҳам, теграмда акаларим, укаларим, сингилларим, опаларим, амакиларим, тоғаларим – бутун бошли халқ тўлқинланиб турибди. Аминманки, она наслимни таҳлил қилганимда Момо Ҳавонинг муборак изларини топганим каби, падаримнинг наслини тадқиқ қилсам, жавҳарида Одам Ато генларини кўришимга ишончим комил.

Нега эл ҳақида ёниб-тўлқинланиб сўз айтишимнинг боисини сезяпсизми? Эл нималигини ота-онамни тупроққа берганимда билдим. Аза тўнини кийиб, уйимиз олдида турар эканман, мен танигану танимаган, билгану билмаган юзлаб кишилар, кексалар, ўрта ёшлилар, йигитчалар, ўсмирлар келиб қучоқ очар, ҳамдардлик билдириб кетар эдилар. Ахир, ўшанда халқ мени бағрига босган экан-ку? Юпатган экан-ку?

Зиммамда мени улғайтирган, далда берган, ҳар кунимда ёнимда бўлган шу эл олдида яна битта улуғ вазифа қолди. Ўшани бажара олсам, қушдай енгил бўлиб, ҳаётимдан рози, умримдан қониқиб яшаган бўламан.

Қаранг, ахир:

“Йигит шошилиб қайтмоқда. У эзгу хабар олиб келмоқда. Билиб қўйинг, бу – яхши!..”⁸

8 Қадимий туркий битиклардан.

Бир неча йил ўтгач...

Чойхона.

– Ҳой улфатлар, ақлингизни шоширадиган янгилик бор.

– Пул-мул ютиб олдингизми?

– Э йўк... Оёғим куйиб қолди.

– Оббо, худо сақласин. Нима бўлди, ўзи?

– Кеча кечқурун дунё хабарларини кўриб ўтирувдим, денг.

– Хўш-хўш?

– Аввал Гаитидаги тўфонни, кейин дунё бўйлаб халқларнинг кўчишини кўрсатди.

– Ия, халқлар ҳозир ҳам кўчар эканми?

– Уруш бўлаётган жойларнинг одамлари бор-будини ташлаб, бошқа ёқларга кўчиб кетишяпти-ку? Э тавба, деб кўриб ётавердим.

– Унда куймаган эдингизми?

– Йўк, кейин куйиб қолдим. Чунки хотин чой опкелди.

– Жуда чўздингиз-да? Хотинингизнинг чой опкелиши янгиликми?

– Ҳа-ҳа-ҳа!

– Ҳе-ҳе-ҳе!

– Шундай қилиб, янгиликларни кўряпман денг. Бирданига ўзимизнинг Генетикни кўрсатиб қолса-чи?

– Йўғ-э? Дунё хабарларида-я?

– Ҳа-да. Мен ўша пайт куйиб қолдим. Хотин анграйиб, қайноқ чойни оёғимга тўкиб юборди.

– Генетикни нимага кўрсатади?

– Дарров қизимни чақирдим. Ўзим чет тилини тушунмайман, қизим эса билади. Хуллас, Генетигимиз жуда катта кашфиёт яратибди. Дунё генетика мукофоти унга берилибди.

– Уни қара-я! Нима кашфиёт эмиш?

– Кейин ўзи гапирди. Мен фалон қишлоқда туғилиб-ўсганман, деди. Агар ўша ерда дунёга келмаганимда, бу кашфиётларимни қилолмаган бўлардим, деди. Ўзимизнинг далаларни, экинзорларни, одамларни айтди. Халқимнинг бениҳоя улкан бир маданияти бор, мен ўша маданиятни қалбимга сингдира-сингдира одам бўлдим, унинг бор-йўғи бир қирраси мени олим қилди, деди.

– Э тавба! Шуларни барини чет тилида гапирдимми?

– Ҳа, худди ўз тилимизда гапиргандай равон, бурро. Бир марта тутилсаям майлиди. “Тавба, танимасангиз ажнабий деб ўйлайсиз”, деди қизим. Ғўза, узум, анор, бугдойнинг янги навларини яратибди. Лекин менинг асосий кашфиётим бу эмас, дейди. Асосий кашфиётим элимнинг, халқимнинг илдизларини топганимда, қанчалар ажойиб, қадимий ва қудратли эканини исботлаганимда, дейди.

– Қанақа қилиб исботлабди?

– Ўзимизнинг одамларнинг қонини таҳлил қилса, кимнингдир сулоласи эллик минг, кимникидир етмиш минг йилга тенг бўлиб чиқибди. Ўша жойдан туриб бутун дунёга “Менинг юртим инсониятнинг олтин бешиги, дунё тараққиётининг шоҳбекати”, деб гапирди!

– Демак, ҳўв бир сафар айтган гапи рост экан-да? Лекин унча тушунмадим. Халқ қадимий бўлса, қарияларга ўхшаб кексайиб, мункиллаб қолмасмикин?

– Йўк, ундай эмасмиш. Қанчалар қадимий бўлса, шунчалар қувватли, мухташам бўлади, дейди.

– Тавба... Мукофоти қанча эмиш?

– Билмадим, лекин бунақа нарсаларга жуда катта пул беришса керак. Ҳали келса кўрасиз, ундан бой одам қолмайди бу атрофда.

– Дарров машина олса керак. Кейин дангиллама иморат ҳам қуради, албатта.

– Ҳа, кучайиб кетар экан-да?

– Аслида илм ҳам мол. Кимдир илм сотади, кимдир совун...

– Ҳа-ҳа-ҳа!

– Ҳе-ҳе-ҳе!

– Хабарчи айтдики, бундай кашфиётларнинг аҳамияти жуда катта. Чунки кашфиёт қайси давлатга тааллуқли бўлса, сотиб олганлар ўшанга пул тўлашармиш.

– Э, зўр экан-ку!

– Ўзи, шу болада бир нима борийди. Ҳўв бир гал айтган гаплари ёдингиздами?

– Ҳа, ҳамма гапи гиж-гиж ақл... Билсангиз, мен ҳам анчадан бери болаларни бир амаллаб ўқитиш керак деб ўйлаб юрибман. Кўряпсиз-ку, замон ўзгариб кетди. Бундан кейин, ўқимаган одам нон тополмайди, шекилли.

– Тўғри. Лекин яна бир гапниям айтиб қўяй: ҳамма олим бўпкетаверса, подани ким боқади?

– Мана, биз-да.

– Ҳа-ҳа-ҳа!

– Ҳе-ҳе-ҳе!..

Учинчи кашфиёт

Инсон сочи, тирноғи ёки қонини текширганингизда, аввало хужайра ичига кириб борасиз. У энди менда, бир маҳаллар ўқувчи эканмидаги каби кулгили таассуротлар ҳосил қилмайди. Балки мухташамликдан, мангу қонуниятлар ҳукм сураётган олий салтанатдан дарак бериб, ниҳоятда гўзал ва мукамал бўлиб кўринади. Ядро ичига кириб борсангиз, хромосомага дуч келасиз. Унинг бағридаги DNA деб аталади-

ган молекула ичига миллиард-миллиард маълумотлар жойланган.

Бу ажойиб санъатга одам ақли шошмасдан иложи йўқ. Ҳомила пайдо бўлишидан то умрининг охирига қадар бутун вужуд ишини мукамал назоратда тутиб турадиган унсур мана шу!

Одамларнинг ген харитасини охиригача тузиш ҳали ҳеч кимга насиб қилмади. Ҳар инсон ҳужайрасидаги миллиардлаб тимсолларни ким ҳам ўқиб чиқа оларди? Ишончим комилки, у ҳудудда яна улкан сирлар яшириниб ётибди. Хромосома таркибидаги ипсимон бурмаларнинг инстинкт ва қобилиятларга масъул қисмлари, ҳаёт ва мамотга алоқадор бўлаклари ҳали охиригача ўрганиб чиқилмаган.

Сирларига боқар экансиз, шунчалик тенгсиз санъат ҳисобланган тириклик шами сўнганида, яъни абадий оламларининг азиз меҳмони бўлмиш жон ўз маконларига жўнаганида, вужуд парчалана-парчалана жонсиз моддаларга айланиб, тош-тупроққа беҳуда қўшилиб кетаверар-микин, деб ҳам ўйлайсиз, албатта.

Менинг энг катта кашфиётим ўсимлик навлари генларининг ўзгаришида ёки халқ тарихини ўрганишимда эмас, инсонни инсон айлаган улуғ бир ҳикмат негизида бунёдга келди.

Генлар ўзидан аввалги насллар ҳақида маълумот ташишини ҳозир ҳамма билади. Бир одамнинг генини ўрганар экансиз, ота-онасидан тортиб қачонлардир оламда яшаб ўтган аждодлари ким бўлгани, неча йил умр кўргани, қай қиёфага эга эканидан то қанақа касалликлар билан оғриганигача аён қиладиган хабарлар авлоддан-авлодга шу сирли бурмалар қатида ўтиб келиши барчага аён.

Ўша тарих яширинган халқалар қаршисида кўп тунларимни ўтказдим. Инстинктлар, иммун тизими жараёнлари, аждодлар ҳаёти сирларини ўзига жо айлаган турли-туман тушунарсиз тимсоллар ичида номаълумлари ҳам бор эди. Баъзи жойларида бир хилдаги маълумотларнинг қайта-қайта такрорланганини кўрдим. Ҳар авлод алмашганида уларга яна бошқа турдагилари қўшилиб қолганига, ген ҳалқаси янада узайганига шоҳид бўлдим.

Фан тилида “Олтмиш тўрт генли калит” деб номланадиган у халқанинг сир-синоати нимада? Нега ҳар авлодда такрорланмоқда? Нега ўзгармас равишда наслдан-наслга ўтиб келаётир? Унинг жуда мустаҳкам ҳимояланганининг сабаби не?

Дунё олимлари бу ҳақда бош қотиришган, ҳар ким унинг бир қисмини “ўқишга” уринган,

тахмин ва фаразлар кўп. Кимлардир инсон феъл-атвори, келажакка интилиш қобилияти, узоқ умр кўришининг сири мана шу калитда деб тахмин қилган.

Бениҳоя ҳайбатли ва кўзга кўринмас “қувваи табиия” жонли нарсаларда рангу тус, таъму лаззат пайдо қилишини босқичма-босқич кузатар экансиз, беихтиёр тош гулга, темир олтинга айланаётганига ҳам гувоҳ бўласиз.

Бир куни ниҳоятда чарчадим, деразани очдим. Шамол туриб, ҳазрати Берунийнинг “Осорул боқия”си варақларини очиб ўйнай бошлади. Беихтиёр китобга кўз ташладим. Не кўз билан кўрайки, қачонлардир устозим таълим берган ўша саҳифа очилиб қолибди.

У мусаффо даврларимнинг хотираси онгимда уйғониб кетди. Қандай бола эдиг-а? Қандай ажойиб даврлар эди-я?

Ҳазрат Беруний ёзар эди:

“Шак йўқки, “қувваи табиия” илҳомлантирилган ва вакил қилинган вазифаси билан бирор моддага дуч келганида уни бекор қолдирмайди. Агар модда керагидан ортиқ бўлса, у қувват ўз ишини икки марта орттиради. Икки ҳисса орттириши баъзан бир неча марта ҳам такрорланади.

Гоҳо “қувваи табиия” тўлиқ икки ҳисса қилиш ишини тамомлай олмайди-да, аъзоларни турган жойларига лойиқ орттириб қўяди. Чунки одатдагига ва яроқлиларга қараганда ортиқча бўлса ҳам, ўзига тегишли ўринларда туради...”

Бу ерда ҳам гап ҳаёт ҳақида кетмаяптими?

Ҳа, мутафаккир бобомиз сирли оламлардан келиб-кетадиган, борлиқни жўшишга, яратишга, шавқ ила юксакларга бўй чўзишга, ҳосил беришга ундайдиган “жон” дейилган унсурни “қувваи табиия” деб атамоқда. Уларни “жонли яратилар” деб атамоқда, пайдо бўлиш сабабларини изохламоқда.

Шунда онгимда бир чақин ярқираб кетди.

Кўзларимга ишонмасдан, қайта-қайта ўқир, минг йил олисдан у зотнинг овози келаётгандай, насллар ва ирсиятлар сирлари ҳақида донишмандона сўзлаётгандай эди.

“У ҳодисалардан баъзилари турли замонларда давр билан тартибсиз юзага чиқмай, тасодифий юз беради. Тасодифан юз берган ҳодиса вақти ўтгач, унинг фақат хабари қолади, холос. Бундай хабарлар ростлигига шартлар мавжуд бўлса ва уларнинг ўтган замонда юз бериши мумкин нарса бўлса, гарчи унинг қандай вужудга келиши хаёлга келтирилмаган ва сабаби билинмаган бўлса ҳам, бундай хабарни қабул этмай чора йўқ...”

Ахир, мен ҳам инсон вужудидаги хабарлар устида бош қотирмоқдаман-ку?

“...Гарчи унинг қандай вужудга келиши хаёлга келтирилмаган ва сабаби билинмаган бўлса ҳам, бундай хабарни қабул этмай чора йўқ...”

Ҳа, бағрига ота ҳақидаги маълумотларни жо айлаган юз миллионлаб ҳужайрадан биттасигина она ҳужайра билан бирлаша олади. Шунча ҳужайрадан биттасигагина, энг соғлом, энг мақбулигагина рухсат тегади. Юз миллиондан қай бири жо айланишини Беруний тасодиф деб атамоқда. Авлод мана шу тарзда пайдо бўлади.

Шошма! Авлод дедимми?

Эй Парвардигор!

Ахир, ота-она ўзи ҳақидаги буткул маълумотни – умри, ҳаёти, кўрган кунлари, чеккан дарду озорлари... ҳамма-ҳаммасини янги пайдо бўлаётган наслга шу тарз ўтказиб бермаяптими?

Бир-бирини бениҳоя эъозлаган, севган, қанчадан-қанча кунларни бирга ўтказган, суйган, ардоқлаган ота-она ҳали игнанинг учича ҳам келмайдиган ҳомилага, никоҳ дейилган қудратли ҳукми илоҳий ила абадиян бирлашган бир заррага ўзларини шу тарз, буткул жо айлашмаяптими?

“Жоним болам! Бизлар ҳаётда тош келса кемириб, сув келса симириб яшадик. Орттирган бор истеъдодимиз, қобилиятларимизни сенга мерос қилиб бермоқдамиз. Бизлар ҳали ёшимиз, аммо ҳаётнинг ўзгармас қонуниятини шуки, вақт-соати келганида албатта сендан олдин кетамиз. Кетар эканмиз, умр йўлларида қоқилиб-суқилмагин, олдингда бирор муаммо кўндаланг бўлса довдирамагин дея, топган-тутганимизни жавҳарингга жо айлаб кетмоқдамиз”, демаяптими?

Мен тушунолмамай турган тимсоллар кўзимнинг ўнгида қийматли хазиналарга айлана бошлади. Ҳа, ўша номаълум ҳалқаларнинг барчаси ҳаёт мобайнида орттирилган қобилият ва истеъдод “калит”ларидан иборат, кўзимнинг ўнгида сулола-сулола тўлқинланган авлодлар биридан-бирига тобора бойиб-ортиб борувчи мерос қолдиришаётганини кўриб турардим. Уларнинг баъзилари “озорланган” генлар эди. Яъни ҳаёт қийинчиликларида эзилган, қийналган аждодлар ўша калитлар бағрида ўз заҳматларини ҳам қолдириб кетишган эди!

Бу шунчалар улкан хазина эдики, онгимда қачонлардир содир бўлган барча саволларга бирданига жавоб берарди. Нега эл орасидан истеъдодлар ҳамиша чиқавермайди? Нега барча бир хилда сабру шукр ичида яшашни

маъқул кўради? Нега келажакка интилмайди, нега қатъият ва сабот билан юксакларни кўзламайди? Сулолалар алмашган даврлару юзлаб йилларнинг тарихи ҳам кўз ўнгимда шундоққина намоён бўлиб турарди.

Эл қанчалар қадимий бўлса, истеъдод ва қобилият калитлари сони ҳам шунчалар кўп эди!

Бу, демак, элнинг ҳар бир боласи юзлаб аждодларининг ўшандай меросини бағрида сақлаб келаётганини, синган ва нуқсонли генлар маълум авлодларнинг машаққатлар гирдобида яшаганини кўрсатса-да, агар маълум шароит юзага келса, у калитлар ҳар бир авлодда, ҳар болада бирдай “ишлаб” кетишини ва эл аро бениҳоя улкан қалқиниш, онг тўфони рўй беришини кўрсатиб турарди.

Мен – таниганлар “Генетик” деб ном берган, далаларида меҳнат қила-қила, дарахтлару майсаларнинг, ҳайвонлару қушларнинг хусусиятларини била-била улғайиб, ниҳоят, ота-боболаридан мерос қолган истеъдоди билим деб аталган чақмоқ туфайли очилиб кетган битта фарзанд – шу муҳташамлик ва улғулик қаршисида лолу ҳайрон, инсонларнинг ўзига ишончини бениҳоя орттириб юборадиган, барчани жипслаштирадиган шу билим қаршисида юрагим ачиша-ачиша турардим. Ахир, не кўргиликларни кўрмади бу эл! Не шўришлар орасидан ўтиб келди бу эл! Меҳру муҳаббатим бениҳоя ортиб кетган, урф-одатлар, маросимлар, айтиму қўшиқлар... барчаси онгимда бирваракайига айланар, аждодлар эса у хабарлар қатидан жим боқиб туришарди. Қишлоқ ҳаётида кўрган-кечирганларим, мушоҳадаларга ундаган ҳар бир воқелик, ҳаёт тарзимизу урф-одатларимиз, одоб-ахлоққа чорловчи ҳикоялару қулоққа чалинган маъноли ўғитлар, эшитган даққиларимиз, турмуш ташвишлари, заҳматлию байрамли кунлар мени илмлар сирини ўрганишга ундаган, фан тилида айтсам, “генларимни ишлашга чорлаган” улғу ва донишманд Устозга айланди! Шубҳасиз, шундай муҳитда ўсиб-улғайган ҳар бир болада буюк имкониятлар бор эди! “Катта одам” бўлиб “катта ишлар”га қўл уриш учун эса сабр-тоқат, ҳурмат, ишонч, орзу-ҳавас, интилиш, меҳнат, ортга бир назар ташлай олиш каби хислатлар билан яшаш ва уларни ҳаёт давомида уйғотиб бориш керак экан!

Қалбим истаган улғу билимга мана энди етиб келган эдим! Энди фақат, бу кашфиётларни шунча йиллар ўзининг кимлигидан беҳабар яшаб келган, ҳаёти ёт гоё эгалари томонидан атай оддийлаштириб-жўнлаштирилган, кўрган кунига қаноат қилиб, “Бизлар жўн одамлармиз,

унақа ишларга ақлимиз етмайди”, дея, топган нонини бола-чақаси билан тинчгина еб ўтиришни саодат санаган шу кишиларга етказишгина қолган эди, холос.

Менинг саодатим ҳам шунда эди!

Энг оддий урф-одатларининг бари бирдай жилоланар, мангу ҳикматлардан сўзларди. Эсингиздами, аёллар сулоланинг ор-номуси саналиши ҳақидаги гап-сўзлар? Уни илм бутунлай ўзга ёғду ила нурлантирганига қаранг! Аждодлар мероси, ақлу заковат калитлари болага асосан онадан ўтишини, баъзан эса ҳар икки томоннинг энг яхши хусусиятларини ўзида жамлашини билсангиз, фахру ғурурга тўлмасмидингиз? Узоқ сафарга кетган кишилар қайтиб келишса, юрт тугроғини кўзга суришади. Ахир, ҳар қиз, ҳар аёл қийматли хазина, ўз бағридан анвойи неъматлар етиштирган ватан тугроғидай азиз экан-ку? Шу сабабдан ҳам эл ўз қизларини, аёлларини, оналарини эъзозлаб, шаъну шавкати учун кўксини қалқон, жонини қурбон қилар, кўз қорачиғидай авайлар экан-да?

Ана энди ич-ичимдан келган хитобни кўринг!

“Етар энди! Бас энди! Қонингизда буюклик мавж урмоқда. Бир чақнаса, дунёни титратар чақмоқлар тек турибди. Ўзингизга ишонмадингиз, мендан олим чиқармиди, дедингиз. Отам чўпон, бобом чўпон, ота-бободан қолган ҳаётни яшайверай, мен кўрмаганни болаларим кўрар, дедингиз. Етар, бас, ахир! Болаларингизга ишонинг! Сиздаги бу тутумлар ҳам наслдан-наслга ўтмоқда. Юзлаб асрлар аро мавжланиб оқаётган қон ҳайқириғига қулоқ тутмайсизми? Дунёнинг энг нодир, энг ноёб неъматини беҳуда оқаверсинми? Истеъдод билимдан қувват олишини биласиз-ку? Билим деган тугроқ қанчалар бўлиқ бўлса, унда ўсган дарахт меваси шунчалар мўл ва етук бўлишини ақлингиз айтиб турибди-ку? Қаранг, ахир, ҳаётингиз яхшиланди. Кеча жўхори унидан зогора ер эдингиз, бугун бугдой деганингизнинг ўнлаб тури сизга мунтазир. Кеча болаларингиз илиги туч, заиф эди, бугун гуркираб ўсган. Қоп-қора кўзларига бир қаранг: ишонувчанлик билан, ҳар гапингизни ҳикмат деб рўй-рост боқмоқда. Онги эса ўзи истаётган нарсага жуда муштоқ. Беринг ахир, у шуурга ўзи истаётган зилолни – илмни!

Катта мегаполисларнинг одамлари бетон орасида битта чечакниям ўстира олмайди. Бор-йўғи бир райхон ўстириш учун биолог чақиришга мажбур, чунки табиатдан беҳабар. Шунингдек, уларнинг бир-бирларига эҳтиёжи ҳам йўқ, неки истаса шундоққина кўз ўнгида муҳайё. Сиз эса

бениҳоя жипссиз, руҳан бир-бирингизга жуда яқин, ҳар кун, ҳар маросимда елкадошсиз. Ўзингизга ҳам, болаларингиз шуурига ҳам инсонийлик илми, табиат илми гўдакликданоқ қуйилиб бўлган: тоғу тошда маъданлар қай тарз пайдо бўлишидан тортиб наботот феъл-атвориғача – теваракнинг бор сир-асрорини билиб олгансиз. Фаросатли кишилар ниҳоятда бўлиқ бу тугроққа албатта ақл уруғини қадашмайдимми?

Ҳой, юрт болалари, ҳар бирингиз бағрида бир гавҳарни жо айлаган хазинасиз. Йўқ-йўқ, гавҳарнинг ўзисиз! Бениҳоя қийматлисиз, бетакрорсиз, нодир ноёбсиз. Қирраларингизга эл-улус жило берган, ярқираб-товланмоқдасиз. Теварагингизда кун кечирини деган галати жараён шайтон қиёфасида, сизни чалғитиш учун буй кўрсатиб турибди. Юзлаб аждодларингиз мерос қолдирган истеъдод зарралари эса саодат лаҳзасини кутиб қонингизда, томирларингизда жим кезмоқда. Бир қалқинсангиз, келажак сари учар юлдуздай отилар қувватингиз бор, қалқининг ахир!

Кимга, нима деб ҳайқирай? Ҳаёт деган улкан дарё тўлқинланиб оқмоқда. Сиз ҳам мавжлари аро оқиб кетаверасизми? У дарёни бошқариш, баракотли тугроқларга буриш, мисли кўрилмаган ҳосиллар олиш вақти келмадимми?

Қаранг, болаларингизни қандай ажойиб қилиб ўстирдингиз. Шунчаларки, сиздан олдин таомга қўл узатмайдиган, кириб келсангиз дарров ўрнидан туриб салом берадиган, мабодо уй ичида ўтирган бўлсангиз, ҳурматингиз юзасидан томга чиқишга тортинадиган зуррэд тарбияладингиз. Эл ҳақи, қўни-қўшни ҳақи деган қонуниятларни онгига сингдирдингиз. Юрагида имонини, ишончини қувватлантирдингиз. Ниҳоятда бўлиқ бир замин тайёрладингиз. Ҳаёт, яъни “қувваи табиия” эса, роса кучга тўлди. Энди унга неки экилса, гуркираб эгиз-эгиз ҳосиллар беради. Олмайсизми, ахир, ҳосилингизни?

XXI-аср. Картагена. Колумбия.

(Бутунжаҳон Генетика анжуманида сўзланган нутқ)

Ҳурматли дўстлар, азиз илм кишилари!

Ўйлайманки, мазкур мукофот билан мен эмас, балки меҳнатларим тақдирланаётир. Ҳаёт давомидаги илм машаққатлари, инсон руҳининг заҳматлари, шон-шуҳрат ва сарват илинжида эмас, балки бир инсоннинг авваллари кўрилмаган янги кашфиёт яратиш йўлидаги уринишларига эътибор қаратилаётир.

Бугина эмас, умр деб аталган тириклик ҳаёти аро ўз борлиқларини бизларга мерос қилиб қолдириб кетган аждодларимиз – зарралари қонимизда ҳаёт манбаига айланган, бағримизда яшаётган улуғларимиз, ота-боболаримиз ҳам эъгироф этилмоқдалар.

Бугунги дунёнинг фожиаси – кишилар ўз руҳининг илмга ва туйғуларга чанқоқлигини, фақат шундангина ором олишини унутиб қўйишганида, ўз-ўзига ишонмаслик ҳиссиётлари пайдо қилган билимсизлик таназзули аро турмуш деган чамбарга ўралиб қолишганида деб биламан. Ваҳоланки, Тангри таоло ҳар кимнинг фитратига бир истеъдод гавҳарини жойлаган. Умр машаққатлари аро ўз руҳияти жилваларини сўндирган, мисли кўрилмаган янгиликлар яратишга қодир зако қувватини фақатгина кун кечириш деган жўн эҳтиёжга сарфлаб юборган юзлаб-минглаб кишилар ўзларининг қандай нодир зот эканликларидан беҳабар ҳаёт кечиришмоқда, турмуш тегирмонида муттасил айланишмоқда.

Шу сабабли инсониятнинг бутун куч-қуввати истеъдод юлдузларининг чақнашига йўналтирилиши шарт деб ўйлайман. Қаранг ва тафаккур қилинг. Оламда беҳикмат яратилган бирорта ўсимлик, дарахт ёки жонзот йўқ. Булар ўз ҳаётидан ташқари, бошқалар фойдаланиши учун ҳосил ҳам беради. Коинотда ягона бўлган Инсон оддий яралармиди?

Шунингдек, диққатингизни муҳтарам олимларимиздан бирининг закосига мансуб, жонсиз нарсаларнинг ҳам хотираси мавжудлиги ҳақидаги кашфиётга қаратмоқчиман. Тасмаларга ёки маъдан бағирларига ёзилган товуш, овоз ва тасвирларни барчамиз яхши биламиз. Шунингдек, оддий унсур ҳисобланмиш сув ўзи шоҳид бўлган нарсаларни хотирасига ёд айлашидан, яъни уммон сувлари ўз бағрида рўй берган воқеалар, ёмғирлар ўзлари бино бўлган жойдаги ҳодисалар хабарларини олиб, дунё бўйлаб кезишидан ёки музга айланиб, бағрида тарихларни сақлашидан хабардоримиз. Жонсиз ҳисобланган унсурларники хотираси бор, тирик ҳисобланган набототнинг ёки жон эгаларининг хотираси бўлмасмиди? Коинот гултожи саналмиш инсон вужудининг тамал ҳужайраларига жойланган хотира эса бениҳоя улуғ, муқаддас ва бузилмас, Одам болалари ҳаётини бағрига олиб, ҳар томирда оқмоқда.

Сулоалар, насллар ўз борлиқларини мана шундай тарзда абадиятга муҳрламоқдалар.

Бизлар бениҳоя муҳташам оламда шу тарз ҳаёт кечирмоқдамиз. Бутун борлиқ – Тангри таоло инсон олдига ёзиб қўйган саховатли даргоҳ, табиат – мукамал дастурхон эса, шуларнинг барчаси инсон ҳаёти қанчалар улкан қиймат касб этишини билдириб содир бўлмоқда.

Ҳаёт саодати эса меҳру шафқатда, Яратган Тангри қудратини доимо ҳис қилиб, моҳиятан жуда қисқа ҳисобланган шу умр аро меҳру муҳаббат, олижаноблик, покиза ниятлар ила ҳаёт кечиришдадир.

Шуни ҳам айтмоқчиманки, бизлар оталари ёнида чоғқиллаб бораётган болакайларнинг митти бармоқлари падар қўлидан сира айрилмаслиги учун ҳам истеъдодларимизни рўёбга чиқаришимиз шарт.

Юзларига балоғат ҳуснбузарлари тошиб, бир-бирига кўнгил қўяётган ёшлар доимо бахтли бўлишсин, бизлар уларнинг саодати учун ҳам бирлашишимиз керак.

Ҳаётда кўпни кўрган кексалар оламдан кетар чоғларида ортда қолганлардан рози бўлиб, жилмайиб видолашсинларки, тез орада барчамиз жамулжам, саодат онларида яна юз кўришгаймиз, дея. Қисматлар ўзгарсин, ўлим деган қазои қадар армон ва афсусларни эмас, жаннат оромлари ва шодликларини олиб келсин!

Қисматларнинг ўзгаришига мисоллар жуда кўп. Бизлар теграмиздаги воқеаларга ҳар доим ҳам тўғри баҳо беравермаймиз. Масалан, одамлар селни фалокат деб ўйлашади, ваҳоланки, у ширали тупроқларни далаларга олиб келиб ёяди. Дарахтларни синдириб ўтадиган шамоллар аслида ҳаволарни янгилайди, барака уруғларини учуриб келади, дов-дарахтни чанглайди. Ҳамма ёқни энлаб, йўлларни тўсиб ёққан қорлар тупроққа ўғит, дастурхонга ризқ-рўз бўлади. Кучли чақинлар чақиб, момақалди-роқ гумбурлаган онларда эса ер бетида ўз-ўзидан олтин ёмбилар пайдо бўлади.

Ихтиёримиздаги шу бемисл қудрат ила жаҳаннамий яратиларни пайдо қилиш ҳам, инсонга ажал келтирувчи касалликларни батамом йўқотиш ҳам мумкин. Бу худди ядро технологиясига ўхшайди: ундан шаҳарларнинг қулини кўкларга совурадиган қуроллар ҳам, киши тана аъзоларини зарра-зарра кўра оладиган ускуналар ҳам ишлаб чиқарса бўлади. Бундай мўъжизалар Яратган Эгамнинг шафқати ва марҳамати боис ато этилган, албатта. Генетика ҳам ана шундай қудратли бир илмдир.

Мисол учун, сиз ўлимчил ҳисобланган саратон касаллиги қандай келиб чиқишини яхши биласиз. Саратон – танамиздаги атиги битта ҳужайра умум ишни, яъни вужуд баркамоллиги учун бажараётган вазифасини кўйиб, ўз ҳолича яшай бошлаганидан келиб чиқади. Иммуни тизими уни ўз ҳужайраси деб танийди. Бизлар ген тизимларини ўша ҳалокатли ҳужайрани таниб оладиган қилиб ўзгартирсак, дунёда бирорта киши бу касаллик билан оғримайди. Бу мисолда жуда катта ибрат бор. Инсоният – эзгу мақсад учун жипслашган яхлит вужуд, эллару улуслар унинг ҳужайраларидир. Яъни, кимдир умум мақсаддан чалғиб, ўз манфаати учунгина яшай бошласа, инсоният деб аталган улуг организмда ҳам ўлимчил хасталиклар рўй беради. Ақлу тафаккур қувватларимизни эзгу манзиллар сари йўналтирсак, инсонни буткул саодатга элтувчи йўлларни ҳам топа оламиз.

Лекин генетика шунча масалаларни ҳал қилгани ҳолда, қанчалар юксакка кўтарилса-да, барибирам хизматкордир. Сиз технологиянинг сўнгги ютуқлари асосида яратилган замонавий учоқларни ёки фазовий тадқиқот ускуналарини яхши биласиз, улар нақадар мураккаб бўлмасин, оддий кишиларга хизмат қилади.

Бизлар мана шуни чуқур англаб олишимиз зарур. Инсон муҳташамдир. Ҳатто сўнгги онини яшаётган пайтида, ажалнинг қирмизи шафақлари охири бор яллиғланганида ҳам унинг бир нафаси бор. У – “Мени кечир”, “Сени яхши кўраман” ёки “Мендан рози бўлингиз” деган ажойиб сўзларни айта олиш учун қолдирилган нафасдир. Ҳа, одамзот қалби ўлмас, руҳи ҳамдардлик ва шафқат туйғуларига тўла экани билан қутлуғдир. Бизнинг барча уринишларимиз мана шу йўлга – уни улуглашга, шарафлашга ва эъзозлашга йўналтирилиши шарт.

Гоҳо қийин, гоҳо осон туюладиган шу ажойиб ҳаёт аро умр кечирар эканмиз, зуррётларимизнинг истиқбол йўлларини очиб беришимиз ҳам шарт. Токи уларнинг ақлу заковати эзувчи меҳнатга эмас, яратувчиликка, бунёдкорликка йўналсин. Ҳаётда ўзини намоён этсин, эл ишига ярасин, инсон деб аталмиш олий хилқат саодатига хизмат қилсин, умр осмонида қуёш бўлиб чарақласин. Ўзига, ўзлигига ишонсин, токи вақти соати етиб, бизлар ёнида бўлмаган пайтларида ҳам яхшини ёмондан ўз тафаккури ва билими билан ажрата олсин, табарруқ ажодлар “қон”ини муносиб давом эттирсин. Булар – дунёга келиб-

кетаётган, келажакка, истиқболга, юксакларга кўз тиккан миллиардлаб инсонлардан бири ўлароқ, ўз эли бағрида етишиб чиққан бир боланинг, ўзбек Генетигининг самимий ўтинчи, ёруғ умидидир!

Менимча, бизнинг бошқа йўлимиз йўк!
Эътиборингиз учун раҳмат.

Хотима

Дарё ҳайбат солиб оқарди.

Соҳилида турли тошлар қалашиб ётарди.

Орасида тоғ чўққиларининг жигаррангу қорамтир, оқар дарёларнинг суви силлиқлаган оқу тарғил, дашту далалар бағрида пайдо бўлган чўтиру қўнғир тошлар сачроқ сув томчиларидан ҳўлланиб, йилтираб турарди.

Дарё бўйлаб келаётган бир йигитча улар орасидан олтин ёмби топиб олди.

Қизиқиб, синчиклаб разм солди. Ёмби нималигини у биларди. Бундай қийматли нарсалар момақалдироқ гумбурлаб, қаттиқ чақмоқлар ерга келиб урилганида пайдо бўлишидан, шамоллар қай тарзда жала булутларини суриб келишидану неъмат ёмғирлари қай қонуниятлар асосида ёғилишидан, бўлиқ тугроқлар устида мўл ризқлар қай тарз етилишидан хабардор эди.

Шунингдек, дарёлар қаердан бошланишини, чақмоқлар қандай бунёдга келишини, ҳамма ёқни бузиб-айқириб жўшган селлар қай сабабларга кўра фалокатдан баракага айланиб қолишини, шу қимматбаҳо тош ўзи пайдо бўлган маҳалда рўй берган воқеа-ҳодисаларни хотирасида сақлашини ҳам биларди.

Шунинг учун авайлаб кўйнига солди ҳамда ўзини вояга етказган азиз манзилларига равона бўлди.

У – теварақдаги юзлаб қишлоқларда, элнинг тутумлари, одатлари, айтимлари, дostonлари, қўшиқларию маталларини онгига сингдира-сингдира улғайиб, ҳаётга эндигина қадам қўяётган юз минглаб ёшлардан биттаси эди, холос.

Бор-йўғи шу.

Элнинг биттагина боласи!

* * *

“...Тонг ота бошлади, сўнг унинг изидан ер юзи ёришди.

Сўнг қуёш чиқди, ҳаммаёқ ёруғ бўлди.

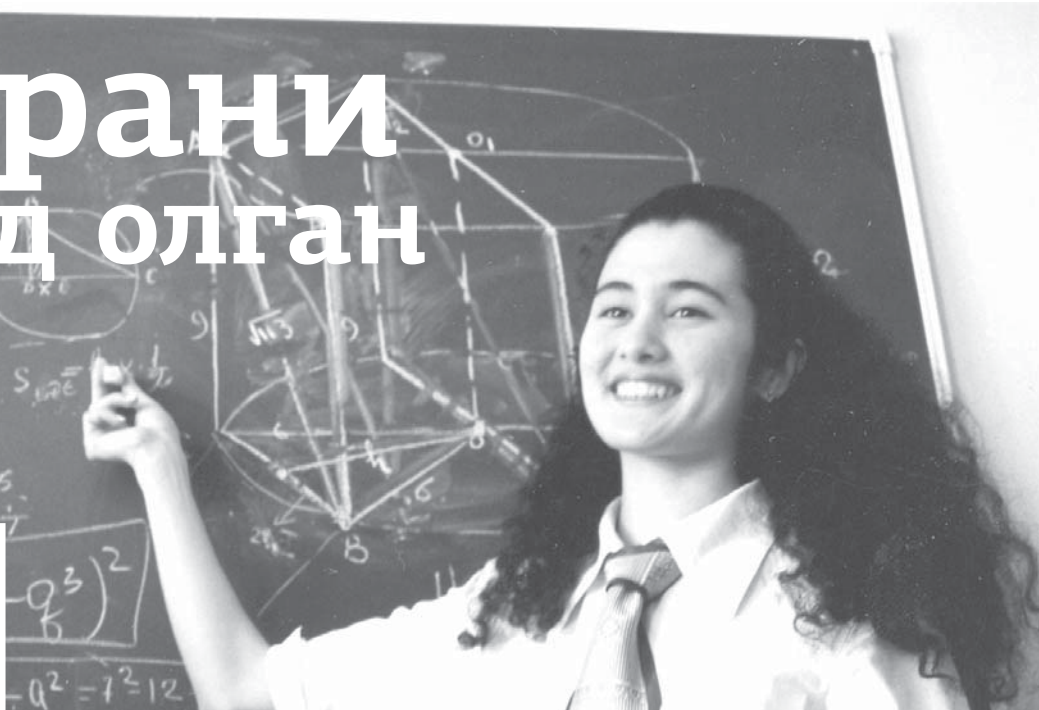
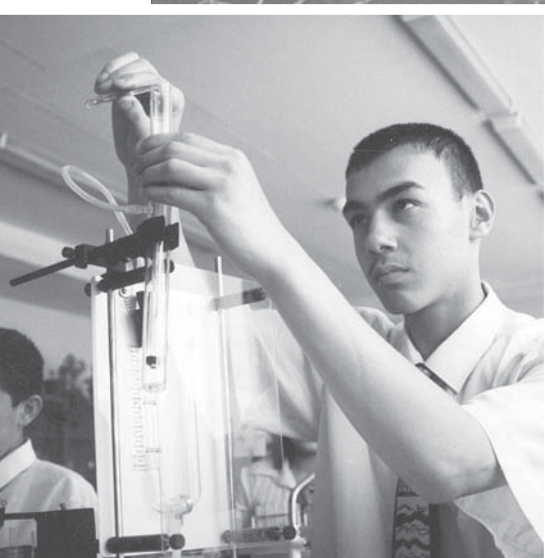
Эр йигит эмаклаб борди, Тангрига йўлиқди.

Йигит бахт тилади, Тангри бахт берди. Оғилда йилқинг бўлсин, умринг узоқ бўлсин, деди.

Билиб қўйинг: бу – яхши...”⁹

9 Қадимги туркий битиклардан.

Маррани баланд олган авлод

Бу йил мамлакатимиз мустақилликни қўлга киритганига 25 йил бўлди. Ўтган йилларга назар солсак, кўплаб соҳалар қатори таълим-тарбия соҳасида ҳам улкан ютуқларга эришганимизга гувоҳ бўлиш мумкин. Бугун юртимизнинг қайси гўшасига бормайлик, замонавий таълим масканларига, мухташам спорт иншоотларига кўзимиз тушади. Бу биноларда илм-фан асосларини пухта эгаллаб, ақлан ва жисмонан баркамол бўлиб улғаяётган ўғил-қизларни кўрганимизда истиқлолнинг илк йилларидан бошланган кенг қамровли ислохотлар моҳиятини янада теранроқ англаймиз.

Эргаш ЖАББОРОВ,
Жиззах вилояти халқ
таълими бошқармаси
бошлиғи

Юртимизда ёшлар камолотига қаратилган юксак эътибор Жиззах вилоятида ҳам ўз самараларини бераётир. Бугун вилоятда фаолият кўрсатаётган 756 та умумтаълим муассасасининг барчаси зарур ўқув жиҳозлари ва мультимедиа воситалари билан таъминланган. Кўпмиллатли, аҳил-иноқ халқимиз болалари таълим ўзбек, рус, қозоқ, қирғиз ва тожик тилларида олиб бориладиган ўқув муассасаларида билим олиб, Ватанимиз равнақига муносиб ҳисса қўшадиган ўғил-қизлар бўлиб вояга етмоқда. Бу йил вилоятдаги ўн иккита мактабда қурилиш-таъмирлаш ишлари олиб борилгани ўқувчиларнинг билим сифати ва самарадорлигини оширишда муҳим омил бўлмоқда. Ўқитувчиларнинг дарс жараёнини сифатли ва самарали ташкил этиш учун етарли шарт-шароитлар яратиш мақсадида шу кунгача 418 та мактаб физика, 335 та мактаб кимё ва биология фан кабинетлари жиҳозлари билан таъминланди. Ушбу саъй-ҳаракатлар туфайли фарзандларимиз янги-янги марраларни эгаллаётир. Жумладан, шу йил июнь ойида умумтаълим фанлари бўйича ўтказилган билимлар беллашувининг республика босқичида Жиззах вилоятидан иштирок этган ўқувчиларнинг ўн бир нафари 1, 2, 3-ўринларни қўлга киритди.

Ўғил-қизларнинг салоҳияти ошаётганида ўқитувчилар ўртасида самарали тажриба алмашув тизими йўлга қўйилгани муҳим аҳамият касб этаётир. Жорий ўқув йилида вилоятдаги таълим муассасаларида ўн саккизта фандан 46 та “Маҳорат мактаби” ташкил этилган. Уларга методистлар, вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти ҳамда Жиззах давлат педагогика институти ўқитувчилари мураббий сифатида бириктирилиб, амалий методик ёрдам кўрсатмоқда.

Бунинг самараси ўлароқ, вилоят ўқитувчилари қатор муваффақиятларни қўлга киритмоқда. Жумладан, бу йил “Энг яхши дарс ишланмаси” кўрик-танловининг республика босқичида иштирок этган Жиззахлик педагоглар саккизта фан бўйича фахрли ўрин ғолиби деб топилди. Якуний натижаларга кўра, ўқитувчиларимиз ушбу танловда республика бўйича 3-ўринни эгаллади. “Йилнинг энг яхши фан ўқитувчиси” кўрик-танловининг республика босқичида уч нафар ўқитувчимиз меҳнат таълими, география, она тили ва адабиёт фанлари бўйича фахрли ўринларга муносиб кўрилди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Чет тилларни ўрганиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорига мувофиқ хорижий тилларни ўқитиш ишлари изчил олиб борилмоқда. Вилоят халқ таълими тизимида меҳнат қилаётган 1032 нафар инглиз тили ўқитувчиси самарали фаолият юритиши учун етарли шарт-шароитлар яратилган. Айни пайтда чет тили ўқитувчилари ҳафталик малака ошириш курсларида ўз билим ва малакаларини оширмоқда.

Айни пайтда битирувчиларни таълимнинг кейинги босқичига жалб этиш муҳим аҳамиятга эга. Шу боис ўтган ўқув йилида вилоятдаги умумтаълим мактабларининг 21306 нафар 9-синф битирувчисига оид маълумотлар “e-maktab” электрон базасига киритилиб, ёшларни таълимнинг навбатдаги босқичига қамраб олиш учун ўқув йили давомида “Оталар йиғилиши”, “Оталар йиғилиши”, “Оталар йиғилиши”, “Касб-хунар – қизлар иқболи”, “Хунарли қиз – юрт келажиги” каби мавзуларда давр суҳбатлари ва сўровномалар ўтказилди. Ўқув йили якунида битирувчилардан 1419 нафари академик лицейларга, 19860 нафари касб-хунар коллежларига қабул қилиниб, ўн икки йиллик узлуксиз таълимга тўлиқ қамраб олинди.

Глобаллашув даврида таълим муассасаларининг халқаро ахборот майдонидаги таълим-тарбия ва илм-фанга оид янгиликлардан хабардорлигини таъминлаш муҳим аҳамият касб этади. Шу боис жорий йил давомида вилоятдаги барча таълим масканларини интернет тармоғига улаш ишлари олиб борилди. Натижада ўқув муассасаларининг 111 таси “Uztelecom”, 389 таси “Uzmobile” компанияси Жиззах филиаллари билан имзоланган шартномага мувофиқ “Ziyounet” ахборот таълим тармоғига уланди. Бугунги кунга қадар вилоятдаги 462 та таълим муассасаси 7398 та компьютер техникаси билан таъминланган бўлиб, жорий йилда бунга қўшимча равишда “Мактабгача ва умумий ўрта таълимни ривожлантириш” лойиҳаси доирасида етмишта мактаб замонавий компьютер жамланмаси ва бошқа турдаги жиҳозлар билан таъминланди. Мавжуд имкониятлар туфайли ҳозир вилоят халқ таълими бошқармаси тизимида 162 та мактаб, 121 нафар ўқитувчи, 34 нафар ўқувчи ўз веб-сайтига эга. Бу йил “Халқ таълими тизимидаги энг яхши веб-сайт – 2016” кўрик-танловида иштирок этган ўқитувчимиз 1-ўринни эгаллаб, ҳамкасбларига ўрнак бўлди.

Ёш авлод таълим-тарбиясида спортнинг ўрни алоҳида. Бу борада ҳам вилоятда муайян ишлар амалга ошириляпти. Айни пайтда янгидан ташкил этилган ўн учта болалар ва ўсмирлар спорт мактабида 11278 нафар ўқувчи ўн бешта спорт тури билан шуғулланмоқда. Уларга 331 нафар мураббий спорт сирларини ўргатаётир.

Ўғил-қизларнинг дарсдан бўш вақтини мазмунли ташкил этиш долзарб аҳамиятга эга. Шу боис вилоятдаги ўн тўртта “Баркамол авлод” болалар марказидаги тўғарақларга 7215 нафар ўқувчи жалб қилинган бўлиб, ёшлар “Бадий ижодиёт”, “Ўлкашунослик ва экология”, “Техник ижодиёт”, чет тили йўналиши бўйича машғулотларда вақтини мароқли ўтказмоқда.

Вилоятдаги мавжуд ўн бешта болалар мусиқа ва санъат мактабида ҳам ёшларнинг бадий диди ва савиясини кўтариш, истеъдод ва қобилиятини рўёбга чиқариш учун етарли шарт-шароитлар яратилган. Айни пайтда мазкур маданият даргоҳларида тўрт юз нафар мутахассис фаолият кўрсатапти. Улардан 2700 нафар ўқувчи санъатнинг ўнта йўналишда сабоқ олмоқда. Ҳозирги кунда болалар мусиқа ва санъат мактабларида олий маълумотли мутахассислардан ташқари бир нафар фан номзоди, бир нафар Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист, бир нафар “Ниҳол” мукофоти совриндори фаолият юритмоқда.

Шу йил 27 февраль – 1 март кунлари Дўстлик туманидаги 3-болалар мусиқа ва санъат мактабининг ўқувчилари фортепиано, доира, тасвирий санъат, хореография йўналишлари бўйича Сочи шаҳрида ўтказилган “Фактор успеха” халқаро фестивалида иштирок этиб, 1-ўринни эгаллади. Шу йил 11 – 18 июнь кунлари Жиззах шаҳридаги 1-болалар мусиқа ва санъат мактаби ўқувчилари Сочи шаҳрида ташкил этилган “У самого Чёрного моря” халқаро фестивалидан иккита 1 ва иккита 2-ўринни олиб қайтди. Бу каби ютуқлар бошқа таълим муассасалари фаолиятида ҳам учрайди, албатта. Энг муҳими, ёшларнинг юрагида санъатга меҳр-муҳаббат ва эзгулик уруғини қадашни мақсад қилган олижаноб саъй-ҳаракатлар хориж саҳналарида Ўзбекистон довруғини ёймоқда.

Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги қонуни ва Кадрлар тайёрлаш миллий дастурида белгиланган вазифаларни амалга ошириш, илғор педагогик технологияларни таълим-тарбия жараёнига татбиқ этишда салмоқли ютуқларга эришган, ёш авлод камолотига муносиб ҳисса қўшиб келаётган ўқитувчилар ҳар йили Мустақиллик ҳамда Ўқитувчи ва мураббийлар куни умумхалқ байрамлари арафасида давлатимизнинг юксак унвон, орден ва медаллари билан тақдирланмоқда. Жумладан, бу йил ҳам вилоятимиздан етти нафар тажрибали педагог давлат мукофотларига муносиб кўрилди.

Истиқлол йилларида юртимизда ўқитувчиларнинг мавқеини янада ошириш, меҳнатини муносиб рағбатлантириш давлат сиёсати даражасига кўтарилгани бежиз эмас. Зеро, муаллим заҳматисиз, фидойилигисиз энг илғор педагогик технологиялар ҳам, сўнгги русумдаги компьютер ускуналари ҳам кутилган самарани бермайди. Давлатимиз таълим сиёсати юксак билим ва салоҳиятга эга, маҳоратли ўқитувчи ва мураббийларни етиштириш, уларнинг самарали меҳнати орқали эса ёшларни баркамол ўғил-қизлар этиб вояга етказишга қаратилган.

Эжашмоқ

Бу сўз “ўчакишмоқ”, “атайлаб терс иш қилмоқ”, “ҳазиллашмоқ” маъносида келади. Масалан: “Мен билан эжашма!”.

Элаштирманг

Ушбу сўз “айбга буюрманг”, каби маъносида келади. Масалан: “Элаштирманг, бугун тўйга боролмайман”.

Гизламоқ

Бу “яширмоқ” деганидир. “Бекинмачоқ” болалар ўйинининг воҳада (айрим худудларида) “Гизланмачоқ” деб аталиши шундан. Масалан: “Зарифа ёзганларини онаси ўқиб қолишидан қўрқибми ёки ийманибми, хуллас, китоби тагига гизлади”; “Қадамбой, чиқ, гизланмачоқ ўйнаймиз. Бу сафар сен ўнгача санайсан”.

Танқан

“Қумғон” маъносини ифодалайди. Масалан: Шарифа танқанни сувга тўлдириб, ўчоқ бошига ошиқди.

Чиқан

Бу сўз “дугона” ўрнида келади. Масалан: “Лола, сени чиқанинг сўраб келди”.

Бижанак

Ушбу сўз “данак”ни билдиради. Масалан: “У ўрикни еб бўлгач, бижанагини отиб юборди”.

Тўшамча

Бу сўз “тўшамоқ” феълидан келиб чиққан бўлиб, адабий тилда “кўрпача”га тўғри келади. Масалан: “Меҳмоннинг ҳурмати учун ҳам тўшамчани икки қават солди”.

Карвич

Бу “ғишт” дегани. Масалан: “Уста хом карвичларни аввал паҳса тагига бирма-бир тахлади”.

Акмал ЖУМАМУРОДОВ

Хоразм шеvasи асосида тайёрлади.

**Шаҳноза
ТЎРАХЎЖАЕВА**

1977 йили туғилган.
Ўзбекистон Миллий
университетининг
Ўзбек филологияси
факультетини
тамомлаган.
Долзарб мавзудаги
мақолалари, жаҳон
адабиётидан
таржималари билан
матбуотда мунтазам
қатнашиб келади.

**Қулай
мутолаа**

**Нўноқ
ифодалар**

**Бир қуёшдан
яратилган
беш ой**

**Бешинчи
томон**

*Шеър қайсидир жиҳати билан тасвирий санъатга
ўхшайди, айримларини яқин келиб, айримларини эса узоқ-
дан туриб англаш керак.*

Горацкий

Ўзбек маданияти – марказида адабиёт турган маданият. Бизда миллий онг доим адабиёт воситасида ўсган, тафаккурдаги ўзгаришлар бадий асарларда акс этган. Адабиётимиз ядросини эса азалдан шеърият ташкил этиб келган. XXI асрда ҳам бу ҳолат ўзгармади, биз ҳамон назмни севамиз, насрга нисбатан шеърга яқинроқмиз.

Ҳар бир даврнинг янги шеърни эълон қилишда ўзига хос воситалари бўлган. Бир пайтлар шеърий мажлислар, мушоаралар, кейин китоблар, XX асрга келиб эса адабий журналлар орқали шеър ва шоирни кашф этиш мумкин бўлди. Юксак технологиялар даврида одамлар кўпроқ интернет, янада аниқроғи, ижтимоий тармоқлар орқали поэзияга ошно бўлишмоқда. Бу ерда шеърлар ўқувчига кўпинча тасодифан етиб боради: кимдир улашади, бошқалар кўради – шу, холос. Табиийки, бунда жараён бетартиб кечади, муҳаррир ва мусахҳихлар иштироки умуман сезилмайди, кўплари ҳатто танқиддан паст туради. Бундан ташқари, тез танилиш, минбарнинг шундоққина оёқ остида эканлиги ва унга чиқиш осонлиги каби сабаблар туфайли ижтимоий тармоқларнинг ўзбек сигментида шеърбозлик шу қадар авжига чиққанки, бадий диди шаклланмаган инсонни бу оқим хасдек оқизиб кетиши, у ҳеч қачон ҳақиқий, сифатли шеърга етиб бора олмаслиги тайин.

Юқоридагилардан интернетни фақат тоши энгил асарлар босиб кетибди деган хулоса чиқмаслиги керак.

Чунки реал ҳаётдаги каби виртуал оламда ҳам бари табиий танланиш қонунига бўйсунди. Шеърлар осон эълон қилинавериши мумкин-у, кўп ўқилиш ҳамда эътироф этилиш барибир ҳаммага насиб этмайди. Интернет фойдаланувчилари баъзан энг талабчан муҳаррирдан-да қаттиққўлрок: ёқмаган шеърни шунчаки индамай ўтказиб юборади ё аччиққина шарҳ билан ҳамма кўрадиган жойга ёпиштириб қўяди. Оммавий назорат ҳақиқатда савияли шеърларни юқорига кўтаряпти. Фақат энди фойдаланувчилар нимани кўкка кўтаришни, қайси шеърни ўқишни ўзлари танляптилар.

“Фейсбук”¹ тармоғида мавжуд шеърятга оид юзлаб виртуал гуруҳлар ва саҳифалар у ёки бу шоирнинг машҳурлиги, севимлилигини кўрсатиб беради. Гуруҳ иштирокчиларининг сонига қараб қайси шоирни кўп ўқишлари, қай бири севимли эканлиги ҳақида хулоса чиқариш, қолдирилаётган шарҳлардан эса замонамиз ёшлари адабиётни нақадар тушунадилар, шеърдаги топилмаларни қанчалик илғай оладилар-у, поэтик матнни таҳлил қила билдилар – билиб олиш мумкин. Шеърятга оид гуруҳларни таҳлил қилиб қуйидаги хулосага келдим: ижтимоий тармоқда яхши шеърлар кўп, лекин адабиётшунослик, хусусан, шеършунослик деярли йўқ. Фойдаланувчилар у ёки бу шеърни ёқтирадилар, ундан ўзларига маъқул келган сатрларни, бандларни кўрсатдилар, бироқ шеърни тушунадиган, таҳлил қилиб бера оладиган инсонлар кам. Кўпчилик кузатувчи мақомида.

Мазкур ижтимоий тармоқнинг ўзбек сигментида Алишер Навоий, Заҳриддин Муҳаммад Бобур, Абдулла Орипов, Рауф Парфи, Шавкат Раҳмон, Матназар Абдулҳаким, Аъзам Ўктам, Муҳаммад Юсуф каби шоирлару Абдулла Қодирий, Шуккур Холмирзаев, Тоғай Мурод, Омон Мухтор, Назар Эшонқул каби носирлар ижодига бағишланган гуруҳлар, саҳифалар бор. Лекин улардан ҳеч бирининг аъзолари сони 10000 тага етмаган (интернет ўлчамларига кўра, иштирокчиси 10 мингтадан кам гуруҳ оммавий ҳисобланмайди). Кўринадики, ҳақиқий адабиёт барибир хосларники бўлиб қоляпти.

¹ Ўзбек зиёлилари шу ижтимоий тармоқда нисбатан фаол бўлгани сабабли таҳлил учун “Фейсбук” танланди.

Қулай мутолаа

Интернетда шеърят яхши маънода “қўлетар” дир. Яъни топилиши, ўқилиши ва сақлаб қўйилиши осон. Китоб ўқиш учун шароит, кайфият керак. Яна китобни топиш, ёққан шеърни дафтарга кўчириб олиш, кейин у дафтарни йўқотмаслик... Ижтимоий тармоқда кутилмаганда олдингиздан чиқиб келган шеър ўзи кайфият яратади. Фараз қилинг, мониторингизда тепага ўрлаётган хабарлар тасмасида гоҳ Ҳалаб ва Мосулдаги жароҳатланган болалару Донбасдаги тўқнашувлар ҳақида маълумот берилади. Дунё кўзингизга қоронғи бўлаётган, олам разолатга ботиб кетибди, дея тушкунликка тушиб турган чоғингизда бирдан, олайлик, Матназар Абдулҳакимнинг “Дарсдан сўнг” шеърига дуч келасиз. Уни аввал шоирнинг тўтламларида ўқиган, таъсирланган бўлсангиз-да, талотўплардан тўлқинланиб турган ҳозирги кайфиятингизда шеър бошқача таъсир қилади. Асар қахрамони – дафтар топширмагани учун ўқитувчисининг ўлимида ўзини айбдор санаётган болакайни беихтиёр кассетали бомбалар ёмғири остида яшаётган ироқлик, шомлик тенгдошлари билан солиштирасиз...

“Фейсбук” тасмасида ўқилган шеърни кайфиятга қараб янғича таҳлил қилиш ва ўша захоти бу таҳлилни оммага маълум этиш имкони бор. Дарров фикрларингизни ёзасиз, ҳамфикрлар топасиз. Улар мавзуга оид бошқа шеърларни улашади. Кейин гап сиёсатга буриладими, адабиётгами – тахмин қилиш мушкул. Лекин энди “Дарсдан сўнг” шеърини бошқача ҳаяжон билан ўқишингиз тайин.

Ижтимоий тармоқда маъқул келган шеърларни “улашиш” тугмаси орқали “девор”имга ёпиштириб кетавериш одатим бор. Бир қараб чиқсам, “Мен ёқтирган шеърлар” номли тўтламга арзирли материал йиғилиб қолибди. Бу бир дона ададда чиқариладиган хос китобим бўлади, худди ўсмир қизларнинг сирлашув дафтаридек. Ҳар бир интернет фойдаланувчисида шу усулда ўзига мос бир баёзга тартиб бериш имконияти бор. Бу китобни юз йиллардан кейин, насиб қилса, авлодларимиз ўқиб, умуман замонга, хусусан, шеър шайдоси бўлган аждодларининг дидига баҳо берадилар.

Нўноқ ифодалар

ал аввал ижтимоий тармоқда адабиётшунослик султ дедик. Албатта, бу – илм, илм билан эса дуч келган одам шуғулланиб кетавермайди, шеър ўқиш эса ҳаммага ёқади. Бироқ энг таъсирли, кўп “лайк” ва “шарҳ” тўтлаган шеърлар остидаги муҳокамаларни ўқисангиз, асосан “Ажойиб шеър!”, “Гап йўк!”, “Таъсирли!” каби сийқаси чиққан бирикмаларни ёки шеърнинг бирикки сатри такрорланганини кўришингиз мумкин. Мухлислар олган таассуротларини ифодалашга нўноқ. Бунинг сабаби адабиёт таълимига бориб тақалади, назаримда. Адабиёт дарсларида шеър ёдлатилади, нари борса, қолип жумлалар билан таҳлил қилдирилади. Бироқ ўқувчиларда туйғуни ифодалаш малакаси шакллантирилмайди, шеърни изоҳлашга тил йўқ. Адабиёт дарсларида шеър ёдлатиш эмас, уни муҳокама қилишга кўпроқ вақт ажратиш керак, назаримда.

Рауф Парфининг шеъри остига ёзилган шарҳ эса бошқа муаммони кўрсатади: “Яхши шоир. Фақат шеърларини ўқиётганда ҳадеб луғатга қарайвериш лаззатни йўққа чиқаради!”. Унга бошқалар қўшилишади: “Тўғри, шеърлари ажойиб, лекин кўп сўзлари тушунарсиз...”. Демак, ёшларимизнинг сўз бойлиги кам. Сабаби маълум: китобдан йироқлик. Ижтимоий тармоқда бўлса ҳам мутолаа қилаяпти, тўғри, лекин интернетда матн ўқиган одам ҳеч қачон изчил фикрлай олмайди. Унинг фикрлаши қуроқ кўрпага ўхшайди: дам у мавзуда, дам бу. Изчиллик бўлмагач, сўзлар ҳам мияга ўрнашмайди. Ана шу томондан китоб беназирлигича қолади.

Бир қуёшдан яратилган беш ой

еър ўқийверсанг, ўқийверсанг, ҳеч безмасанг... Шундай онларда туйғуларингни авайлайдиган, фақат тансиқ шеърларни тортадиган бир гўша излаб қоласан. “Фейсбукоман” сифатида мен тармоққа мурожаат қиламан: борар манзилим тайин – халқ шоири Хуршид Давроннинг саҳифаси! Устоз ёш шоирларга ижодда интилиш лозим бўлган юқори даражани кўрсатиб туради. Унинг саҳифасида эълон қилинган шеърлар катта эътирофга сазовор бўлган саналади. Шу ўринда устоз саҳифасида эълон қилинган бир шеърнинг беш таржимаси ҳақида гапирмоқчиман. Сабаб, айнан шу таржималар баҳона ижтимоий тармоққа хос яна бир жиҳат – синхронлик намоен бўлади.

Хуршид Даврон “Марина Цветаева шеърининг беш таржимаси” деган пост эълон қилди. Унда шоиранинг қисқа таржимаи ҳоли ва машҳур “Мне нравится” шеърининг Ойгул Суюндикова, Гулбаҳор Саид Фани, Гулноз Мўминова, Хуршид Даврон ҳамда Нодири Афоқовага мансуб таржималари келтирилади. “Марина Цветаева шеърининг мусиқийлиги, товушнинг шеър мусиқий қурилмасидаги катта ўрни ва аҳамияти билан ажралади”, дейди шоир. Сўнг беш таржимани кетма-кет келтиради. Улардан айримлари матбуотда чоп этилмаганини эътиборга олиб ҳар беш талқиндан парчалар келтиришни лозим топдик.

Шеърнинг аслиятдаги матни:

*Мне нравится, что вы больны не мной,
Мне нравится, что я больна не вами,
Что никогда тяжелый шар земной
Не уплывет под нашими ногами...*

Ойгул Суюндикова таржимаси:

*Менга ёқар, бемормасиз мен боис,
Менга ёқар, бемормасман сиз боис.
Менга ёқар, оғир заминнинг шари
Пойимизда оқиб ётмас сарсари...*

Бу илк таржима аслиятга яқин, унга ҳам жисман (вазн, синтактик қурилиш), ҳам маънан боғланган. Муаллифнинг дарди таржимонники билан уйқаш келган, қоришиб кетган.

Гулбаҳор Саид Фани таржимаси:

*Яхшики, мен сабаб гамнок эмассиз,
Яхшики, сиз сабаб эмасман гамнок.
Хайрият, ҳеч қачон шу Ер қурраси
Бахтдан гир айланиб учмади бебок...*

Таржима аслиятдан бирмунча мустақиллашган, таржимоннинг “мен”и муаллиф билан ёнма-ён бўлмаса ҳам, у билан баҳслашар даражага чиққан. Таржимон шеърга янги маънолар юклай олган.

Гулноз Мўминова таржимаси:

*Шукр, мени дея бемор эмассиз,
Шукр, сизни дея эмасман бемор.
Кўнглим тинч, негаки оғир Ер шари
Пойимиздан сузиб ўтмагай зинҳор...*

“Нафасим бўғилмас кўрганам чоғи, кўп осон топишган қўллар заволин...”. Мафтун этади. Умуман, таржиманинг охиригача Гулноз Мўминова анча янгиликлар топган, ўқувчини шеърга бошқача нигоҳ билан қарата олган. Буни таржима дегим ҳам келмайди, талқиндир балки. Гулнознинг талқини.

Хуршид Даврон таржимаси:

*Қандай яхши, мени ўйлаб чекмасиз алам,
Қандай яхши, сизни дея чекмасман озор
Ва ҳеч қачон бу муаззам қурраи олам
Учиб кетмас оёғимиз остидан безор...*

Хуршид Даврон бебахтликда бахтиёр аёл қайғусини умуминсоний дардга айлантириб кўрсата олган. Таржимон-шоирнинг профессионаллиги яққол сезилиб турибди. Оҳанглар соф ўзбекона.

Нодира Афоқова таржимаси:

*Хайрият, мубтало эмассиз менга,
Хайрият, мен Сизга мубтало эмас
Ва зилдай Заминдан учиб кетгудек
Эҳтирослар бизни ҳаргиз чулгамас...*

Бу таржима энг охирида, юқоридаги тўрт вариант эълон қилинган, улардан илҳомланиб яратилди. Мумтоз адабиётни яхши билган шоиранинг сўзлари, иборалари ҳам мумтоз. Хуршид Даврон айтган Цветаева шеърятдаги “товушнинг шеър мусиқий қурилмасидаги катта ўрни” таржиманинг бу вариантыда яққолроқ кўринган, яъни таржимон аслиятнинг яна бир ютуғини ўзбек тилига кўчира олган.

Бир фойдаланувчи “Қуёшни таржима қилсанг, ой бўлади” (Эркин Воҳидов) дея шарҳ қолдирган. Тўғри гап. Аммо қандай ой?! Қаранг-а, биргина “Мне нравится”нинг ўзини ўзбек тилида беш хил айта олиш мумкин экан: менга ёқар, яхшики, шукр, қандай яхши, хайрият. Балки ўн, юз, минг, миллион хил айта олиш мумкиндир. Беш таржима шундай ўйлашга асос беради.

Аслида, ушбу бешала талқин ҳам матннинг айнан таржимаси эмас, сатрлар тагидан ўқилган маъноларидир. Ҳар ким ўз туйғулари, ҳолати, дунёқараши орқали “Мне нравится” денгизидан идишига қуйиб олган сувини кўз-кўз қилган. Идишларнинг ҳажми ҳам, шакли ҳам ҳар хил, бироқ уларда бир денгиздан олинган сув бор. Яъни, ҳар бир таржимон Цветаевага хиёнат қилмаган ҳолда ўзлигини намоён этган. Ана шу нарса бу таржималарни – “бир қуёшдан илҳомланиб яратилган беш ой”ни ўзига хос қимматли қилади.

И

Бешинчи томон

Жтимой тармоқдаги шеърят адабиётимизнинг бугуни ва эртасига катта умидлар боғлаш учун асос беради. Нодира Афоқова, Гулноз Мўминова, Шаҳодатбону Имомназарова, Талант Бек, Шавкат Жўрабек, Адҳамжон Мақсудов, Муслимбек Мусаллам, Бобур Элмуродов, Нафиса Омон, Элбек Эркин, Алибек Анварий, Дилмурод Дўстбеков, Маҳфуза Имомова, Бахтинисо Маҳмудова... Бу рўйхатни узоқ давом эттириш мумкин. Улар ғоявий мажбуриятлар остида эзилмаган, шаклий қолигларга солинмаган, эркин, соф, оҳорли ва самимий шеърлар ёзишяптики, ўқиганларнинг кўзи чақнайди, ёдида, кўнглида қолади. Баъзида улар орасида бир сатр, бир ташбеҳ талаш бўлиб қолади, лекин бу одат эмас, истисно. Асосан ижодкорлар бир-бирларига хайрихоҳ, эътибор ва эътирофда хасис эмаслар.

Дилмурод Дўстбековнинг бировга менгзасанг хафа бўлар даражада ўзига хос ижоди бор. Ўзингиз баҳо беринг:

Оҳ!..
Сенсизлик босиб олар мени кўрпадай,
Ерга кириб кетолмайман,
Чорламас осмон.
Жануб-Шимол, Шарқу Фарбга
қарамайман лек,
мен борар жой энди фақат –
Бешинчи томон.

Бу эса яна бир Цветаевача “Мне нравится”:

...Яхшиям, кўксимда согинч уфурган,
Яхшиям, дилимни ўртаган хижрон.
Яхшиям, мен сени яхши кўрмайман,
Яхшиям, мен сени кўрмайман ёмон!
(Маҳфуза Имомова)

“Хатодан кўрққанни кўрқитиб бўлар,
Худодан кўрққанни кўрқитиб бўлмас!” дея жонли сатрлар ёзган, ички қофиянинг гўзал намуналарини яратган марҳум Жўрабек

Рамазонов қисқа умри давомида нимадир айтишга улгурди. Бобур Элмуродов эса қаршилантиришнинг беназир намуналарини кашф қиляпти: “Бир кун кўнгли борлар қуришса турмуш, Бир кун кўнгли йўқлар чалмаса торни”. Адҳамжон Мақсудов жонлантириш усули орқали қисматни оригинал ифодалайди: “Нетай сенинг томон чорласа, Кафтимдаги ҳамма чизиқлар”.

Элбек Эркин эса “Тўрга тушган олтин балиқдай Мезонларга илинар япроқ”, деяпти: табиат манзараси ва ҳаёт фалсафаси уйқашиб кетган. Олди-ортига қарамай шитоб билан ўтаётган умрми, кун сайин бой берилаётган имкониятларми... сатрлар қатида янада чуқурроқ нималардир борлигини илғайсиз.

Ҳамма тажрибалар мот бўлаётмир,
Юрагим бошимдан каттароқми-я?
Яқинлар бирма-бир ёт бўлаётмир,
Йиғласам, кулсам ҳам сиз керак, Ая!
(Нафиса Омонова)

Ҳар сатри дурдона шугина шеъри учун ҳам Нафиса эътирофга лойиқ. “Юрагим бошимдан каттароқми-я?” дея ақл ва қалб муҳорабасини янгича ифодалаган шоира муҳаббатнинг ҳад билмаслигини қизил ҳошия ҳатлаган хатга ўхшатади. Бу топилмадан ҳайратингиз ошиб турганда “Омад – сиз ясаган ўйинчоқ, ая” деб изтиробини ҳаё билан ифодалайди-да, яна овутади: “Кўнглидан баландмас ҳеч қайси қоя!”. Шеърни бир ўқишда ёдлаб олдим.

Хулоса қиладиган бўлсак, интернет нақадар назоратсиз, қонуниятсиз, бетизгин ҳудуд туюлмасин, бу ерда адабиёт, шеърят ўсаяпти, ривожланыапти. Фақат бу ўсишни кўриш учун зарур муҳитни ўзингиз яратишингиз керак. Айтишади-ку: “Донолар билан дўстлаш, ақлли суҳбатларда бўл, яхши китоблар ўқи – миянгни сифатли озуқа билан тўйдир”. Интернетда ҳам яхши шоирларни ўқиш, ёмон шеърлардан ҳимояланиш учун муносиб муаллифларга яқинроқ бўлиш керак. Озгина синчилик, дид ва бадий фаросат бўлса, сизнинг виртуал дафтарингиз фақат яхши шеърларга тўлиши шубҳасиз.

Шавкат ЖЎРАБЕК

1983 йили туғилган.
“Иккимиздан қолган хотира”
китоби чоп этилган.

Куз ва баҳор оралигида

Юрак ишқдан тагин қувонди,
Куйган эди аввал доғида.
Қалбда таниш ҳислар уйғонди
Куз ва баҳор оралигида.

Шаббодалар беҳадик елди,
Ўзни тоблаб офтоб тигида.
Оқ орзулар қоплади ерни
Куз ва баҳор оралигида.

Зулмат ёди уйғонмас, қарахт,
Оймомонинг пора дилида...
Куртак отди барг тўккан дарахт
Куз ва баҳор оралигида.

Армон ўзин ошкор этганди
Хотиралар қорачигида.
Қалбда қорлар эриб кетганди
Куз ва баҳор оралигида.

Согинч эзар маъюс қўнғилни,
Қўшиқ бошлаб қушлар тилида.
Кўрганмисиз гуллаган гулни
Куз ва баҳор оралигида?..

Қалбда таниш ҳислар уйғонди

Учрашув

Этагин қоққанда ёввойи шамол,
Майин шитирлайди камгап япроқлар.
Юраги зардобга тўлиб бемажол,
Ҳаёт қўшигини куйлайди боғлар.

Олисдан елганда ҳаммол саболар,
Райҳоннинг атрини элтар димоққа.
Нафасин ичига ютган ҳаволар
Бошин эгиб кетар йироқ-йироққа.

Бош устимда маҳзун жилмайганда куз,
Савобдай улғаяр сарғиш гуноҳим.
Менинг юрагимда яшайди ҳануз
Шамол – сенга етиб бормаган оҳим...

* * *

Шамол дарахтларнинг япрогин силар,
Чайқалади шохлар ўнгу сўл томон.
Қуёш нури теккан барглар қалтирар,
Осмон жисми ичра жимирлайди жон.

Чақмоқлар қамчилар булут галасин,
Қарогидан ерга тўкилар кўзёш.
Жунбушга келолмай мудраган, ҳазин
Қўлмаклар ёшини аритар қуёш.

Қўк узра саф тортар турналар қатор,
Ўсма тортган қизнинг қошидай ёли.
Қуёш ҳам чўкади пастга беқарор,
Қизаради уфқ тандир мисоли.

Сут эмган гўдакдек тўйинар дала,
Шодон чуғурлашар назмагар қушлар.
Аллаайди оқшом кун ботган палла,
Ер уйқуда кўрар самовий тушлар...

Ишқ ҳақида ёзмай қўйганман

Совуқ кундан баҳор сўраманг,
Қаро тундан наҳор сўраманг,
Кўнгил сўранг, ашбор сўраманг,
Ишқ ҳақида ёзмай қўйганман.

Дилда не бор, тўкай борини,
Тингланг қалбим оху зорини,
Ёзайин деб дил хуморини,
Ишқ ҳақида ёзмай қўйганман.

Субҳидамдан сабони сўранг,
Шамоллардан садони сўранг,
Гуноҳлардан жазони сўранг,
Ишқ ҳақида ёзмай қўйганман.

Айрилиққа кўнмагай кўнгил,
Бирён эдим зулмидан – бедил,
Юрак синди ҳажрида чил-чил,
Ишқ ҳақида ёзмай қўйганман.

Юрагимни ўйганман эзиб,
Сўнг қозоғга қўйганман ёзиб,
Севишимни қолманг деб сезиб,
Ишқ ҳақида ёзмай қўйганман.

Садоқат

Садоқат – қувончдир!
Титраган дил, лаб,
Меҳр-муҳаббатга эришмоқ, висол.
Садоқат шундайки, миллиард йиллаб
Қорни кучиб турган чўққилар мисол.

Садоқат – ишончдир!
Йўқламас кинни,
Ҳаётнинг ранг-баранг нафаси, таъми.
Садоқат шундайки, Она заминни
Ўраб авайлаган озон қатлами.

Садоқат – баҳордир!
Гуллар эрта-кеч,
Инсоннинг безубор болалигидай.
Садоқат кўнгилдан айрилмайди ҳеч,
Эт билан тирноқнинг оралигидай.

Садоқат – Кўёшдир!
Само гулхани,
Нуридан унган ер тупроғи, тоши.
Садоқат – гўёки тўлган ой каби,
Туғаб бораётган ернинг бардоши...

Дераза ва қиз

Дераза ёнида қизалоқ,
Кўйлаги шоҳидан, менимча.
Сочлари зангори, кўнгироқ,
Белида белбоғи тугунча.

Дераза ёнида қизалоқ,
Ой нури шуъласи аксида.
Таралар янада майинроқ,
Бу нурлар қизчанинг юзига.

Дераза ёнида қизалоқ,
Ё жажжи фаришта, ё оққуш.
Хушсурат, кўнгилга яқинроқ,
Кўрганам ўнгмиди ёки туш?

Дераза ёнида қизалоқ,
Кимнингдир қароғи, гавҳари.
Менга не ишқ бердинг, эй Оллоҳ,
Бу кимнинг энг буюк асари?

Дераза ёнида қизалоқ...

Бир ишга киришмай туриб, ундан чиқиш йўлларини ўйлаб қўяр эдим. Уни тўғри тадбир, қатъий жазм, сабр-чидам кўрсатиб, эҳтиёткорлик билан узоғини ўйлаб, ортини эсдан чиқармаган ҳолда охирига етказардим.

“Темур тузуклари”дан

“Буюк одамлар ҳеч қачон ношукр бўлмайди”

Муваффақият ҳақида ҳикматлар

Ўзингиз орзу қилган киши бўлишингиз учун ҳеч қачон кеч эмас.

Жорж Элиот

Буюк муваффақиятлар қатъият ва қунт-матонатнинг натижаси, холос.

Сэмюэл Жонсон

Бекорчиликдан ақлий ва жисмоний ланжлик келиб чиқади.

Дмитрий Писарев

Агар сен бирор нарсани ўйлаб топа олсанг, уни бажаришга ҳам қодирсан.

Уолт Дисней

Энг муҳими – муваффақиятга эришиш учун нимадир қилиш ва бунга ҳозирок киришиш. Жуда оддий бўлишига қарамай, муваффақиятнинг энг асосий сир-синоати шу. Ажойиб-ғаройиб ғоялар ҳар кимда бор, бироқ уни ҳаётда татбиқ этаётганлар, айниқса, айна дамда шу иш билан шуғулланаётганлар жуда кам. Эртага ёки кейинги ҳафта эмас, ҳозирок ишга киришиш керак.

Нолан Бушнелл

Ҳаётдаги энг биринчи ва энг муҳим нарса ўзингни ўзинга бўйсундиришга интилишдир.

Вильгельм Ҳумбольдт

Муваффақият фақат интилувчан одамгагина nasib қилади. Қийин шароитда тушқунликка тушадиганларни эса жуда кам йўқлайди.

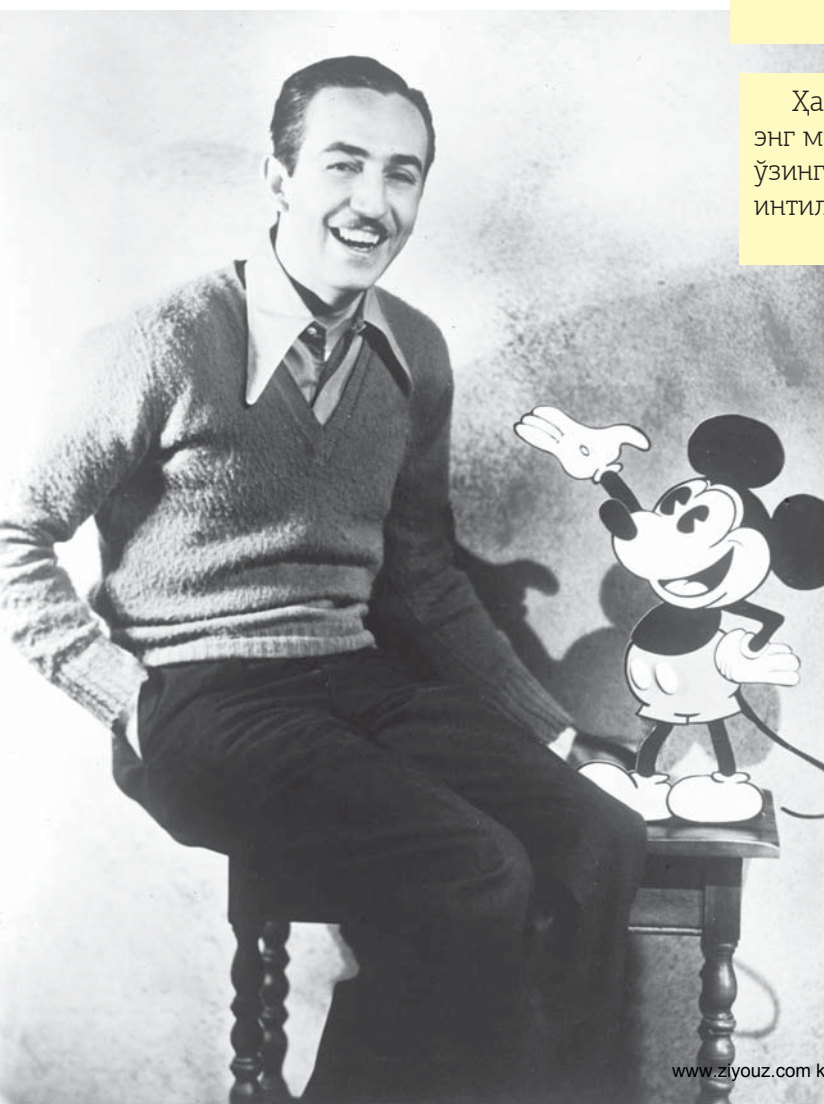
Жавоҳарлаъл Неру

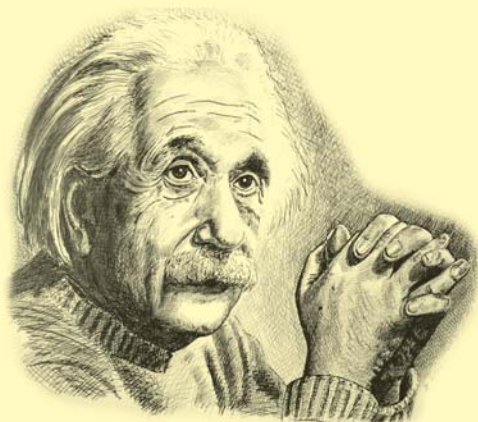
Инсон қанчалик ақлли ва меҳрибон бўлса, одамларнинг меҳр-муҳаббатини шунчалик кўпроқ ҳис қилади.

Блез Паскаль

Иш билан машғул бўлмаган одам ҳеч қачон тўлақонли бахтли бўлмайди, ишқўсма кишининг юзида ҳамиша норозилик ва ҳафсаласизлик аломатларини кўрасиз.

Ҳенрих Ҳейне

Умр ўтказишнинг иккита усули бор. Биринчиси, гўё ҳеч қандай мўъжиза йўқдай яшаб ўтиш. Иккинчиси, ҳаётдаги ҳамма нарса мўъжиза эканига ишониб яшаб ўтиш.

Альберт Эйнштейн

Йигитликда йиғ илмнинг маҳзани, Қарилик чоғи сарф қилғил ани.

Алишер Навоий

Ҳаёт оғир меҳнат ва ташвишларсиз сизга ҳеч нарса ҳада этмайди.

Гораций

Одамни барбод қилиш учун кўп нарса керак эмас, шунчаки у қилаётган иш ҳеч кимга керак эмаслигига уни ишонтириш керак, холос.

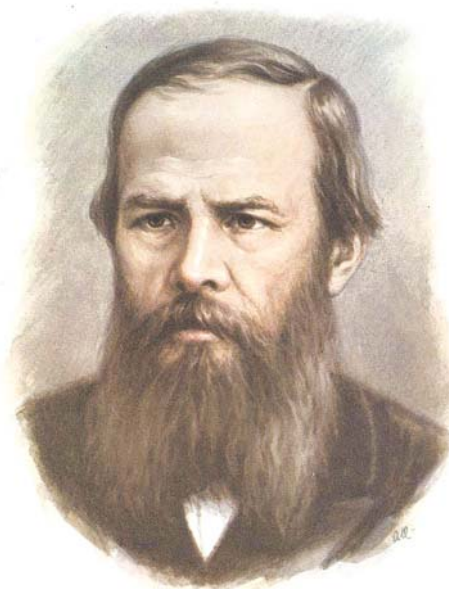
Фёдор Достоевский

Обрў-эътиборни шакллантириш ва мустаҳкамлаш учун йигирма йил керак бўлади. Уни йўққа чиқариш учун эса беш дақиқа ҳам етарли. Агар сиз буни жиддий ўйлаб кўрадиган бўлсангиз, қилаётган ишингизга муносабатингиз албатта ўзгаради.

Уоррен Баффет

Шижоатли кишиларни дўст тутардим, чунки Тангри таоло жасур кишиларни ардоқлайди. Уламо билан суҳбатда бўлдим ва пок ниятли, тоза қалбли кишиларга талпиндим.

“Темур тузуклари”дан

Ялқов бўла туриб соғлом юришни истаган киши жим туриб овоз чиқаришни истаган кабидир.

Плутарх

Муваффақият асосий мақсадингиз кўз олдингизда турганда келади. Мақсадингиз кўздан нари кетиши билан муваффақият ҳам кетади.

Бернард Шоу

Бошқаларга ёрдам беришга интиладиган одамгина муваффақиятга эришади. Фақат ўз фойдасини ўйлайдиганлар эса мағлубиятга учрайверади.

Брайан Трейси

Бутун умрингиз давомида орзунгизга интилинг ва вақтингизни беҳуда сарламанг. Чунки ҳавога учган вақт сиздаги барча яхши нарсаларни тортиб олади.

Афлотун

Ношукрлик кучсизликнинг кўринишидир. Буюк одамлар ҳеч қачон ношукр бўлмайди.

Гёте

Мақсадсиз одам ҳеч бир ишдан лаззат топмайди.

Жакомо Леопарди

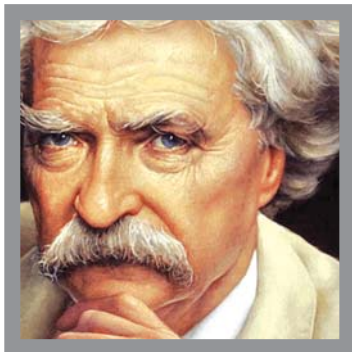
Энг зўр қобилиятлар бекорчилик сабаб сўнади.

Мишель де Монтень

Бекорчининг танаси қандай заифлашаётганига, суви ҳаракатсиз кўлнинг сасиётганига боқ.

Овидий

Ориф ТОЛИБ
тайёрлади.

Лутф

Марк Твеннинг қабулига ёши ўтинқираб қолган бир аёл киради. Ёзувчи унга лутф қилади:

– Ўхў, олдингидай ёш ва гўзалсиз, хоним.

Аммо хоним саломга яраша алик олмайди:

– Афсус, мен сиз ҳақингизда бундай мақтовли гап айтолмайман.

– Менга ўхшаб алдасангиз бўлади-ку, – деб маслаҳат беради ёзувчи.

Сахийлик тутганда...

Александр Дюмадан таниқли бир танқидчининг дафн маросими учун беш франк сўрашади.

– Мана, ўн франк олинг, – деб сахийлик қилади ёзувчи, – яна бирорта танқидчини қўшиб кўмворарсизлар.

Қалам сотувчи

Виктор Ҳюго Пруссияга йўл олади. Чегарада:

– Нима билан шуғуланасиз? – деб сўрайди анкета тўлдираётган жандарм.

– Ёзаман, – деб жавоб беради адиб.

– Тирикчилигингиз нимадан, деб сўраятман, – дейди назоратчи тушунтирган бўлиб.

– Қаламдан, – деб қўя қолади Ҳюго.

– Ҳа, ундай бўлса, – деб энгил тортади жандарм, – “касби” деган жойга “қалам сотувчи” деб ёзиб қўямиз.

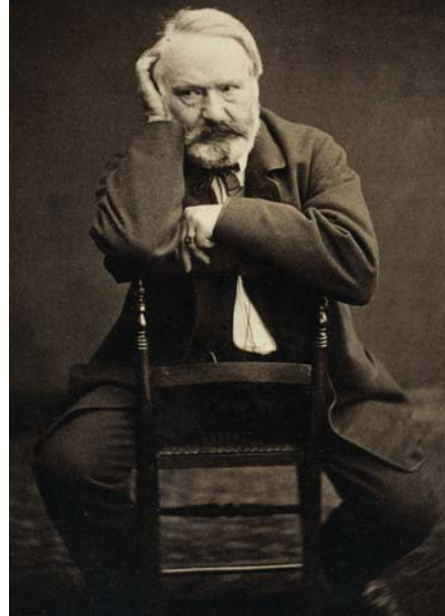
“Бош” деб аталадими?

Машҳур болалар ёзувчиси Ҳанс Кристиан Андерсен ташқи кўринишига у қадар эътибор беравермас эди. Оҳори қолмаган плаши ва эски шляпасини кийиб, Копенҳаген кўчаларида сайр қилиб юрарди. Бир куни бир олифта уни тўхтатиб, саволга тутади:

– Тақсир, бошингиздаги анави матоҳ “шляпта” дейилди-да, а?

Ёзувчи шу заҳоти жавоб беради:

– Олифта шляпангизнинг остидаги анави матоҳ “бош” деб аталади-да, шундайми?

YOSHILIK

II 2016

**Умарали
Норматов**

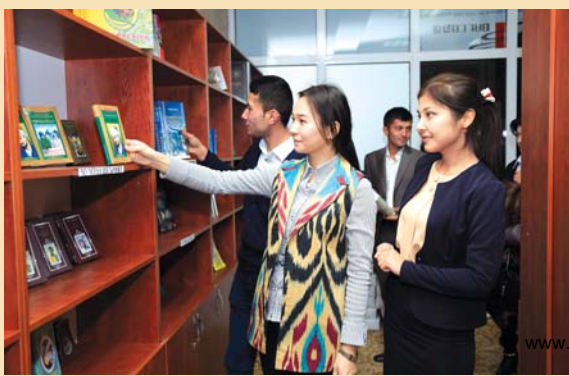
Эл-юртга,
шеъриятга
бахшида умр

**Ҳалима
Худойбердиева**

Бир сатрлар
келади
жонбахш

Исажон Султон
Тенетик

Республика ёш ижодкорларининг “Истеъдод мактаби” VIII семинаридан

Ўзаро ҳамкорлик кенгаяди

“Камолот” ёшлар ижтимоий ҳаракати, “Ўзбекнаво” эстрада бирлашмаси, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси, Ўзбекистон Бастакорлар уюшмаси ҳамкорлигида “Эстрада ва ёшлар” республика форуми ўтказилди. Тадбирда санъатшунослар, шоирлар, бастакорлар, эстрада хонандалари, ёшлар қатнашди.

Форум тўртта секцияда иш олиб борди, 100 га яқин таклифлар ишлаб чиқилди. Биринчи маротаба ташкил этилган форум сўнгида фаол иштирокчиларга сертификатлар топширилди.

Келгусида ҳамкорликни янада кенгайтириш, соҳани ривожлантириш, муаммоларни биргаликда бартараф этиш масаласида фикрлашиб олинди.

ҚАДРЛИ ЖУРНАЛХОН!

**Севимли журналингизга 2017 йил учун
обуна бўлишни унутманг!**

Обуна индекси: 822

ISSN 0207-9137

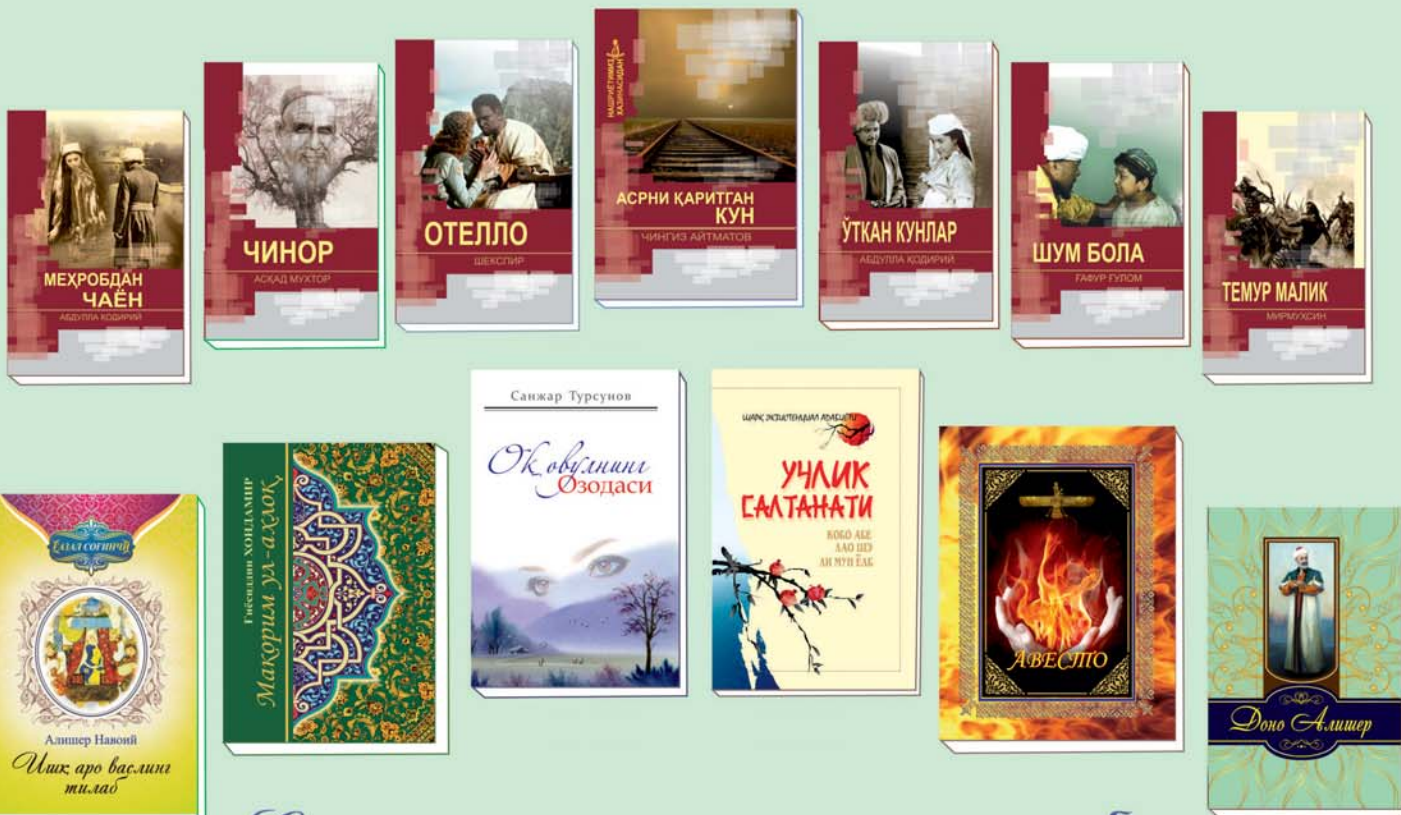

9 770207 913700 >

Китоб миллатнинг ақл кўзини ёритувчи офтобдир!

ҒАФУР ҒУЛОМ НОМИДАГИ НАШРИЁТ-МАТБАА ИЖОДИЙ УЙИ

*Сизга тақдим этилаётган ўзбек
ва жаҳон адабиётининг энг сара намуналаридан
бахраманд бўлинг.*

Мурожат учун манзил: 100128, Тошкент ш., Лабзак кўчаси, 86 уй.

Телефонлар: (+99871) 241-83-29. Моб.: (+99895) 144-41-82, (+99893) 791-00-70, (+99895) 195-42-42
www.gglit.uz E-mail: info@gglit.uz

Маҳсулотлар сертификатланган. Хизматлар лицензияланган.

